

El naixement del municipi de Santa Cristina d'Aro (1854-1868)

Jordi Gaitx Moltó
Gerard Fogueras Cordero

El naixement del municipi de Santa Cristina d'Aro (1854-1868)

Jordi Gaitx Moltó
Gerard Fogueras Cordero

El naixement del municipi de Santa Cristina d'Aro (1854-1868)

Edició

Ajuntament de Santa Cristina d'Aro
Servei de Gestió Documental i Arxiu

Col·lecció

Estudis Cristinencs, núm. 1

Idea de la col·lecció i coordinació

Jordi Gaitx Moltó

Autors

Jordi Gaitx Moltó
Gerard Fogueras Cordero

Col·laboradors

Gerard Bussot i Liñón
Glòria Jara i Albertí
Isabel Pernal i Suñer
Raül Segarra i López
Joan Vicens i Tarré

Agraïments

Marta Albà i Espinet
Joaquim Alvarado i Costa
Família Auladell
Pere Barreda i Masó
Mercè Català i Ortiz
Xavi Conchillo i Roca
Àngel Jiménez i Navarro
Joaquim Nadal i Farreras
Conxa Sauri i Ros
Família Vicens-Tarré

Assessorament lingüístic

Dani Vivern

Grafisme i maquetació

Dosis, Projectes Gràfics

Impressió

Palahi Arts Gràfiques

Dipòsit legal: GI-736-2008

ISBN: 978-84-606-4633-4

Qualsevol part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny, plànols i fotografies, pot ser reproduïda, emmagatzemada i/o transmesa sempre i quan es demani l'autorització prèvia de l'autor, l'editor o el titular dels drets d'explotació.

SIGLES

- **AGDB:** Arxiu General de la Diputació de Barcelona
- **AMCPA:** Arxiu Municipal de Castell - Platja d'Aro
- **AMLLA:** Arxiu Municipal de Lagostera
- **AMP:** Arxiu Municipal de Palafrugell
- **AMSFG:** Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols
- **BC:** Biblioteca de Catalunya
- **SGDAASCA:** Servei de Gestió Documental i Arxiu de l'Ajuntament de Santa Cristina d'Aro

ABREVIATURES

- **Fons 01:** Fons de l'Ajuntament de Santa Cristina d'Aro
- **Col. 02:** Col·lecció de documents textuais solts
- **Col. 31:** Col·lecció de documents audiovisuals i gràfics de l'Ajuntament de Santa Cristina d'Aro
- **Col. 32:** Col·lecció de documents audiovisuals i gràfics solts
- **Col. 33:** Col·lecció d'imatges de Gerard Bussot i Liñón
- **Col. 52:** Col·lecció de publicacions i treballs de recerca solts
- **Ui:** Unitat d'instal·lació

5 La Vall d'Aro

Presentació de l'Honorable Conseller Sr. Joaquim Nadal i Farreras

7 Un nou impuls a la cultura a Santa Cristina d'Aro

Presentació de l'Il·lustríssim alcalde Sr. Ricard Herrero i Suñer

8 Un primer llibre per a una nova col·lecció

Presentació del tècnic arxiver, Jordi Gaitx Moltó

9 Situació geogràfica

13 Antecedents històrics del municipi de Santa Cristina d'Aro

25 La segregació de la Vall d'Aro

37 El govern local: formació, organització i competències

48 Relació de càrrecs públics locals

49 Escuts i segells municipals

50 Entrevista a l'expert: Pere Barreda i Masó

51 Població i seguretat ciutadana

57 Recaptació i recursos econòmics

67 Patrimoni, obres i urbanisme

71 Agricultura i indústria

74 El Vicens de Solius (per Joan Vicens i Tarré)

77 Serveis a la població

82 Les beceroles de l'educació cristinenca (per Glòria Jara i Albertí)

85 Conclusions

91 Biografia: Josep Sala i Vilanova

93 Cartografia: plànol geomètric de Solius (per Gerard Bussot i Liñón)

95 Document: la unió i concòrdia de 1374 (per Raül Segarra i López)

98 Ho sabies?

100 Les xifres

101 Cronologia

104 Per saber-ne més

104 Recursos bibliogràfics (per Isabel Pernal i Suñer)

105 Recursos documentals

La Vall d'Aro

Aquest llibre ens presenta els orígens municipals de Santa Cristina d'Aro. El procés de formació d'una administració i d'un àmbit de representació independent que agruparia en un únic municipi els nuclis de la Vall d'Aro: Santa Cristina, Solius, Bell-lloc i Romanyà.

Un procés que té el seu moment culminant en els avatars de la història contemporània d'Espanya, quan, amb el desmantellament lent i sincopat de l'Antic Règim, es va anar desenvolupant un mapa municipal que cristal·litzaria en unitats independents molts segles d'història i de poblament.

Les oscil·lacions entre sistemes més reaccionaris lligats a l'absolutisme o als liberals va anar obrint el mapa per etapes. En aquest procés successiu, Castell d'Aro i Fenals formarien un altre municipi.

Així, en el període 1822-1823 primer, en el de 1836 a 1843 després i, finalment, a partir de 1854 s'aniria afermant el nou mapa amb el nou municipi que es desplega a partir de la sol·licitud de 1854, i apareix en el mapa plenament independent el 1858.

L'acord de segregació dona el nom de Santa Cristina d'Aro al nou municipi.

L'interès del llibre, que ens explica el període inicial de la vida municipal de 1854 a 1868, radica sobretot en el repàs dels antecedents i en la forma de lligar una etapa i altra.

De fet, la Vall d'Aro és un territori de poblament antic, molt antic, com ho proven molts dels vestigis que

es poden trobar dispersos en tota la seva geografia. És un territori dens de civilització, fet de generacions successives que hi han articulats diversos modes de vida. El paisatge actual de la Vall d'Aro és, justament, la síntesi de tots els segles d'història que s'hi acumulen des de les èpoques prehistòriques fins a les parròquies del primer cristianisme i els nuclis formats a l'empara d'un progressiu alliberament baixmedieval de la dependència del monestir de Sant Feliu de Guíxols.

Simplificant, podríem parlar del pas de la romanitat a la feudalitat i de la feudalitat a la llibertat, fonamentada en la cristal·lització institucional d'una nova vida municipal basada en els criteris nous de la societat contemporània.

És aquesta ànima complexa, de vida llarga, de sediments històrics, de generacions successives la que traspua en les pàgines d'aquest llibre de forma sintètica. Caldrà aprofundir, més i més, en aquesta ànima i seguir la petjada de tots els poblaments de totes les èpoques, com ja han fet en el passat molts il·lustres historiadors.

Mentrestant, aquesta síntesi dels orígens de la vida municipal de Santa Cristina d'Aro ens reporta als orígens històrics d'un municipi nou, d'arrels molt velles i d'una serena i inusual bellesa.

Joaquim Nadal i Farreras

Historiador i Conseller de Política Territorial i Obres Públiques

Un nou impuls a la cultura a Santa Cristina d'Aro

Aquest llibre és el primer d'un seguit de publicacions que des del Servei de Gestió Documental i Arxiu de l'Ajuntament tenim la voluntat d'impulsar per recuperar la memòria històrica i els trets identitaris i municipalistes del nostre poble.

Té la voluntat de ser un homenatge als ciutadans del nostre municipi, homes de la terra i homes de despatx, que van encapçalar un conjunt d'actuacions des de l'època medieval, i depenent dels diferents moments de la història, per assolir un major o menor grau d'independència del nostre poble.

Santa Cristina d'Aro apareix definitivament en el mapa dels municipis l'any 1858, encara que no era per primer cop que manifestava el seu desig d'independència com a municipi.

Havia estat anteriorment una entitat independent els anys 1822-1823 i 1836-1843, i ho tornava a ser des de 1854, any en què es va encarrilar el camí cap a la independència definitiva, amb les primeres actes de l'ajuntament, entre elles la de la seva constitució, el 20 de novembre de 1854.

Aquesta no va arribar fins l'any 1858, quan el ministre

de la Governació va comunicar l'aprovació de la segregació del poble de Santa Cristina d'Aro, incloent també els pobles de Solius, Bell-lloc i Romanyà, de la resta de la Vall d'Aro. Això succeïa el dia 3 d'abril de 1858.

El llibre ens permet endinsar-nos subtilment en aquella convulsa època, la dels anys 1854-1868, els quals, a ulls actuals, se'ns presenten emboirats i plens d'incògnites, que pàgina a pàgina es van aclarint i entenent.

És un recull honest i rigorós de la història d'uns pobles que es van municipalitzar conjuntament gràcies al coratge i la perseverança dels seus ciutadans i ciutadanes davant d'administracions superiors, com la *Diputación General* i el Bisbat.

Llegint el llibre reviuem els primers alcaldes i regidors, els majors contribuents, les dones mendicants, els propietaris de Solius, i altres, com també el poderós governador civil. El nou Ajuntament va haver d'ocupar-se tant de la gestió interna com de la que tenia conseqüències sobre el territori i la població. Per exemple, la de delimitar i fixar els seus termes, enfrontant-se amb municipis veïns, i no sempre amb èxit.

Full a full desvetllem les pràctiques del primers ajuntaments cristinencs amb unes atribucions inicialment simples, que de mica en mica s'aniran dotant de competències i recursos per satisfer les necessitats dels seus ciutadans i prestar serveis realment útils.

La creació d'un nou ajuntament en el mapa de la Vall d'Aro acabaria condicionant el futur dels habitants del lloc. L'existència o no de l'ajuntament era tenir l'oportunitat de decidir, encara que fos entre uns pocs, sobre temes fonamentals per als ciutadans: si es feien obres de neteja del Ridaura per evitar les temudes inundacions, decidir sobre l'escolarització dels infants o de si es creava una escola de nenes. Qüestions totes elles insignificants, però de gran utilitat per als ciutadans del nostre municipi.

És una bella història d'una vella reivindicació per aconseguir poder local propi, gestada des de l'època medieval i assolida en aquells anys. També és la d'un ajuntament que va fer possible resoldre els problemes i anhels dels veïns des de la proximitat.

Entendreu les diferències entre els municipis actuals i els del vuit-cents, tot i compartir la noció bàsica dels

tres elements que ja es van conceptualitzar a inici del segle XIX: territori, població i organització.

Aquest últim concepte és el que més ha canviat, a excepció de les figures de l'alcalde i els regidors: la participació ciutadana en la presa de decisions en els assumptes públics, la potestat de crear normes en l'àmbit local, el procediment administratiu en defensa dels administrats, la llibertat d'assumir competències si són d'utilitat pública i l'elecció de càrrecs municipals per sufragi universal -dones incloses, òbviament- han canviat la institució totalment i l'han acostat als interessos reals de la ciutadania, i no tant als de l'Estat, al revés del que succeï fa 150 anys.

És amb aquesta convicció de solidesa històrica i amb el coratge i l'enaltiment dels anhels dels ciutadans de les diferents èpoques i realitats veïnals dels homes i les dones del municipi de Santa Cristina que us presentem aquest primer volum d'una col·lecció que vol ser un instrument de divulgació del patrimoni i la història local.

Ricard Herrero i Suñer

Alcalde de Santa Cristina d'Aro

Un primer llibre per a una nova col·lecció

El llibre que teniu a les mans ha estat el producte d'una reflexió prèvia, no només sobre el propi treball que es presenta, sinó sobre el fet que ha de ser el primer volum d'una nova col·lecció que té la voluntat d'esdevenir un instrument de divulgació del patrimoni i la història locals.

En aquest cas, *El naixement del municipi de Santa Cristina d'Aro (1854-1868)* és un compendi d'estudis i recursos que posem al vostre abast per tal de fer llum sobre el fet que, a mitjan segle XIX, fes la seva aparició un nou ens local, proveït d'ajuntament, alcalde, edifici corporatiu, càrrecs públics i mecanismes de control dels recursos i de prestació de serveis a la població. El llibre té el seu origen en una exposició celebrada l'any 2007: "La consolidació d'un poble. Santa Cristina d'Aro (1854-1874)", la qual volia divulgar aquest entramat de fets al voltant del 150è aniversari de la primera acta municipal conservada, és a dir, de 1856.

Aquell aniversari ha quedat ja obsolet. La feina que s'ha anat fent sobre els fons documentals municipals, d'identificació, classificació i descripció, des que el servei d'arxiu es reactivà l'any 2005, ha permès que es recuperessin les primeres actes de l'ajuntament, entre elles la de la seva constitució, el 20 de novem-

bre de 1854. Això confirmà les nostres sospites, ja expressades en l'exposició mencionada, en el sentit que l'ajuntament s'havia de remuntar, com a mínim, a aquest darrer any.

Aquestes primeres actes són uns documents no lligats, solts, que havien dormit llargs anys camuflats entre altra documentació de menys relleu. La troballa es produí, doncs, amb posterioritat a aquella exposició, i ens ha permès conèixer alguns aspectes dels primers anys d'independència municipal, que han estat plasmats en el llibre que us presentem.

No obstant això, l'aniversari important en relació amb tot aquest afer seria el que podríem celebrar aquest any 2008, atès que el 1858 una Reial Ordre va confirmar l'existència del municipi cristinenc, i des de llavors no ha deixat mai de figurar en el mapa dels municipis.

Aprofitant, doncs, aquest aniversari, neix una col·lecció impulsada pel mateix ajuntament que es va crear en aquells moments. L'eix central ha de girar a l'entorn de temes de patrimoni i història locals, en els quals el Servei de Gestió Documental i Arxiu (SGDA) -que és el servei de l'Ajuntament que està al capdavant de la col·lecció- té quelcom a dir, perquè

custodia els fons que poden permetre investigar en aquests àmbits.

Així doncs, a banda de realitzar aquesta funció per voluntat pròpia, del Servei i d'aquest Ajuntament, ens acostem també als mandats de la llei -la 10/2001 d'arxiu i documents-, atès que el foment de la recerca i la divulgació són atribucions bàsiques dels serveis d'arxiu dels ens locals, al costat d'altres que no es veuen tant de cara enfora, però que són imprescindibles, com el disseny i implantació dels sistemes de gestió de la documentació de les organitzacions de les quals formen part, en aquest cas, de l'Ajuntament.

Així doncs, en el cas que ens ocupa, realitzem la primera de les activitats mitjançant el present llibre, perquè hi ha una base d'investigació al darrere i perquè la nostra voluntat és que la recerca realitzada traspassi al conjunt de la ciutadania a través de productes com aquest.

El present llibre es compon dels apartats següents: en primer lloc trobem un seguit de presentacions que permeten posar el lector en antecedents; llavors es tracta el tema des d'uns textos centrals que ens parlen àmpliament de les qüestions que s'hi relacionen, acompanyats d'un mapa en què se situen els ele-

ments geogràfics més rellevants; enmig dels textos centrals trobem també alguns annexos que amplien la informació dels capítols d'una forma més lleugera o que la concreten arribant a nivells més específics; i, finalment, trobem també alguns apartats que resumeixen el volum a mode de recordatori i uns altres en què s'ofereixen recursos per anar més enllà del contingut estricte del llibre.

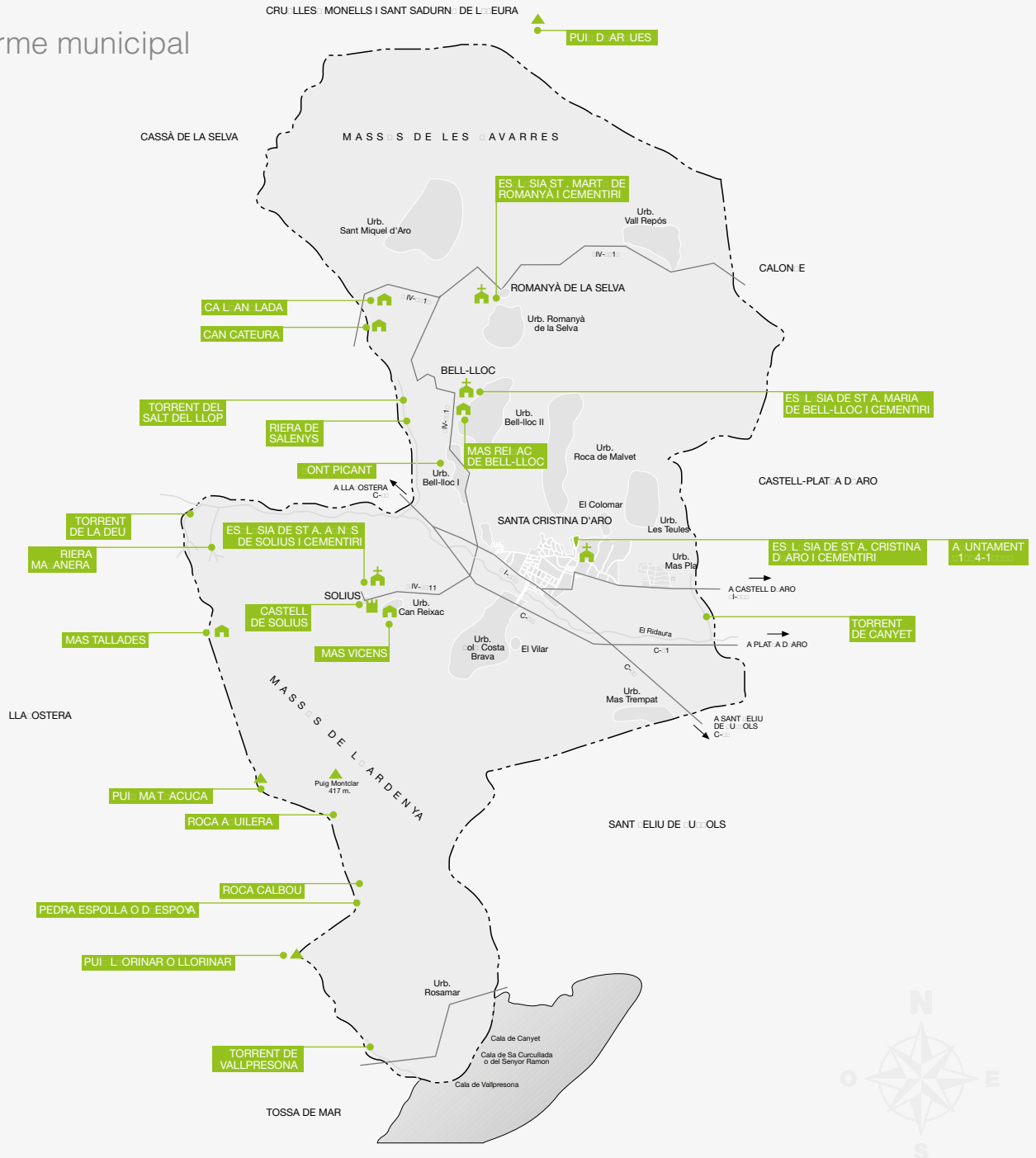
Aquesta és l'estructura que es planteja, amb les variacions que facin falta, per a les publicacions que han d'anar integrant la Col·lecció d'Estudis Cristinencs. Totes elles es plantegen des d'uns trets bàsics i comuns: el seu caràcter divulgatiu a partir d'un treball rigorós, la seva permeabilitat amb la societat i la seva obertura a les col·laboracions procedents del món de la recerca. Pel que fa a la seva periodicitat, inicialment s'ha plantejat que sigui bianual, la qual cosa permetria intercalar les publicacions amb les exposicions, que són l'altre gran producte cultural que impulsa el SGDA.

Jordi Gaitx Moltó

Tècnic del Servei de Gestió Documental i Arxiu

Situació geogràfica

Terme municipal

Nucli urbà

SECTOR DEL SURO DE LA CREU

SECTOR SERRA SOL

BARRI DEL PEDRÓ

BARRI DE L'ESGLÉSIA

AJUNTAMENT I ESCOLES

EL UJUNT

ESGLÉSIA DE STA. CRISTINA

ANTIG CAMÍ DE SALOM

BARRI DE SALOM

BARRI DE LA TEULERA

ANTIGA CARRETERA PROVINCIAL

Riú Riudaura

INUNDACIONS DEL RIDAURA

VEÏNAT DEL VILAR

PASSERA PER ANAR AL VILAR

ANTIGA ESCOLA DE NENES

ANTIGA PLA A TEULERA

PASSALLIS PONT DES DE

PASSERA

CAMPS DE STA. MARIA

PEDRELLS

Situació dels elements geogràfics del llibre damunt del mapa i plànol actuals

Vista actual de les restes de la basílica paleocristiana situada a Serra-Sol. Al seu voltant s'hi ubicà l'antic nucli de població de Santa Cristina, vers el segle VIII (SGDAASCA, Col. 31, 01161).

Antecedents històrics del municipi de Santa Cristina d'Aro

L'any 1858 -ara en fa cent cinquanta- és una data clau en la història de Santa Cristina d'Aro. És l'any en què apareix en el mapa municipal, de forma irreversible -fins a data d'avui-, el municipi¹ de Santa Cristina d'Aro. Malgrat que anteriorment ja s'havia gaudit de períodes d'independència (1822-1823, i 1836-1843), hi havia hagut uns primers ajuntaments,² i els veïns sempre s'havien organitzat d'una o altra forma per resoldre els assumptes propis, no serà fins la data de 1858 que Santa Cristina farà la seva aparició definitiva en el mapa dels municipis de l'Estat.

Els ajuntaments cristinencs d'abans de 1858 -exceptuant els períodes d'independència-, actuaren sempre dins del municipi de la Vall d'Aro, que comprenia els pobles de Santa Cristina d'Aro, Solius, Bell-lloc, Romanyà de la Selva, Castell d'Aro i Fenals. Aquests dos últims, després de 1858, acabarien formant el municipi de Castell d'Aro.

A la situació definitiva de 1858, doncs, s'hi va arribar després de molts anys d'estira-i-arrotonsa amb els pobles veïns i amb els poders estatal i provincial, de moltes lluites per la independència plena i de molts esforços per consolidar un poder local propi. La història de tot plegat es remunta ben bé a l'època medieval, en el marc d'un sistema en el qual les tibantors entre els senyors feudals, el rei i els propis habitants del lloc determinaven les formes d'organització municipal de cada poble. Val la pena que indaguem uns instants en aquest passat remot per conèixer els fonaments de tota aquesta qüestió.

Si encara reculem un xic més, veiem com ja a la Roma d'Època Republicana (s. VI - I aC) hi havia *municipi-*

um i colònies -més dependents de la metròpoli-, dues formes de govern municipal a les ciutats. Ambdues es fusionarien, en època imperial (s. I aC - V dC) sota el nom comú d'*universitates*. A l'actual territori català abundaren els municipis, més que les colònies. En trobem exemples com Gerunda (Girona), Aquis Viconis (Caldes de Malavella), Emporiae (Empúries), Rhode (Roses) o Blanda (Blanes). Tot i la coincidència dels noms *municipium* i *universitates* en estructures organitzatives locals posteriors, medievals i modernes, no hem de buscar cap continuïtat entre unes i altres, ja que les seves similituds són ben poques.

Els precedents més remots de les institucions municipals actuals es troben en els segles IX a XII, quan, a causa de la revifalla de les ciutats, s'articularen unes formes estables d'organització de les comunitats locals, un conjunt de drets i deures per als seus habitants i unes formes de govern inspirades en la idea corporativista i del poder compartit, extreta del dret romà. Els factors que van permetre cohesionar l'àmbit local, en aquells moments, van ser el vincle religiós i eclesial, l'activitat econòmica col·lectiva -el cas dels mercats-, i la necessitat de defensar-se d'atacs de l'exterior.

Aquesta època es formaren els nuclis de població que més tard esdevindrien els pobles de Santa Cristina, Romanyà, Bell-lloc i Solius. El procés es va veure afavorit per l'assentament de població al voltant dels temples de Santa Cristina i de Bell-lloc i de les vil·les tardo-romanes dels segles VII i VIII.³ En el cas de Santa Cristina s'erigí una esglé-

¹ Municipi: associació natural, determinada per les relacions de veïnat, dintre el terme o el territori soltmes a la jurisdicció d'un ajuntament. El concepte engloba tres elements bàsics: l'organització municipal (l'ajuntament), la població (els veïns) i el territori (el terme).

² Ajuntament: corporació pública que -a Espanya- representa, governa i administra els interessos propis d'un municipi; i, també, l'edifici de l'ajuntament.

³ MALLORQUÍ GARCIA, ELVIS. *Les Gavarres a l'Edat Mitjana: poblament i societat d'un massís del nord-est català*. Girona: Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 2000.

sia, base de l'actual, molt a prop de l'antic temple -situat a Serra-Sol-.

Paral·lelament, s'aniria definint el domini senyorial sobre aquests pobles i terres. L'any 881, Carlemany va emetre un diploma en el qual es donava part de la Vall d'Aro -Sant Feliu, Solius, Santa Cristina i Castell d'Aro- a la seu episcopal de Girona, amb uns límits fixats en el mar, Tossa, Llagostera, Romanyà i Calonge. Pel que fa a Bell-lloc, es creu que devia estar unit a Romanyà, encara fora de la Vall. Tanmateix, sembla que no tota aquesta unitat geogràfica hauria estat sota el domini del bisbe, ja que hi ha constància d'altres propietaris.

El segle X, el monestir de Sant Feliu comença a intervenir com a nou amo del lloc, comprant alous a senyors feudals particulars, i esdevingué la senyoria més potent en l'entorn local, tal com es confirma en un document del rei Lotari (968) i en un altre del Papa (1163). El monestir era el senyor de gairebé tota la Vall d'Aro, però sempre ho fou en disputa amb la Seu i amb altres senyories locals.⁴ De fet, en aquesta època el canvi de mans de les propietats era d'allò més freqüent. Això, afegit als seus límits poc clars, era origen de moltes situacions conflictives.

A banda del tipus de domini de cada nucli de població, aquests es van anar dotant de mecanismes d'organització, com les assemblees de veïns, que escollien els representants de la comunitat, els quals prenen decisions i representaven la col·lectivitat davant de tercers.

També jugaren un paper destacat els prohoms, membres destacats de cada comunitat, els quals, des del segle XI, intervingueren en la vida pública -pel seu compte o al costat dels representants del lloc- solucionant nombrosos afers d'interès comunal de tipus econòmic, fiscal (realitzaven peritatges de terres), urbanístic o judicial (arbitraven i pacificaven). Cap a la fi del segle XII, la seva actuació individual es transformà en uns òrgans de govern i administratius estables.

Des de final del segle XII començaren a existir les universitats⁵ -els precedents dels ajuntaments actu-

als- i les ciutats esdevingueren nuclis de població aglutinadors, dinàmics i que exercien de capital d'un territori. La burgesia d'aquestes poblacions va anar obtenint del rei o dels senyors cada cop més privilegis, entre els quals el de governar autònomament cada localitat. Així doncs, a Girona, el règim municipal va ser concedit l'any 1182, per exemple. El reconeixement oficial d'aquest règim en les poblacions catalanes es basà en la constitució sobre l'organització dels municipis, sorgida de les Corts de 1283. La concessió -tant del règim com de la creació d'òrgans concrets- corresponia al poder feudal del rei, en les poblacions reials -mitjançant els privilegis,⁶ i al del senyor, en les terres de barons.

Entre els segles XIII i XIV aquest model es va anar estenent a la major part de les viles, fossin rurals o urbanes, petites o grans. La representació de la comunitat dotada de règim municipal radicava en la universitat -tot el cos de veïns-, però el règim d'aquesta s'articulava al voltant de:

1. L'assemblea general de la població o bé de la part major i més qualificada dels veïns (prohoms). Fou l'òrgan successor de l'assemblea consular. Va perdre importància quan els òrgans executius es van enfortir.
2. El consell general o municipal, integrat per tots els caps de casa, primer, o per un nombre fix més reduït, després. Representava tota la població. Assessorava els magistrats superiors i escollia els membres del consell reduït. Passà de tenir les mateixes funcions que l'assemblea general a ser-ne una representació. Un exemple n'és el Consell de Cent de Barcelona, establert el 1265. Inicialment, el consell se solia reunir en espais aliens, com edificis religiosos, o a l'aire lliure, però progressivament va anar disposant de seu pròpia.
3. El consell reduït o ordinari, format per magistrats directius i executius (anomenats consellers, cònsols, paers, jurats o procuradors), que representaven la comunitat, i essent el batlle o el veguer el primer d'ells. Tenia funcions consultives, de govern i, en alguns casos, judicials.

⁴ ESTEVA I CRUJANAS, Lluís; PALLI I BUXÓ, Lluís. *Els llocs de la Vall d'Aro, Gissalls i el Monestir Guixolenc (881-1199)*. Sant Feliu de Guixols: Institut d'Estudis del Baix Empordà, 1995, p. 97; JIMENEZ, Angel. *Sant Feliu de Guixols. Una lectura històrica*. Sant Feliu de Guixols: Ajuntament de Sant Feliu de Guixols, 1997, p. 75.

⁵ Universitat: corporació o associació pública amb personalitat jurídica.

⁶ Privilegi: disposició d'excepció, concedida pel rei a una població o territori, o a una determinada classe de persones, com els nobles, o a un estament de les corts. Era donat sovint com a recompensa a favors fets i tenia generalment caràcter irrevocable.

4. El batlle o veguer, situat al capdamunt de l'organització municipal. La figura del veguer es donava només en ciutats cap de districte. Representava el sobirà o senyor jurisdiccional a la localitat i també exercia de cap del municipi. A poc a poc es va anar tendint cap al segon aspecte i donà pas a la figura de l'alcalde actual. Tenia facultats econòmiques, patrimonials i jurisdiccionals; atenia l'opinió del consell reduït i compartia les atribucions de govern amb aquest.

A més d'aquests organismes, cal tenir en compte els càrrecs tècnics i les comissions específiques existents:

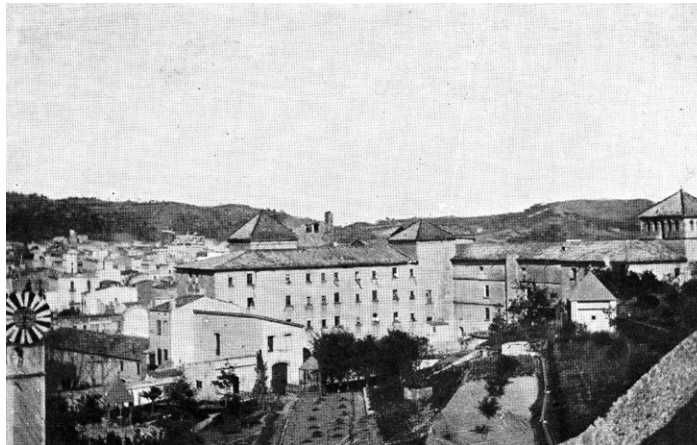
1. L'escrivà: garantia els acords dels òrgans i en donava fe. Equivalia a l'actual secretari.
2. El clavari: el cap de la hisenda local, encarregat de la comptabilitat, el cobrament de deutes, castigar els fraus, custodiar els recursos econòmics i fer la liquidació dels comptes. Reunia les actuals figures de l'interventor i el tresorer.
3. Els oïdors de comptes: òrgan col·legiat que examinava i aprovava els comptes. Feia les funcions de l'actual interventor.
4. El mestre racional: aparegué a final del segle XIV, i exercí les funcions d'intervenció i fiscalització de

les finances i la comptabilitat, i de supervisió del clavari. Era l'actual interventor.

5. El mostassaf: la màxima autoritat en qüestions relatives al mercat, pesos i mesures, i de persecució del frau.
6. L'obrer: l'encarregat de la gestió i control de les obres públiques.

Pel que fa a les competències dels organismes municipals, abastaven àmplies esferes de la vida ciutadana de tot el seu territori circumdant. Les funcions es poden agrupar en tres:

1. Normativa: regulació de diferents aspectes de la vida local mitjançant bans i ordinacions.
2. Judicial: el fet de sentenciar sobre causes ocorregudes al municipi i resoldre desavinences.
3. Executiva o de govern: ordenació financera, recaptació, règim laboral, mercats i fires, control dels proveïments, reglamentació del pa i de les carnisseries, regulació de col·legis i confraries gremials, construcció i manteniment de ponts, camins i carrers, conservació de serveis públics, policia urbana i rural, vigilància de costums públics, etc. També, en unió de les autoritats reials, es formava el tribunal ordinari de la ciutat (cort del batlle o veguer), amb plenes facultats judicials; i es convocaven, quan calia, les milícies ciutadanes.

Vista del monestir de Sant Feliu de Guíxols. L'any 1374 la Vall d'Aro es va deslliurar de la senyoria del Monestir al passar a dependre de la universitat guixolenc (AMSG, Col·lecció Municipal d'imatges, 74; editor: Impremta Viader).

Com s'ha dit, la Vall d'Aro -dita Aro, Aredo o Aro, en aquesta època-, estava sotmesa a la senyoria del monestir de Sant Feliu de Guíxols. Tanmateix, l'any 1374 es va unir a la universitat de Sant Feliu, que era vila reial des de 1354. Aquesta unió es fonamentà en un privilegi atorgat per Pere III, titulat "Transumptu de la Unió i Concòrdia entre

la Universitat de la Vila de Sant Feliu de Guíxols i la Universitat de la Vall i parroquias de Arou”, en el qual es citava “les universitats dels territoris i les parròquies d’Aro, de Solius, de Romanyà, de Belllloc i de Fanals [...] que el sereníssim senyor rei uneix perpetuament la jurisdicció i els terrenys i les parròquies ja esmentades a la vila de Sant Feliu”.⁷ D’aquesta manera, la Vall d’Aro va passar a ser un domini reial, i pogué desfer-se, així, del monestir guixolenc. Això va fer que es passés a dependre directament del batlle de Sant Feliu i del veguer de Girona.⁸

Aquest fet va portar cua, ja que, en anys posteriors, trobem tres documents més⁹ referits, respectivament, a: la confirmació de la unió, l’anul·lació del dret a poder tenir batlle propi per part de la Vall d’Aro -la qual cosa indica que n’havia tingut o n’havia volgut tenir, aquests anys-, la legalitat de disposar de sotsbatlles a la Vall, i, finalment, una nova confirmació de la unió. Tot plegat en un espai de només sis anys, a 150 anys vista després que s’hagués començat a deixar constància documental d’aquests temes. Els documents són els següents:

- “Privilegi real per lo sereníssim Rey en Pere sobre dita Unió” (1504).
- “Revocatio del privilegi de la Vall de Aro de poder fer balle de sino que es tindran de regir per lo balle y Cort de Sant Feliu de Guíxols y que dit balle tinga de crear sots balles en dita Vall de Aro” (1506).
- “Capítols y acte de Cort en que se confirma la Unió de la dita Vila y la Vall de Aro” (1510).

Posteriorment s’acabaria creant la universitat de la Vall d’Aro, però sempre sota la tutela del batlle de Sant Feliu.

Castell de Bendormiens de Castell d’Aro, fotografiat el 1983. Els castells foren els símbols més visibles del poder senyorial. En el cas de la Vall d’Aro, aquesta funció la complia el castell de Bendormiens (AMCPA, Fons d’imatges).

Els segles XV, XVI i XVIII, l’organització municipal va perviure sense gaires canvis, a excepció d’alguns aspectes polítics i de control per part d’instàncies superiors. A la fi de l’Edat Mitjana, les lluites internes de les diferents faccions ciutadanes van obligar a redefinir alguns aspectes dels municipis. Ja Pere III, el segle XIV, havia intentat crear un sistema més igualitari d’accés als càrrecs municipals; la qual cosa Alfons IV va voler aplicar, el 1437, sobre els municipis reials. Però no seria fins al segle XV quan Ferran II va impulsar un nou sistema per escollir els consellers, més imparcial: la insaculació,¹⁰ que venia a substituir la cooptació,¹¹ a més de redreçar el desgavell que hi havia en les finances locals.

Tanmateix, tot plegat no va aturar el fet que els governs municipals fossin cada cop més oligàrquics, les dècades següents. La noblesa es va anar introduint en els governs corresponents i, a més, la monarquia va incrementar el seu control sobre aquests, ja que el sistema insaculatori va quedar modificat per la revisió prèvia de les llistes de ciutadans que podien ser escollits. Amb tot, els recursos municipals van créixer aquesta època. Tot plegat preparà el terreny perquè, el segle XVIII, es pogués modificar tot el sistema organitzatiu.

⁷ El document es conserva dins del Llibre Vermell de la universitat de Sant Feliu de Guíxols, un cartulari o còdex que recull els privilegis més importants de la vila, des del segle XIII. Consulteu-lo a l’AMSGF.

⁸ JIMÉNEZ, Àngel. *Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 1997, p. 75.

⁹ AMSFG, Llibre Vermell.

¹⁰ Sistema d’elecció de representants dels consells municipals, anomenat també de sac o de sac i sort, pel qual el nom de les persones considerades idònies per als càrrecs era col·locat, en rodolins, en bosses corresponents als diversos càrrecs o oficis de la corporació i resultaven elegits els primers extrets.

¹¹ Sistema pel qual, cada any, els membres que finalitzaven el seu mandat designaven el seu successor.

¹² BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d’Aro*. Platja d’Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 9.

¹³ AMSFG, Llibre Vermell.

¹⁴ AMSFG, Llibre Vermell.

¹⁵ CALZADA I OLIVERAS, Josep. “La contenció de la Vall d’Aro”, dins *Estudis del Baix Empordà*, 1, 1981, p. 106; BUSSOT I LIÓN, Gerard. *Recull d’imatges i comentaris*. Santa Cristina d’Aro: Ajuntament, 1991, p. 20-21; Barreda, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d’Aro*. Platja d’Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 18.

¹⁶ L’ajuntament és una institució castellana, els orígens de la qual es remunten al segle XIII, quan el govern de les localitats es basava en una assemblea general de veïns (*concejo*), que elegia els càrrecs de govern (*alcaldes o justicias*). Des del segle XIV, es nomenaren *regidores* i els alcaldes van estar tutelats per un corregidor, és a dir, pel poder reial.

Des de 1543
tenim constància
documental de
la universitat de
la Vall d'Aro

Des de 1543 tenim constància documental de la universitat de la Vall d'Aro, ja que Carles V atorgà un privilegi per efectuar la renovació dels seus càrrecs municipals. A més, des de 1584 es conserven les actes de la universitat.

A través d'aquesta documentació s'observa que el consell de la universitat estava format per 50 persones, que l'òrgan executiu es componia de tres jurats, quatre consellers i set oïdors de comptes, i que no tenia batlle propi, sinó que era el mateix que el de Sant Feliu.

El privilegi, a més, detalla que els càrrecs eren renovats anualment a l'església de Santa Cristina d'Aro sota la supervisió del batlle de Sant Feliu, el qual presidia, però no intervenia en la política municipal. El fet que la seu fos l'església parroquial cristinenca pot tenir el seu origen en la visió que es tenia del castell de Benedormiens -a Castell d'Aro- com a símbol del poder senyorial del bisbe i de la Catedral.

Seguint el procés d'elecció, els jurats i consellers havien d'escollir 15 persones, les quals triaven 15 persones més, anomenades electores, que serien

les que seleccionaven els nous jurats, consellers i oïdors de comptes. Finalment es nomenaven el mostassaf i els prohoms. Entre els càrrecs municipals procedents de Santa Cristina, abunden els Provensal (segle XVII), els Reixach, del mas del mateix nom de Bell-lloc; els Dalmau i els Pla, de Solius; i els Cama, de Romanyà.

Una de les tasques del Consell era la de recaptar impostos, cosa que es feia a través

de l'arrendament a particulars mitjançant subhasta pública a la plaça de l'església. També s'arrendaven hostals, carnisseria, aiguardent, fleques i el dret de platja, entre altres impostos. Això es va mantenir així fins als decrets de Nova Planta.¹²

Novament, el 1581, es tornà a parlar del fet que la universitat de la Vall d'Aro pogués o no tenir batlle propi, quedant anul·lada aquesta possibilitat. Ho veiem en el document titulat "*Altre privilegi real del Rey Don Fernando concedit a la present vila de fer terna de balle de la present vila y Vall de Aro [...] y del poder que tenen los sots balles de dita Vall de Aro [...] y revocació del dit privilegi de dita Vall de Aro de fer balle y altres officials*".¹³

L'any 1632, ens trobem davant de nous problemes entre la Vall d'Aro i Sant Feliu. Ens ho indica un altre document, titulat "*Empara i secret del segell real feta per lo síndich de la vila de Sant Feliu de Guíxols contra lo abat y Convent y la Vall de Aro en lo any 1632*".¹⁴

Sembla, però, que des de 1698 -segons uns autors- o 1718 -segons uns altres- hi hauria hagut ja una batllia pròpia per als pobles de la Vall d'Aro, de caràcter reial, i independent de la de Sant Feliu.¹⁵

La transformació radical del municipi català arribà després de la fi de la Guerra de Successió, el 1714. En concret, es produïren amb l'aprovació dels decrets de Nova Planta -mitjançant la Reial Cèdula de 1718-. Això suposà la instauració del model de municipi castellà -els *ayuntamientos de regidores*-, la restricció de l'autonomia municipal, i l'increment del control per part de l'Estat.¹⁶

A Catalunya coexistien les jurisdiccions superiors: vegueries, batllies, etc. i les inferiors, que es podrien assimilar al municipi actual. Amb el Decret de Nova Planta, les jurisdiccions superiors començaren a entrar en crisi i es produí un procés de segregacions que donà lloc a ens locals totalment independents, ja fos perquè havien crescut en nombre d'habitants o per un anhel d'autogovern.

Al mateix temps, el canvi fonamental fou que les universitats van desaparèixer en favor dels regiments o ajuntaments. Al capdavant hi havia el batlle o alcalde, amb un mandat bianual. Els anteriors consellers -fossin jurats, paers, còsols, etc.- passaren a ser

regidors -entre ells, un regidor degà-, els quals anualment eren escollits de forma directa per la monarquia, a través de la Reial Audiència. També hi havia el mostassaf i els prohoms que exercien de jutges populars. Per últim, van desaparèixer les assemblees. Els municipis van ser agregats en corregiments, sota el comandament d'un corregidor. Per damunt d'aquest hi havia el governador provincial, el capità general -a Catalunya, quatre-, la Reial Audiència i el rei, a l'inici de la cadena de poder. En definitiva, el municipi, tant si era reial com senyorial, va perdre poder polític, passant a ser un òrgan merament administratiu. Les seves competències es van reduir a certs aspectes de la policia urbana i a

l'administració dels béns de propis i de les rendes. **El primer batlle conegut, propi de la Vall d'Aro, és d'aquest període. Fou Josep Saguer, nomenat el 1718. Des de la fi de la Guerra de Successió, hi havia hagut uns administradors provisionals i, després, un consell, així com prohoms, oïdors de comptes, i jurats, d'entre els quals destaquem Joan Rexach, de Bell-lloc, i Josep Rissech i Provensal, de Santa Cristina. Llavors es passaren a dir regidors, i a la Vall d'Aro n'hi van escaure set, segons la norma vigent. Cada parròquia n'aportava un, excepte la de Castell d'Aro, que per tenir més població hi contribuïa amb dos.¹⁷ Malgrat totes les reformes que havia patit la ins-**

Vista de l'església de Santa Cristina d'Aro. Aquest fou el lloc on es celebraren les sessions del Consell Municipal de la Vall d'Aro fins el segle XIX (SGDAASCA, Col. 33, 00058).

¹⁷ BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 9-10.

¹⁸ ESTEVA I CRUAJANAS, Lluís; PALLÍ I BUIXÓ, Lluís. *Els llocs de la Vall d'Aro. Gissalls i el Monestir Guixolenc (881-1199)*. Sant Feliu de Guixols: Institut d'Estudis del Baix Empordà, 1995, p. 123-127.

¹⁹ BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 21, 29.

²⁰ BURGUEÑO, Jesús; LASSO DE LA VEGA, Ferran. *Història del mapa municipal de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002, p. 11-17.

tutició local arran dels canvis de règim polític, quedaven encara alguns vestigis d'època feudal a la Vall d'Aro. De fet, no totes les terres estaven sota la jurisdicció de l'ajuntament. Encara el 1755, per exemple, se sap que alguns pagesos de Solius pertanyien a la Seu del Capítol de Girona. Això els obligava a defensar el castell de Solius quan calgués i a altres servituds.¹⁸

El primer batlle conegut, propi de la Vall d'Aro, fou Josep Saguer, nomenat el 1718

L'ajuntament de la Vall d'Aro es completà, més endavant, amb tres figures de recent creació, elegides per sufragi censatari -una novetat important-, les quals pretenien mantenir la corrupció a ratlla: el procurador síndic (1760), que controlava els proveïments i arrendaments; el síndic presoner (1766), que fiscalitzava la gestió; i el diputat comú (1766), que s'ocupava de la qüestió econòmica.

El 1772 sabem que les reunions de l'ajuntament tenien lloc, com s'havia fet tradicionalment, a l'església de Santa Cristina.¹⁹

El model anterior perdurà fins que s'abolí l'antic règim, a Espanya, entre els anys 1808 -inici de la Guerra del Francès- i 1833 -mort del rei absolutista Ferran VII-. Aquesta època, els canvis polítics van portar a Espanya a transformar-se en un estat liberal, amb drets i deures per als ciutadans, una constitució i una monarquia parlamentària. A això es va sumar el fet que la industrialització creixent va afavorir el creixement econòmic, almenys fins la crisi de 1842-1847.

Tot plegat va tenir conseqüències sobre el nou ordenament local. El Decret de 6 d'agost de 1811, la Constitució de 1812 -la primera de tall liberal a Espanya-, els Decrets de 23 de maig de 1812, de 23 de juny de 1813, i la Instrucció de 1813 van pretendre abolir la divisió territorial vigent -i, és clar, el règim senyorial del qual derivava-, en la qual coexistien a l'entorn de

2.000 jurisdiccions o ens locals, de titularitats diverses -senyorial, militar, eclesiàstica, etc...-, de les quals un 10 % no responien al concepte liberal de municipi.

La nova divisió administrativa era molt clara: el territori es dividia en províncies i municipis, de manera que l'Estat podia fer arribar jeràrquicament les decisions arreu. Es va intentar estendre la figura del municipi com a figura bàsica de divisió territorial i com a forma de representació dels ciutadans mitjançant l'òrgan de govern dit ajuntament.

Això va fer que es reconeguessin els municipis existents fins llavors i que es donés el dret a formar municipi a un gran nombre de quadres, parròquies, pobles i viles que abans formaven part de batllies baronials, civils o eclesiàstiques. Sempre i quan els municipis passessin dels mil habitants, la constitució d'un ajuntament era obligatòria. En casos de població menor, calia elevar una proposta a la Diputació provincial, aquesta havia d'instruir un expedient -amb les raons de la conveniència de crear un nou municipi, els informes dels pobles veïns respecte als termes i el parer de la pròpia Diputació en un informe-; i finalment el Govern ho havia de disposar. Sembla que la política aplicada a la província de Girona va ser que es crearien municipis constitucionals allà on hi havia universitats de regidors, mentre que a la resta de Catalunya s'optà per crear-los on hi havia hagut batllies.

Així doncs, es va formar un mapa municipal més fragmentat però més uniforme. A més, el concepte de municipi va començar a englobar els tres elements que l'integren actualment: organització, població i territori.²⁰

El municipi també formava part dels engranatges de l'Estat, de manera que des d'aquest darrer s'exercia un control polític i es compartia la gestió de les competències fiscals. Es distingia, alhora, entre alcalde -càrrec executiu a les ordres del Govern central- i ajuntament -òrgan deliberatiu sobre assumptes locals-.

A la vegada, es va canviar el sistema de recaptació, la qual cosa va deixar els ajuntaments amb menys ingressos que anteriorment.

Quant a la Vall d'Aro, aquesta època es canvià el lloc de reunió de l'ajuntament, passant a fer-se

a la sala capitular de Castell d'Aro, la qual cosa es devia institucionalitzar arran de la Constitució de Cadis, diu Barreda. Això no va agradar als representants de la resta de pobles. De fet, el 1820, quan s'hagueren d'elegir diputats a Corts i des de l'Estat es va designar com a lloc de reunió Castell d'Aro, els compromissaris de Santa Cristina, Solius, Bell-lloc, Romanyà i Fenals es queixaren pel fet que tradicionalment havia estat Santa Cristina la que havia exercit de capital de tota la vall.²¹

En el procés de conversió d'Espanya cap a un estat liberal modern hi va haver molts alts i baixos, començant pel retorn a l'absolutisme immediat a la Constitució, l'any 1814, la qual va quedar anul·lada; com anul·lats van quedar també els municipis que la Constitució havia permès crear de nou.

Els anys següents, els municipis també van estar subjectes a les diferents visions polítiques de progressistes i moderats, ja que mentre els primers potenciaren el paper polític del municipi, els altres el tractaren simplement com a òrgan administratiu.

A banda de la Constitució de 1812, cal tenir en compte la normativa posterior. [TAULA 1]

Molts dels pobles catalans que més endavant assolirien la seva independència van segregar-se durant el Trienni Liberal, de 1820 a 1823 (per exemple, Regencós -segregat de Begur- o la Cellera de Ter -d'Anglès-). Fins i tot alguns pobles assolirien la seva independència aquests anys, tot i que la perderen definitivament

més endavant (el cas d'Esclanyà, de Begur).

També en aquest període, Narcís Rieimbau, que aleshores era regidor en representació de Castell d'Aro, promogué un expedient de segregació. En efecte, el 1822, els municipis de Santa Cristina i Castell d'Aro ja eren creats i funcionaven separatament. És a partir d'aquesta primera acció promoguda pels veïns de Castell d'Aro, que començà el llarg camí de desavinences que acabaria en la segregació definitiva de l'any 1858.²²

Malgrat el retorn a l'absolutisme de 1823, el rei continuà aprovant noves segregacions municipals -via Audiència-, perquè la monarquia absoluta no era contrària a la creació dels nous municipis en si, sinó al seu caràcter democràtic. Ara bé, solia succeir que en aquests casos ja es tenia constància d'un funcionament autònom d'una de les parts -parròquia pròpia, presència de regidors d'un districte en l'ajuntament general, etc...-.

Tanmateix, en el cas de la Vall d'Aro, el retorn a l'absolutisme tornà a deixar les coses tal com estaven, tot i que la seu de l'Ajuntament ja es degué fixar a Castell d'Aro o, com a mínim, es degué compartir amb Santa Cristina. Però a partir de llavors res no seria igual. El greuge patit per Santa Cristina -després de més de 400 anys de celebrar-hi els consells municipals, les subhastes dels arrendaments i altres accions pròpies de l'acció municipal-, fou la causa que motivà la divisió definitiva del vell municipi de sis pobles, l'abril de 1858.²³

NORMA	VIGÈNCIA	CARÀCTER	TRETS
Decret de 3 de febrer de 1823	1823	Autonomista	Decret que aprovava la <i>Instrucción para el gobierno económico-político de las provincias de la península, islas y posesiones adyacentes</i> . Promulgat en el marc del retorn al règim liberal d'abans de 1814. Era la primera norma legal del segle XIX que regulava l'organització i funcionament dels municipis, tot i que fou derogat el mateix any. Féu néixer el concepte de pressupost municipal -fins i tot el de pressupost extraordinari-, del qual la Diputació n'era l'ens competent.

[TAULA 1]

²¹ BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 29-30.

²² BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 30.

²³ BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 30.

Malgrat que no sabem exactament a conseqüència de quina disposició legal es va produir, pels volts de 1830 els pobles de Solius, Romanyà, Bellloc i Santa Cristina d'Aro ja s'havien agrupat en un districte que portava el nom del darrer nucli, el més gran. Aquest districte pertanyia, tal com havia estat des del segle XVI, al municipi de la Vall d'Aro.²⁴ [TAULA 2]

Els anys 1833 i 1834, es van consolidar les Comissions Permanents de Governació, d'Hisenda i de Foment, encarregades d'executar les competències municipals, i que van perdurar fins l'any 1923. [TAULA 3]

Entre els anys 1836 i 1843, la separació de la Vall d'Aro es produí de nou -per segona vegada-, a causa del restabliment de la situació de 1822, o perquè alguna de les dues parts ho sol·licità de

NORMA	VIGÈNCIA	CARÀCTER	TRETS
Reial Instrucció de 1833	1833-1837	Centralista	El retorn al liberalisme moderat de 1833 va propiciar que anessin desapareixent els corregidors i els regidors vitalicis fossin substituïts pels electes. Moltes poblacions petites aspiraren a constituir municipi propi –a Catalunya se'n constituïren més de 2000–. L'alcalde era nomenat pel governador civil –o el govern central en el cas de les ciutats–; els regidors eren elegits per sufragi censatari restringit i podien ser destituïts pel governador. El repartiment veïnal era la font d'ingrés més important, però insuficient, i per això es va permetre gravar els comerços.
Decret de 30 de novembre de 1833	1833-...	Centralista	S'implantà la divisió territorial en 49 províncies (1833) i la de les províncies en partits judicials (1834). ²⁵

[TAULA 2]

NORMA	VIGÈNCIA	CARÀCTER	TRETS
Reial Decret de 23 de juliol de 1835 <i>para el arreglo provincial de los Ayuntamientos del Reino</i>	1835-1836	Centralista	Reorganització dels ajuntaments, limitant la seva autonomia: se subordinen algunes competències a l'aprovació prèvia dels caps provincials. Les corporacions locals queden formades per alcalde, tinent d'alcalde (novetat) i regidors electes, i s'han d'encarregar de la governació i interessos dels veïns.
Nova vigència del Decret de 3 de febrer de 1823	1836-1840	Autonomista	

[TAULA 3]

²⁴ Vegeu: ESPINAS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit, dipositat a SGDAAS-CA, Col. 52], p. 1-11; ESPINAS I PINYOL, Noemí. "La formació del districte escolar de Santa Cristina d'Aro (1858-1903)", dins *Revista de Girona*, 121, 1987, p. 80-85.

²⁵ La província de Girona tenia, el 1877, sis partits judicials, els quals depenien de l'Audiència Territorial de Barcelona. Vegeu: GUILLEM, Aristipo. *Prontuario Alfabético-Geográfico-Estadístico y Administrativo de los Ayuntamientos de España*. Madrid: Imprenta de J. Sol Torrens y Diego G. Navarro, 1877.

nou. No hi ha documentació sobre la situació d'independència d'aquest segon període, però sabem que s'havia produït per una referència posterior del governador civil -que es veurà més endavant-. Aquesta situació fou anul·lada a final de 1843, amb el reton dels moderats al poder.²⁶ [TAULA 4]

A partir d'aquí, s'aprovà una nova llei d'ajuntaments, la de 1845, la qual té una gran importància, en primer lloc per la seva llarga vigència i també perquè assen-

tà les bases dels processos d'agregació i segregació de municipis. [TAULA 5]

També cal dir que, els anys de la dècada moderada (1844-1854) -l'etapa crucial en la consolidació de l'Estat liberal- s'anaren desplegant o reformant les lleis precedents. **Tot plegat afectà de forma directa el naixement oficial del nou ajuntament de Santa Cristina d'Aro, el 1854-1858. Tanmateix, entre el darrer període d'independència -que hauria finalitzat pels volts de 1843- i el 1854, s'hauria produït**

NORMA	VIGÈNCIA	CARÀCTER	TRETS
Llei de 14 de juliol de 1840, d'organització i atribucions dels ajuntaments	1840 1843-1845	Moderadament centralista	Aprovada en el marc de la nova Constitució progressista de 1837, que no dedicava una excessiva importància a l'organització municipal. Es passà a un règim electoral més restringit. La llei fou modificada el 1843, després d'un període de tres anys en què havia estat revocada i en què les atribucions encara eren més minses, fins i tot per a les diputacions. ²⁷

[TAULA 4]

NORMA	VIGÈNCIA	CARÀCTER	TRETS
Llei de 8 de gener de 1845, d'organització i atribució dels ajuntaments	1845-1854 1856-1866	Molt centralista	Revocà la llei de 1840. Aprovada en el marc de la dècada moderada (1843-1854), comportà un retorn a la situació de 1833 i a l'esperit del R. D. de 1835. Reducció del nombre de municipis i infravaloració dels existents: els actes administratius requerien autorització prèvia o control posterior; la policia administrativa quedava regulada per l'Estat; la Diputació era l'ens competent en el pressupost municipal; i els governadors civils eren els caps polítics reals. A banda del secretari municipal, es permetia una secretaria particular de l'alcalde. Calia crear, també, juntes locals -de sanitat, instrucció pública, beneficència...- i altres òrgans mixtos consultius. Assentà les bases dels processos d'agregació i segregació de municipis: per formar nous municipis calia superar els 100 veïns (500 habitants); en canvi, els de menys de 30 (150 habitants) s'havien d'agregar a un o més d'un fins arribar a la xifra anterior. ²⁸
Constitució de 1845	1845-...	Molt centralista	Es preveia l'existència de delegats del Govern en els ajuntaments. L'ajuntament seria escollit per sufragi, però no l'alcalde.

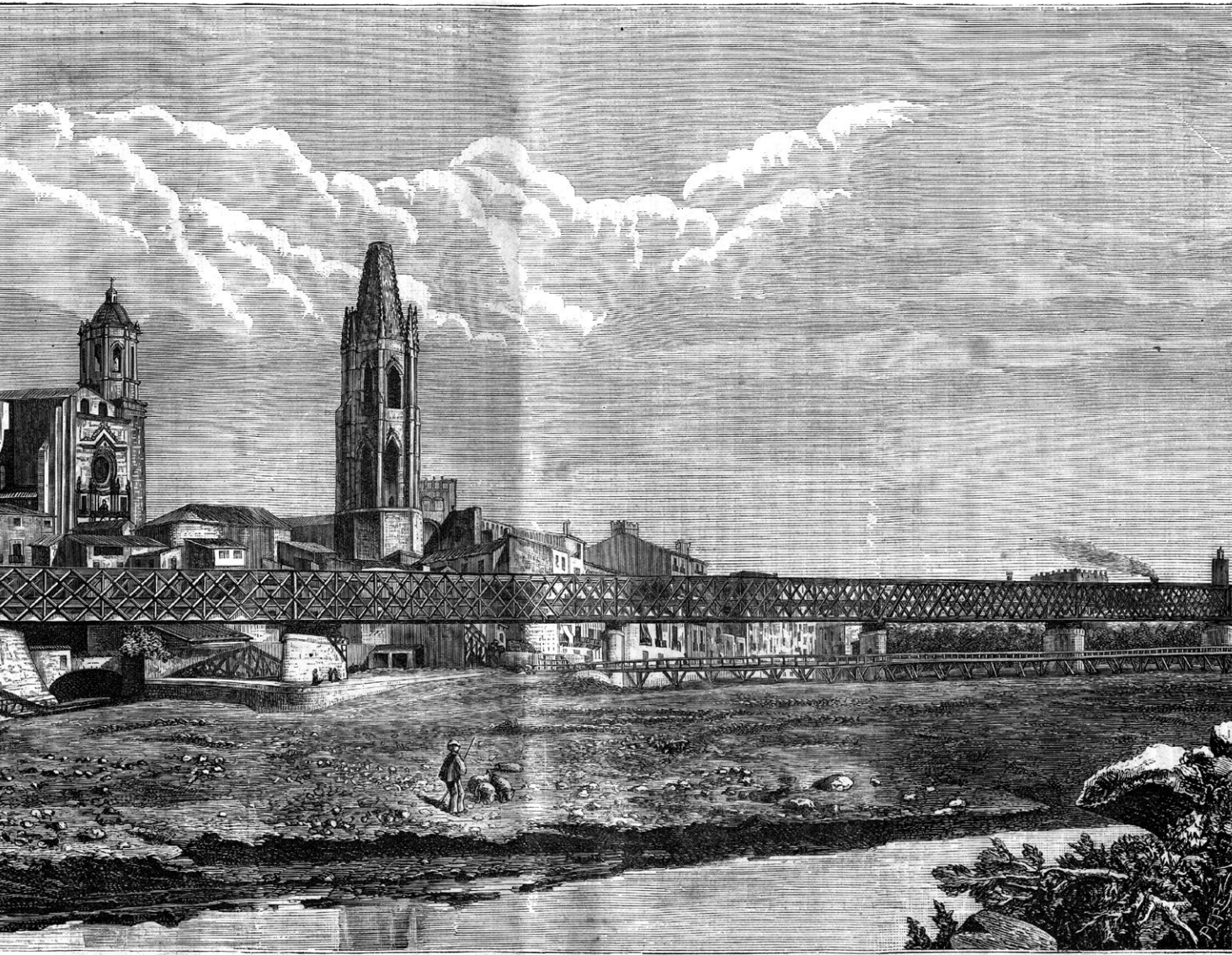
[TAULA 5]

²⁶ BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 30.

²⁷ AA.DD. *Història de Catalunya. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. 6. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997, p. 264-267.

²⁸ BURGUEÑO, Jesús; LASSO DE LA VEGA, Ferran. *Història del mapa municipal de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002, p. 26.

Pont sobre el riu Onyar, a Girona, vers el 1880. La nova divisió provincial va establir la ciutat com a cap de província (SGDAASCA, Col. 31, 00149).

una situació un xic ambígua. Ens ho fa pensar, per exemple, un document de 1846, en el qual la Intendència de la província de Girona es dirigeix al “Sr. Alcalde constitucional de Santa Cristina del Valle de Aro”²⁹. Així doncs, aquest any Santa Cristina ja tenia un batlle propi, abans de constituir-se com a municipi.

A banda de la legislació esmentada, cal tenir en compte que les competències municipals vigents durant tot el segle XIX -delegades pel cap polític de la província, el futur governador civil, esmentades ja a la Reial Instrucció de 1833 i recollides per la llei de 1845- foren les següents:

- Elaboració del cens de població

- Control de les epidèmies
- Proveïments
- Policia de salubritat en aigües i carrers
- Construcció i manteniment de camins i obres públiques
- Beneficis
- Boscos i pastures
- Ordre públic³⁰
- Administració d'arbitris
- Contribucions
- Establiments d'ensenyament
- Foment

Es dedueix d'això que la consideració del municipi, a mitjan segle XIX, era més restringida que en època medieval i moderna.

Pel que fa a les hisendes locals, de 1845 a 1848 es produïren algunes reformes tributàries. El pressupost municipal passà a ser responsabilitat de la província, tot i que l'alcalde tenia la capacitat de presentar-lo. També renaixia el concepte de pressupost extraordinari.

Quant als ingressos, aparegueren dues categories:

- Ordinaris: propis, impost sobre rendes, impost d'arbitris -sobre el consum-, impost sobre béns immobles, multes, etc.
- Extraordinaris: emprèstits, llegats, donatius i ingressos accidentals.

El 1847 desaparegué el darrer dels ingressos tradicionals: el repartiment veïnal. En canvi, es començà a implantar l'arrendament de béns propis: fleca, molins, terres de conreu, etc., tot i que els anys 50 representava només entre el 5 i el 10 % del total. **A la Vall d'Aro, però, l'arrendament de béns es venia fent pràcticament des de l'època medieval.**

Pel que fa a les despeses, des de mitjan anys 40 i fins al segle XX, s'incrementaren les dedicades a salaris municipals -figura del secretari, mestres, etc...-, inversions en equipaments i infraestructures.

Vista actual de la porta d'accés inferior al castell de Soliu. A mitjans del s. XVIII, la petita fortalesa encara no pertanyia a la jurisdicció de l'ajuntament, sinó a la de la catedral de Girona (SGDAASCA, Col. 31, 00799).

²⁹ SGDAASCA, Fons 01, F115 (Padrons de contribució territorial i urbana), ofici de 07-01-1846, ui 0017.

³⁰ Des de mitjan segle XIX, es començaren a reglamentar els cossos de vigilància i seguretat, la qual cosa responia a una nova política de serveis municipals. Vegeu: ALBERCH I FIGUERAS, Ramon. *125 anys de Policia Municipal a Girona. Antecedents i evolució*. Girona: [Ajuntament de Girona], 1981, p. 32-34.

La segregació de la Vall d'Aro

Carta de l'11 de novembre del 1854 en la que s'autoritza el retorn a l'autonomia municipal de Santa Cristina d'Aro. Aquesta carta marca l'inici del tercer i definitiu període d'independència (SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), ofici 1854).

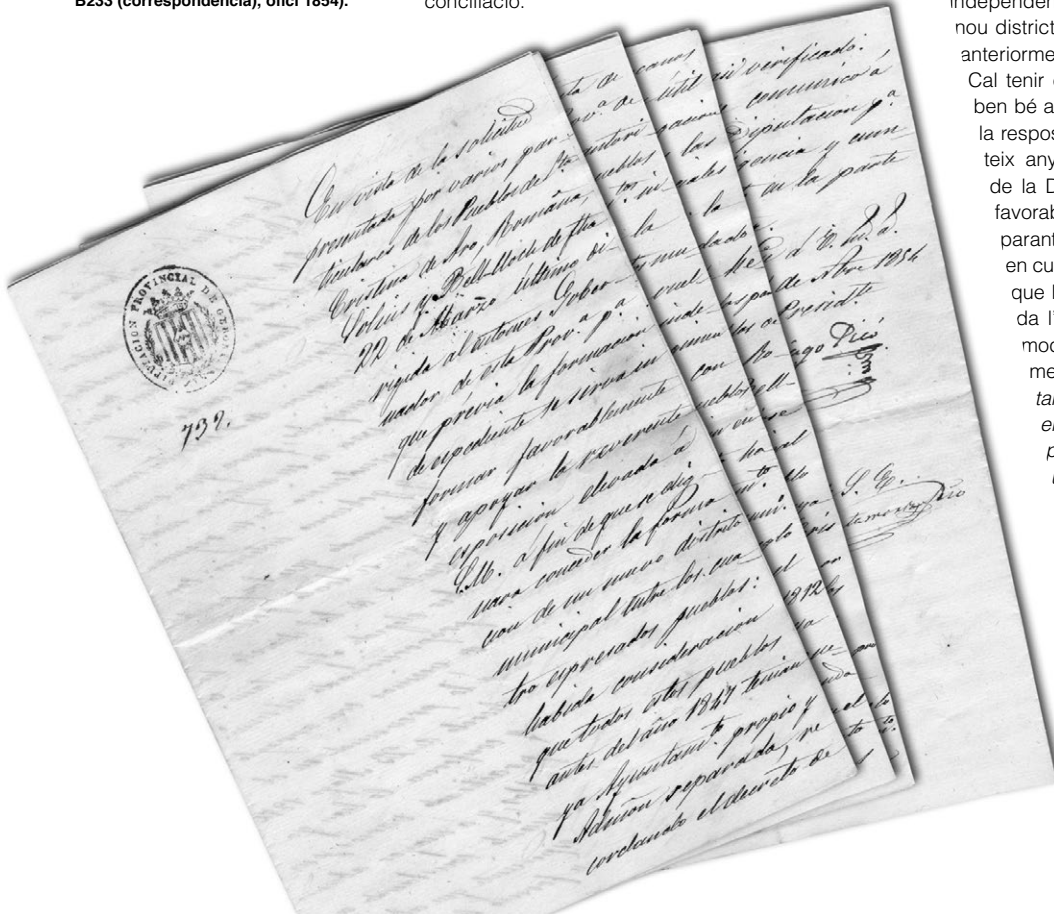
Al final de la dècada moderada (1843-1854), el règim polític havia perdut ja tota la seva força. En aquells moments, a més, s'havia estès entre la societat una preocupació seriosa per l'encariment dels articles de primera necessitat. Això va fer que s'iniciés una nova etapa, anomenada Bienni Progressista (1854-1856), la qual va fracassar en els seus intents de gestionar la crisi mitjançant la conciliació.

En aquest context general els cristinencs van iniciar, aquesta vegada a petició seva, un nou procés per separar-se de Castell d'Aro. Sembla que la segregació s'inicià el 22 de març de 1854, en el moment en què un grup de veïns dels nuclis de Santa Cristina, Solius, Bell-lloc i Romanyà va adreçar-se al governador civil de la província de Girona demanant el vist-i-plau per a la formació d'un districte municipal independent del municipi de la Vall d'Aro. Aquest nou districte havia d'incloure els quatre municipis anteriorment esmentats.

Cal tenir en compte que les gestions s'iniciaren ben bé al final de l'època moderada. Tanmateix, la resposta va arribar l'11 de novembre del mateix any. El governador provincial i president de la Diputació, Santiago Picó, va mostrar-se favorable a la formació del nou municipi emparant-se en un decret del 5 d'agost de l'any en curs, el qual preveia que aquells municipis que havien tingut una administració separada l'any 1843, és a dir, abans del període moderat, podien tornar a tenir-la. Concretament, el decret deia: "deben formar ayuntamiento todos los pueblos que lo tenían en el año 1843 y segregarse de las respectivas cabezas de distrito a que se unieron por órdenes posteriores a dicha época".

El decret esmentat pel governador havia estat publicat ja en època del Bienni Progressista, que s'inicia el mes de juliol. Així doncs, seguia la tradició més liberal d'afavorir la creació d'ajuntaments a partir d'uns requisits mínims.

Utilitzant aquest decret, doncs,

Retrat de Baldomero Espartero. El general fou el principal líder del partit progressista i cap del govern en diverses ocasions. Durant la seva regència (1840-1843) Santa Cristina gaudí del seu segon període d'independència (AGDB, 32302).

el mes de novembre, el governador diu que *"habida consideración que todos estos pueblos antes del año 1847 tenían ya Ayuntamiento propio y Administración separada, recordando el decreto de la que fue Excelentísima Junta de Gobierno de esta Provincia de 5 de Agosto último, autorizando a todos los pueblos que tenían Ayuntamientos independientes antes de la creación de Distritos municipales, para que vuelvan a su antigua independencia su régimen y gobierno anterior"*.

El fet que atorgui la independència a Santa Cristina fent valer el decret significa que el municipi ja havia existit *"antes del año 1847"* o, si fem cas del decret de 5 d'agost, abans de 1843. Quan? Com ja s'ha dit, havia estat durant els anys 1822-23 -dins el Trienni Liberal- i durant l'etapa progressista de 1836-1840, moments en què s'afavorí l'autonomia de les institucions locals i se'n crearen de noves.

Una altra de les raons per les quals el governador va mostrar-se favorable a la independència fou que els quatre municipis superaven el mínim de població que es preveia en el decret de 1812: *"considerando que los pueblos de que se trata podían en virtud de tal decreto haber elegido ayuntamiento proporcionado al numero de vecinos con arreglo a lo prevenido en decreto de 23 de Mayo 1812"*.

El fet que se citi el decret de 1812 també ens indica que el moment històric s'inspirava clarament en els principis liberals més purs, que envoltaren el naixement de la Constitució de 1812.

Per últim, cal esmentar el fet que per procedir a la segregació, es va instruir un expedient, el qual contenia *"los informes de los pueblos cercanos, con el que consideran útil y necesaria la segregación solicitada, atendidas las circunstancias especiales en que se encuentran"*.

Així doncs, la Diputació va concedir la segregació sol·licitada resolent la *"constitución en distrito municipal independiente del pueblo de Castillo de Aro, cuya cabeza será Santa Cristina por ser el de mayor vecindario de entre los cuatro, autorizándoles para que desde luego procedan a la elección de Ayuntamiento con arreglo a la ley"*.³¹

En efecte, d'acord amb la resposta rebuda per part del governador, els interessats van tardar poc més d'una setmana a constituir un nou ajuntament i a celebrar un primer acte plenari, del qual es va estendre acta, que deia el següent:

"En Santa Cristina de Aro a los veinte de noviembre de mil ochocientos cincuenta y cuatro, reunidos el Señor Regidor que hoy cesa y los señores que han de constituir el nuevo Ayuntamiento Constitucional de este distrito Municipal instalado por orden de la Excelentísima Diputación provincial en fecha once de los corrientes.

El regidor sacante

José Salvador

Los que toman posesión:

El Alcalde

José Sala y Vilanova,

Juan Balmaña, regidor primero

Joseph Cama, regidor segundo

Feliciano Aymerich, regidor

Tomas Cama, regidor

Vicente Auladell, secretario."

Així doncs, la constitució de l'ajuntament -dels ajuntaments en general- era un fet automàtic si ja se n'havia tingut abans. El fet d'acollir-se al decret de 5 d'agost de 1854 sembla que estalviava tots els tràmits típics dels processos de segregació anunciats en les normes legals anteriors, promulgades entre 1811 i 1813, i que la llei d'ajuntaments de 1845 també recollia. De fet, la llei de 1845 havia quedat suspesa els anys de 1854-1856.

El juliol de 1856, quan l'ajuntament de Santa Cristina ja portava un any i mig de funcionament, s'aprovà una nova llei d'ajuntaments. [TAULA 6]

Ara bé, la seva fugacitat fa que hàgim de considerar que la llei que va afectar realment el funcionament de l'ajuntament va ser la de 1845. Malgrat tot, trobem alguna notícia que ens indica, molt puntualment, el contrari. Per exemple, l'octubre de 1856, l'ajuntament de Santa Cristina es basà en la llei de juliol del mateix

³¹ BARRERA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 30-31; SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), ofici, 11-11-1854, ui 0001.

³² Vegeu: SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 01-10-1856.

NORMA	VIGÈNCIA	CARÀCTER	TRETS
Llei d'ajuntaments de 5 de juliol de 1856	1856	Autonomista	Redactada en el marc de l'ascens al poder dels progressistes i en el de la nova Constitució del mateix any, que finalment no va entrar en vigor. Al seu torn, la llei va estar vigent només tres mesos, tot i que és rellevant pel fet que va servir de pauta a la normativa d'ajuntaments posterior. Els pobles es podien segregar si superaven els 100 veïns i si tenien territori i recursos suficients. La Diputació continuava instruint els expedients de segregació. ³³

[TAULA 6]

any per tal de sortejar els associats de la corporació.³²

Però el Bienni Progressista ben aviat va esllanguir-se, pujaren al poder de nou els moderats i, en conseqüència, algunes coses van canviar en el pla legal i, concretament, en el de la constitució d'ajuntaments. És possible que, a conseqüència d'aquest canvi d'orientació general, es fes passar pel tràmit de segregació els municipis constituïts de forma recent, de manera que a l'ajuntament de Santa Cristina d'Aro li va tocar sol·licitar l'inici d'un expedient, per part de la Diputació, que validés la situació d'independència que ja es vivia des de 1854.

Aquesta seria l'explicació més plausible al fet que, l'any 1857, es comencés a instruir l'expedient de segregació, malgrat que ja es disposava d'ajuntament, un alcalde, uns regidors i es complien els requisits de població.

Així doncs, des de la Diputació es manà als municipis que limitaven amb Santa Cristina l'elaboració d'un informe sobre la conveniència de la segregació, havent de constar les raons per les quals aquesta es considerava necessària.

Un d'aquests pobles fou Sant Feliu de Guíxols, el qual, en resposta a la petició del governador provincial, distingí fins a quatre causes a favor de la separació:

1. L'existència d'una forta tensió entre els habitants dels diferents nuclis: *"este Ayuntamiento, considerando de mucho tiempo a esta parte reina una general antipatía entre los vecinos de los cuatro*

pueblos que tratan de separar-se y de los otros dos que forman el distrito actual [...] que dicha antipatía aumentará cada día mientras no les separe".

2. La gran distància entre els pobles de la Vall d'Aro: *"atendido también que la distancia que separa a Solius, Bell-lloc y Romañá del Castillo de Aro no baja de una legua, y que por consiguiente no deja de ser muy molesto e inconveniente depender de una administración tan apartada"*.
3. Els quatre nuclis podien fer front a les despeses municipals: *"que los cuatro pueblos que piden la segregación son bastante populosos y de suficiente extensión para poder costear con desahogo los gastos municipales"*.
4. Els quatre nuclis ja s'havien dotat d'un seguit de serveis propis: *"puesto que igual y separadamente de los otros dos [Castell d'Aro i Fenals] tienen médico, boticario, maestro de instrucción primaria y secretario"*.³⁴

Juntament amb aquest informe, el governador manà que cada poble nomenés dues persones comissionades per assistir a una reunió conjunta en el seu despatx per tal de decidir el repartiment de les contribucions entre les dues noves municipalitats.

El 4 de setembre de 1857 se celebrà aquesta reunió, en la qual eren presents els comissionats Joaquim Sitjar i Narcís Dausà, de Castell d'Aro; Josep Bas i Josep Cruañas, de Fenals; Josep Barraquer i Salvi Parleris, de Santa Cristina; Josep Bousarenys i Felicià Aymenrich, de Bell-lloc; Josep Vicens i Vicens Auladell, de

³³ BURQUEÑO, JESÚS; LASSO DE LA VEGA, Ferran. *Història del mapa municipal de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002, p. 29.

³⁴ ESTEVA, Lluís. "Escuts de Castell i Sta. Cristina d'Aro", dins *Caliu*, 11, 1984, p. 5-6.

La segregació s'inicià el 22 de març de 1854, en el moment en què un grup de veïns va adreçar-se al governador civil

Solius, i Salvador Casas i Martí Guytó, de Romanyà. Guytó presentà una proposta que fou acceptada per tots els pobles, segons la qual cadascun dels districtes projectats havia d'escollir dues persones propietàries, que no fossin veïnes d'aquests pobles

i, a la vegada, aquests quatre un cinquè membre en les mateixes condicions. Aquestes cinc persones, després d'escoltar un comissionat de cada poble, havien de decidir la proposta relativa al repartiment de les contribucions.

Les persones designades foren: Joan Vidal, de Llagostera, i Baldiri Llobet, de Lloret de Mar, per part del futur districte de Santa Cristina, i Francesc Jordi, de Fortianell (Alt Empordà), i Jaume Bassa, de

Mont-ras, per part del districte de Castell d'Aro. La cinquena persona escollida per tots ells fou Josep Vidal. El 10 de novembre feren públic l'acord sobre el repartiment de la riquesa.

La valoració econòmica per a cadascun dels pobles, i que fou aprovada finalment per part d'Hisenda, fou la següent:

Castell d'Aro, 195.000 rals
Fenals, 119.000 rals
Santa Cristina, 193.000 rals
Bell-lloc, 71.000 rals
Solius, 130.000 rals
Romanyà, 190.000 rals

També durant el procés de segregació es van celebrar eleccions municipals. Hi havia un total de 96 electors: 22 de Santa Cristina, 11 de Solius, 8 de Romanyà, 6 de Bell-lloc -que sumaven 47- i 36 de Castell d'Aro i 13 de Fenals -que sumaven 49-. Les eleccions es realitzaren per districtes. En el de Castell d'Aro s'escollí amb tota normalitat un nou alcalde, Pere Presas, però, en el de Santa Cristina, l'elecció es va retardar unes setmanes perquè els electors

no compareixien al col·legi electoral. El governador va haver de forçar la celebració i posterior presa de possessió.³⁵

Finalment, el 3 d'abril de 1858, després de posar a les mans del ministre de Governació l'expedient, aquest comunicà al Govern Civil que la segregació havia estat aprovada per Reial Ordre, i establí *"que la nueva municipalidad radique en Santa Cristina d'Aro, cuyo nombre llevará el distrito"*.³⁶

El Consell Municipal de la Vall d'Aro es reuní els dies 29 i 30 d'abril, arran de la recepció de dos documents signats pel governador de la província: una comunicació que autoritzava la segregació dels quatre pobles que havien de formar el nou municipi -Santa Cristina d'Aro, Romanyà de la Selva, Solius i Bell-lloc, a més de quatre cases *"conocidas con el nombre de Cañet"* -, i un ofici del dia 24 d'abril que instava els membres del nou Ajuntament a prendre possessió dels seus càrrecs.

En l'acta de 29 d'abril quedà aprovada la segregació. En aquest mateix document, encara es feia constar que el *"distrito municipal de este pueblo [Vall d'Aro] [...] se compone de los de Santa Cristina, Solius, Bell-lloch, Romañá y Fanals, siendo este [Castell d'Aro] su cabeza"*.

Amb tot, l'acta del mateix dia, corresponent a la sessió -ara ja sí- de l'Ajuntament de Santa Cristina, ja especificava el contrari: *"Santa Cristina de Aro, cabeza del distrito municipal de su nombre del que dependen los de Bell-lloch, Solius y Romañá"*. En qüestió d'hores, doncs, es formalitzà una situació que, com s'ha vist, partia d'una realitat anterior que es pot remuntar als moments de 1822, 1836 i 1854.

L'Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, resultat dels acords de l'acta anterior, quedà format de la següent manera: es nomenà alcalde Josep Sala -que ja ho havia estat fins ara-; tinent d'alcalde Pere Dalmou -seria, després, el segon alcalde-; regidors, Tomàs Ribas, Josep Salvador, Baldiri Bas, Joan Geronès i Isidre Barnada; i regidor síndic, Melcior Dalmou.³⁷ El consis-

³⁵ BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 26.

³⁶ BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 32-33.

³⁷ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta del Consell Municipal de la Vall d'Aro de 29-04-1858; AMCPA, llibres d'actes de l'Ajuntament, acta del Consell Municipal de la Vall d'Aro de 30-04-1858.

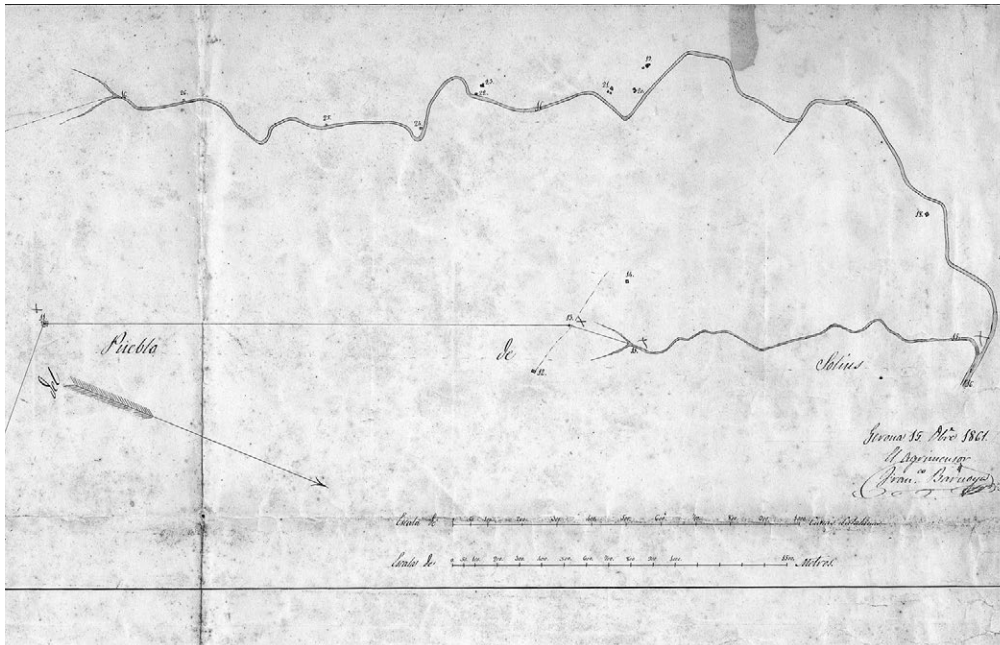
tori quedà designat pel governador, José Urbitzondo. Per a la plaça de secretari es confirmà a Francesc Mollera, que ja exercia en l'Ajuntament oficiós; Pere Lloberas fou nomenat agutzil, i Joan Pla, dipositari. El primer pressupost del nou municipi independent pujava a 7.687 rals.³⁸

Pel que fa a Castell d'Aro, no va ser fins la sessió extraordinària del dia següent -el 30 d'abril- de l'ajuntament de Vall d'Aro, que es donaren oficialment per segregats els dos municipis. A partir de llavors, a les actes de l'ajuntament es començà a esmentar un "ayuntamineto independiente", per comptes d'un simple "ayuntamiento".

En conclusió, la voluntat de segregar-se que varen mostrar els veïns de Bell-lloc, Romanyà, Santa Cristina i Solius responia al fet que:

- Els quatre nuclis tenien un volum de població suficient i recursos propis.
- El canvi d'ubicació de la seu del districte -havia passat de l'església de Santa Cristina al Castell de Benedormiens- suposava que havien de desplaçar-se fins a Castell d'Aro, fet que representava més inconvenients que avantatges; a més d'haver causat malestar entre els habitants dels altres pobles.
- Ja havien passat per l'experiència de tenir un districte municipal propi.

A causa de l'existència del nou municipi de Santa Cristina en el mapa local, es produïren discrepàncies amb els ajuntaments de Llagostera i Castell d'Aro. El mes de juny de 1858 es constituí una comissió mixta entre els municipis de Santa Cristina i Llagostera per tal de desllindar els termes municipals corresponents

Detall del plànol de la zona en disputa entre Llagostera i Santa Cristina, al sector de Solius, amb els límits de terme, que en bona mesura seguien la branca principal del Ridaura i que foren aprovats el 1861 (AM-LLA, Fons Ajuntament de Llagostera; autor plànol: Francisco Barnoya).

³⁸ BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 32-33.

³⁹ BUSSOT I LINÓN, Gerard. *Recull d'imatges i comentaris*. Santa Cristina d'Aro: Ajuntament, 1991, p. 20-21.

al sector de Solius, on es tocaven.³⁹

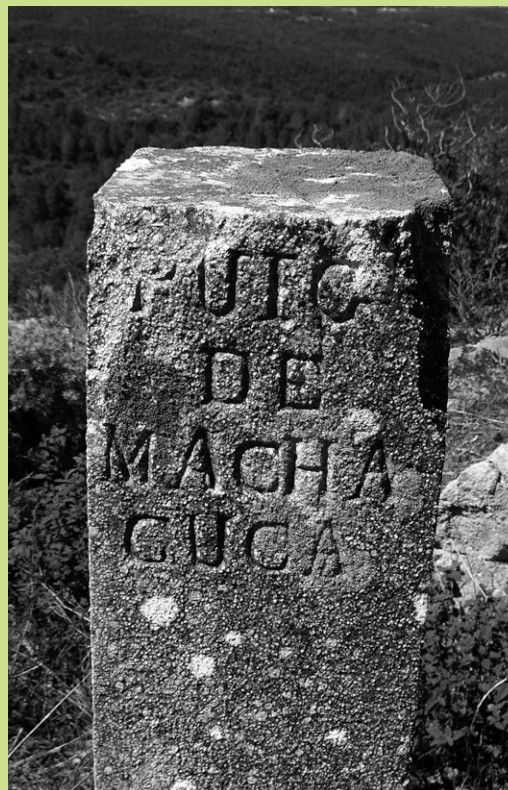
La delimitació del terme amb Llagostera (1857-1925)

Solius

"La delimitació amb Solius [...] enfrontà amb virulència els ajuntaments de Llagostera i Santa Cristina durant més de 15 anys. Per sobre de tot el conflicte plana la figura del governador civil, més preocupat pel cobrament de la contribució territorial que per mitjançar en la disputa, fins al punt que, al·legant urgència en la confecció dels amillaments, imposa una delimitació en contra de la voluntat de l'Ajuntament de Llagostera. Davant la imposició, que es considera injusta, es recorre als tribunals de justícia i s'inicia així un llarg i complicat plet que triga deu anys a resoldre's.

Des de l'any 1857 l'ajuntament de Llagostera i el de Santa Cristina mantenen discrepàncies en relació als límits amb Solius. Les successives comissions formades en tots dos municipis no arriben a cap acord, i la divergència afecta la considerable extensió de 3.000 vessanes de terra. La base de la disputa és la diferent interpretació que cada municipi fa dels topònims que des del segle XII delimiten els dos territoris. [...] la definició de la rodalia de 1324 consolida les delimitacions de 1057 i 1302 amb els topònims puig de l'Orinar, pedra d'Espoya, roca Calbou, Mata Sabadall i torrent de la Massanera i n'incorpora tres de nous: puig de roca Aguilera, puig de Matxacuca i els mas de Tallades, situats entre roca Calbou i Mata Sabadall. Però es tracta d'una relació d'elements naturals que mai han estat gravats amb inscripcions ni amb senyals de cap mena, i aquesta és la causa de les diferents interpretacions que a mitjan s. XIX defensa cada part.

L'ajuntament de Santa Cristina pretén traçar una línia des de pedra d'Espoya fins al capçal de la branca principal del Ridaura, cosa que l'Ajuntament de Llagostera no sembla disposat a acceptar [...] L'acord entre els dos municipis no s'aconsegueix ni

imatge actual de la pedra de terme del puig de Matxacuca. Aquest turó fou utilitzat des d'època medieval com a fita entre Solius i Llagostera (Arxiu família Nadal - Quintana; autor: Josep Maria Nadal Saguer; SGDAAS-CA, Col. 31, 00156).

amb la intervenció d'un perit nomenat per cada part, i el 5 de març de 1861 el governador civil aprova la proposta elaborada pel perit tercer, Esteban Muxach, que de fet recull les tesis defensades des de Solius. Immediatament s'ordena fixar les noves fites, cosa que l'ajuntament de Santa Cristina fa l'agost de 1862, al mateix temps que canvia la numeració de les cases del sector en litigi. [...] Tot i la reclamació, no s'aconsegueix cap rectificació i la modificació de la termenada comença a ser administrativament efectiva. Una de les primeres conseqüències és que els propietaris de la zona demanen la baixa del padró de contribució de Llagostera per passar al de Santa Cristina.

[...] El 24 de gener de 1862 Llagostera presenta una demanda argumentada en el fet que la línia divisòria veritable és la que consta en l'escriptura pública atorgada pel rei Jaume d'Aragó a favor d'Ot de Montcada el 27 de març de 1324 i grafiada en el plànol elaborat pel perit elegit per l'Ajuntament, Francisco Barnoya. Davant la negativa del governador a acceptar la demanda, l'ajuntament recorre al *Consejo de Estado* a Madrid, que el juliol de 1863 declara procedent la via contenciosa administrativa. [...] Finalment, el 7 de juliol de 1871 l'Audiència Territorial de Barcelona emet sentència favorable a l'ajuntament de Llagostera desestimant la delimitació imposada el 1861 i reconeixent els límits proposats pel perit F. Barnoya. [...] Per altra part, la sentència conclou que Llagostera ha provat el fonament de la seva demanda mentre que Santa Cristina no ha presentat proves ni ha comparegut a la causa. [...] El dia 23 de gener de 1872, després de 10 anys de litigi, es col·loquen les quatre noves fites amb l'absència de representants de Santa Cristina [...]. L'ajuntament de Santa Cristina critica durament la fixació de les fites i considera l'acte nul, però de fet no recorre la sentència ni emprèn altres accions judicials i la seva protesta es limita a no voler signar l'acta d'atermenament. Tampoc la voldran signar l'any 1889 quan s'haurà de reconèixer la línia de terme”.

Romanyà

“El conflicte amb Santa Cristina per Solius afectà de retruc la delimitació del terme amb Romanyà. Després de diversos intents, el 15 de novembre de 1870 es reuneixen les dues corporacions municipals “*en el terreno que media entre las casas Cateura i Anglada de la parroquia de Romañá*”, presidides pels respectius alcaldes, amb la voluntat d'arribar a un acord i evitar el que succeïa en el cas de Solius. Per a Joan Vicens, alcalde de Santa Cristina, la qüestió primordial és evitar les queixes dels propietaris del sector [...] Per a Antoni Romeu, alcalde de Llagostera, ajuntament que promou la delimitació, el reconeixement del terme amb Romanyà és imprescindible per poder continuar les tasques iniciades per A. Bragat confeccionant l'amillament [...] després de buscar infructuosament testimonis d'antigues fites, es posen d'acord per fixar-ne de noves [...]. Sense cap dubte es refereixen a la rodalia de 1324 que consta en el document de cessió del rei Jaume II a Ot de Montcada, l'únic document que expressa límits clars des que el genèric Romanyà era el límit oriental de Llagostera l'any 919.

El 13 de maig de 1925, quan es realitza l'últim i fins avui vigent atermenament, es localitzen i reconeixen com a fites de terme entre els municipis de Llagostera i Santa Cristina les quatre de 1872 que delimiten amb Solius: roca Calbou, roca Aguilera, puig de Matxacuca i Tallades, el curs del torrent de la Maçanera, del Ridaura i de la riera de Salenys, i les quatre fixades el 1870 amb Romanyà des del torrent de salt del Llop fins a la Verneda. Aquesta vegada l'acta és signada pels representants de tots dos ajuntaments.”

Text procedent de: ALBÀ I ESPINET, Marta; TORRES I LLINÀS, Lluís.

El Terrenal de Llagostera. Llagostera: Ajuntament de Llagostera, 2001, p. 51-62.

Pel que fa a Castell d'Aro, la fixació dels termes es va allargar entre 1857 i 1865, tenint per objecte quatre cases i vuitanta vessanes de conreu al sector del torrent de Canyet, al pla de la Vall d'Aro, que inicialment el governador havia adscrit a Santa Cristina.

L'ajuntament de Castell d'Aro havia acordat nomenar una comissió específica el dia 28 de setembre de 1857 i ho comunicà a Santa Cristina el 23 de juny de 1858. Aquest mateix dia, l'ajuntament de Santa Cristina nomenà els seus comissionats.⁴⁰ La qüestió s'inicià just després d'haver-se fet oficial la segregació, i allargà uns quants anys el conflicte entre els dos nous ajuntaments. Un dels arguments de l'Ajuntament de Castell d'Aro fou que "quan hi ha algun incendi a Canyet, les campanes del Castell són les primeres a tocar i els veïns els primers que acuden a ajudar a apagar-lo".⁴¹ L'afer acabà als tribunals. Santa Cristina va fer anar el seu secretari a Madrid per impedir que la resolució del governador civil, favorable a Castell d'Aro, feta el 1860, arribés a prosperar.⁴² El cas es va resoldre definitivament el 1865, deixant aquell territori dins el terme del districte de Castell d'Aro. La sentència no va

agradar, com era d'esperar, a l'ajuntament de Santa Cristina, el qual es queixava que l'any 1858 una Reial Ordre havia deixat dins de Santa Cristina aquest sector i que això era contradictori amb les resolucions que s'havien pres posteriorment, de manera que insistia el governador civil a aclarir l'assumpte.⁴³ Pel que sembla, l'afer va quedar tancat en aquest punt.

Paral·lelament a l'atermenament del municipi, el propi territori s'anava estructurant internament. S'observa el fet que, els primers anys, l'àmbit de la parròquia s'utilitza com a unitat amb un sentit administratiu, més enllà del que tenia com a circumscripció eclesiàstica. De fet, moltes d'elles havien servit de base a la creació dels nous municipis. En el cas del de Santa Cristina, s'assimilarien a les futures seccions o barris, però en aquests moments s'empraven per designar la procedència dels càrrecs electes o per a l'elaboració, per separat, de l'amillament.⁴⁴ La constitució de l'Ajuntament de Santa Cristina, en definitiva, representà un canvi fonamental en la vida dels habitants del lloc, ja que a partir de llavors aquest organisme fou l'encarregat de traslladar a l'àmbit local les polítiques emanades des de l'Estat, per delegació d'aquest. També a còpia de desamor-

titzacions religioses i municipals, va anar gestionant múltiples aspectes de la vida municipal.

Un cas proper: Mont-ras i les illes Formigues (1858-2006)

Com Santa Cristina, Mont-ras va obtenir la seva independència municipal l'any 1858. La delimitació del seu terme va deixar sense resoldre la titularitat de les illes Formigues, disputada amb Palamós, fins que recentment -l'any 2006- es va trobar una solució.

Les illes esmentades -que donen nom a la batalla que hi va tenir lloc entre les flotes catalana i francesa, el 1285- foren compartides pels municipis de Palafrugell i Palamós des de 1717. Més endavant, en segregat-se el poble de Mont-ras de Palafrugell, les illes foren compartides per aquest nou municipi i el de Palamós.

Recentment, però, les comissions d'atermenament dels dos municipis han acordat que les illes Formigues passin a formar part de Palamós, mentre que Mont-ras s'ha quedat les illes del cap de Planes -a 800 metres de les primeres-. De fet, des del punt de vista geogràfic, si es traçava una línia recta imaginària en direcció al mar des de les dues fites anteriors, l'arxipèlag quedava tot dins de Palamós, mentre que els illots del cap de Planes romanien dividits.

El procés de l'engegà Mont-ras, en el marc del procés de delimitació dels seus termes. I, malgrat que els anys 1924,

⁴⁰ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta del Consell Municipal de la Vall d'Aro de 29-04-1858; acta de 23-06-1858.

⁴¹ BARRERA, Pere. *Set segles de Govern municipal a la Vall d'Aro*. Castell-Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 33.

⁴² SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 04-09-1860.

⁴³ SGDAASCA, Fons 01, llibres d'actes de l'Ajuntament, acta de 07-11-1865.

⁴⁴ ESPINÁS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 11.

⁴⁵ VILAR, Albert. "Formigues de Palamós", dins *El Punt*, 27-10-2006.

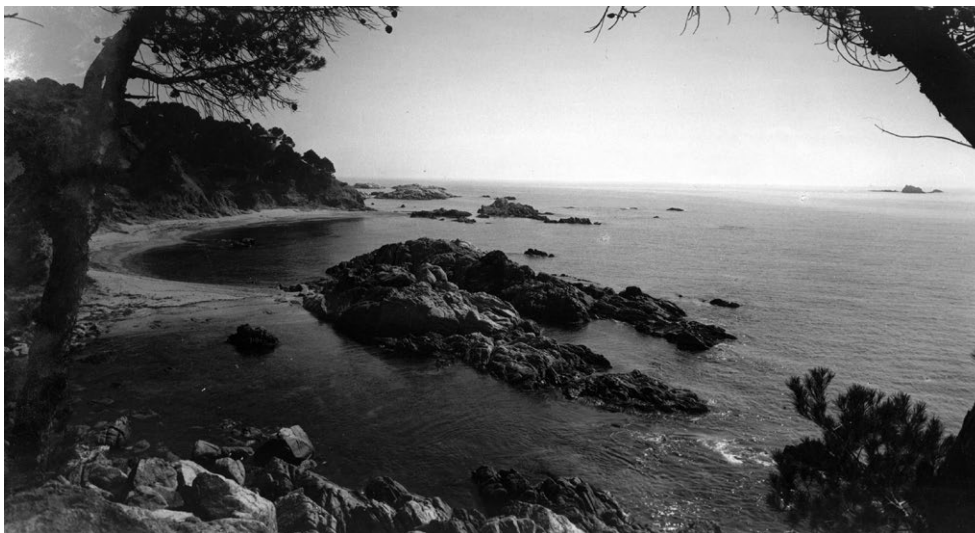

CANVIS EN EL MAPA MUNICIPAL AL BAIX EMPORDÀ (1799-1976)

ANY	POBLE O MUNICIPI	FET
1799	Vall-llobrega	Se segregà de Sant Joan de Palamós
1831	Fonteta	Se segregà de la Bisbal
1832	Planils	Se segregà de Púbol
1842	Planils	S'agregà a Caça de Pelràs
1846	Caça de Pelràs	S'agregà a Corça
	Matajudaica	S'agregà a Casavells
	Sant Cebrià de Lledó, Sant Cebrià dels Alls i Santa Pellaia	S'agregaren a Cruïlles
	Llabià	S'agregà a Fontanilles
	Fitor	S'agregà a Fonteta
	Fonolleres	S'agregà a Parlavà
	Pedrinyà i Púbol	S'agregaren a la Pera
	Sant Iscle d'Empordà	S'agregà a Serra de Daró
	Canet de Verges, Maranyà i Tor	S'agregaren a la Tallada d'Empordà
	Gaüses i Pins	S'agregaren a Vilopriu
1858	Santa Cristina d'Aro	Se segregà de la Vall d'Aro
	Mont-ras	Se segregà de Palafrugell
1861-1924	Ultramort	S'agregà a Foixà
1936-1939	Sant Antoni	Se segregà de Calonge
1937-1939	Esclanyà	Se segregà de Begur i s'agregà a Palafrugell
1942	Sant Joan de Palamós	S'agregà a Palamós
1967	Castell d'Aro	Canvià el nom per Castell-Platja d'Aro
1969	Casavells	S'agregà a Corça
1975	Castell d'Empordà	S'agregà a la Bisbal d'Empordà
1974	Cruïlles i Monells	S'agregaren a Sant Sadurní de l'Heura, formant Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura
1976	Fonteta i Peratallada	S'uniren a Vulpellac formant Forallac

Font: BURGUEÑO, Jesús; LASSO DE LA VEGA, Ferran. *Història del mapa municipal de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002, p. 141-153.

[TAULA 7]

Imatge de Roca Bona, el cap de Planes i, a la dreta, les illes Formigues. Mont-ras i Palamós no varen resoldre la titularitat de les illes fins el 2006 (AMP, Col·lecció família Esteba; autor/editor: Foto Puignau).

1942 i 1976 s'havien fet revisions del terme, el tema de les illes Formigues no havia estat mai tractat.⁴⁵

[TAULA 7]

Els anys següents, en el marc general de l'Estat, el moderantisme continuà al poder, i es tornà a utilitzar la repressió per sufocar les protestes. El descontentament popular estava causat per la guerra d'Àfrica, la corrupció i la incapacitat per garantir el desenvolupament econòmic per part dels governants. Aquests factors van perviure durant tot aquest període.⁴⁶

L'any 1866, el model polític i social conservador seria liberalitzat, en part, però va acabar essent abolit amb la revolució de 1868. En aquest lapse de temps, s'aprovà una llei, de 21 d'octubre de 1866, de reforma de la legislació vigent sobre organització i atribució dels Ajuntaments, és a dir, de reforma de la de 1845.

Aquesta llei posaria en perill la continuïtat del municipi cristinenc. Malgrat que finalment tot quedà com estava, podia haver suposat la tercera anul·lació de la independència i posterior integració amb Castell d'Aro, després de les dissolucions de 1823 i 1843. Vegem-

ho en les pròpies paraules de l'alcalde de l'ajuntament, Jaume Roca, expressades en un ofici dirigit al governador civil, el 20 de desembre de 1867:

“Los individuos que suscriben, Ayuntamiento y Mayores contribuyentes del Distrito municipal de Santa Cristina d'Aro a Vuestra Ilustrísima respetuosamente exponen: que en el anteproyecto formado por ese gobierno de acuerdo con la Diputación y consejo provincial para la reducción de los Distritos municipales en cumplimiento a lo prevenido a los artículos 71, 72, y 73 de la ley de Ayuntamientos vigente y en virtud de lo dispuesto por Real Orden de 23 de Octubre último, han visto con sorpresa que no se hallaba continuado este Distrito municipal entre los que por exceder de 200 vecinos deben subsistir según la referida ley; y si bien es cierto también que tampoco se halla comprendido entre los que por carecer del número de 200 vecinos deben suprimirse con arreglo al artículo 71 de la precitada ley, le han visto, no obstante agregado al de Castillo de Aro en el puesto correspondiente a las agregaciones y segregaciones de pueblos. Esta agregación, Ilustrísimo señor, no puede verifi-

⁴⁶ RISQUES, Manel (dir). *Història de la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Ed. Pòrtic, 1999, p. 100.

car-se en ningun concepte. El Distrito municipal de Santa Cristina de Aro debe subsistir porque la ley le comprenda en todas sus partes, sin que en uno solo de sus párrafos se nombre ni siquiera un solo átomo de la vida propia que bien tiene y que debe disfrutar según leyes del derecho y la Justicia.

Vamos a probarlo:

El Artículo 71 de la ley de Ayuntamientos vigente dice que deben suprimirse todos los distritos municipales que no lleguen á 200 vecinos. Pues bien, el distrito municipal que represento según el censo de población del año 1860 cuenta 242 vecinos, y en todos los documentos oficiales incluso el último nomenclátor de la provincia ha figurado siempre con número mayor de 200 vecinos.

El artículo 72 de la referida ley manifiesta que podrá suprimirse un Distrito municipal cuando careciese de recursos para sufragar los gastos municipales o cuando lo solicitase al Ayuntamiento en reunión de un número de vecinos mayores contribuyentes igual al de concejales. Al primer párrafo de este artículo, Muy Ilustre Señor, contestaremos unos con inflexible lógica de los números; al segundo, la presente representación basta para neutralizar todos sus efectos.

El déficit que propiamente todos los años resulta en el presupuesto municipal ordinario de este Distrito después de deducidos los ingresos ordinarios procedentes del 80 por ciento de propios asciende a la cantidad de 1.864,846 escudos tomando por tipo el presupuesto del corriente año. Este déficit se cubre con el 18,244 por ciento sobre el cupo de la contribución territorial, con el 15 por ciento sobre la individual y con el 45 por ciento sobre consumos. Como queda demostrado, con los expresados recargos este pueblo satisface desahogadamente todas sus necesidades locales sosteniendo un secretario con títulos académicos que acreditan su aptitud y con el sueldo anual de 500 escudos.

Veamos ahora como por vía de comparación lo que podría hacer el Distrito recurrente si agotase el total

de los recargos con que le autoriza la Real orden de 9 de Marzo de 1865. De manera que ascendiendo los recursos legales á que puede apelar el Ayuntamiento en caso necesario a 3.677,369 escudos y no importando el déficit ordinario más que 1.864,846, resulta todos los años una economía de 1.802,523 escudos. Ahora bien, en semejantes condiciones ¿puede alegarse nunca que el Distrito municipal de Santa Cristina de Aro carezca de recursos para sufragar sus gastos para decretarse su supresión? De ninguna manera.

Nada diremos, Muy Ilustre Señor, acerca de las circunstancias topográficas que abogan a favor de Santa Cristina para que este pueblo fuese cabeza del Distrito municipal en caso de que fuese posible la agregación con Castillo de Aro, según podrá ver Vuestra Ilustrísima en el adjunto croquis que se acompaña, porque no hemos pretendido nunca semejante unión si la consideramos compatible con la buena armonía que debe reinar entre los pueblos que constituyen un distrito municipal.

Con lo aducido, Muy Ilustre Señor, y escudados bajo el amparo de la ley acuden los recurrentes a Vuestra Ilustrísima suplicando se digne tomar en consideración las razones expuestas y dejar subsistente tal cual hoy existe el distrito municipal de Santa Cristina de Aro, en cuyo acto dará Vuestra Ilustrísima una prueba más de los grandes sentimientos de justicia de que se halla poseído⁴⁴⁷.

A banda d'aquest gran ensurt patit a final de 1866, que pel que sembla no va tenir més conseqüències que les esmentades, l'ajuntament va anar gestionant les seves competències, malgrat tots els canvis de règim polític que estaven a punt de succeir a Espanya, des de la imminent Revolució de Setembre de 1868, pas-

El 3 d'abril de 1858 el ministre de Governació comunicà que la segregació havia estat aprovada per Reial Ordre

El govern local: formació, organització i competències

sant per la Primera República, fins a la reposició de la monarquia, que es va perllongar de 1874 a 1923, en el període anomenat, precisament, de la Restauració.

Després que el municipi de Santa Cristina aparegués per tercera vegada en el mapa municipal, el 1854, el seu funcionament va seguir durant bastants anys el mateix patró. Veiem doncs, com es constituïa l'ajuntament, qui el formava, de qui depenien les decisions que prenia, on celebraven les reunions i quines eren les seves competències.

La forma en què es constituïen els ajuntaments seguia sempre el mateix patró. Per la formació del dels anys 1859, 1861 i 1863, veiem que:

- El secretari llegia la comunicació del governador civil signada en data de desembre de l'any anterior, en la qual es nomenava l'ajuntament.
- Els càrrecs electes es reunien a la "casa capitular y salón de sesiones" sota la presidència de l'alcalde, l'1 de gener de cada any de renovació -un de cada dos anys-.
- Hi assistien tant els regidors o consellers que cessaven com els que eren nomenats de nou "para reemplazar las vacantes que dejan los primeros". Hi havia la possibilitat que algun dels regidors de l'ajuntament anterior no cessés, la qual cosa es feia constar.

La constitució de cada nou ajuntament era la conseqüència d'un procés electoral -regit per la llei electoral de 1846- que s'iniciava a mitjan any anterior.

Pels volts del mes de juny, es confeccionaven les llistes de candidats, formades per dos consellers, un conseller suplent i dos "mayores contribuyentes". D'això es retia compte al governador de la província, el juliol, i s'exposaven les llistes al públic, ja cap al mes d'agost.⁴⁸

Més endavant, a final d'any, la junta electoral es reunia per practicar la renovació de la meitat dels membres del consistori mitjançant l'escrutini de la votació. Aquesta junta posava en marxa tot un seguit de passes, que veiem reflectides en l'acta de renovació redactada els dies 3 i 4 de novembre de l'any 1862:⁴⁹

"El señor Teniente de Alcalde Don José Bousareñs, anunció que iba á procederse al nombramiento de la mesa y que al efecto se asociaba á los dos electores Don Pedro Boada y Don Melchor Dalmau que se hallaban en el salón.

Acto continuo se procedió a la elección de cuatro secretarios escrutadores y el señor Presidente recibió las papeletas que fue depositando en la urna de todos los electores que se presentaron hasta las diez, en cuya hora anunció que los electores que no se hubiesen presentado habían perdido el derecho de votar.

Enseguida se procedió al escrutinio leyendo el señor presidente en alta voz dichas papeletas, las cuales dieron el resultado siguiente, que aquel publicó:

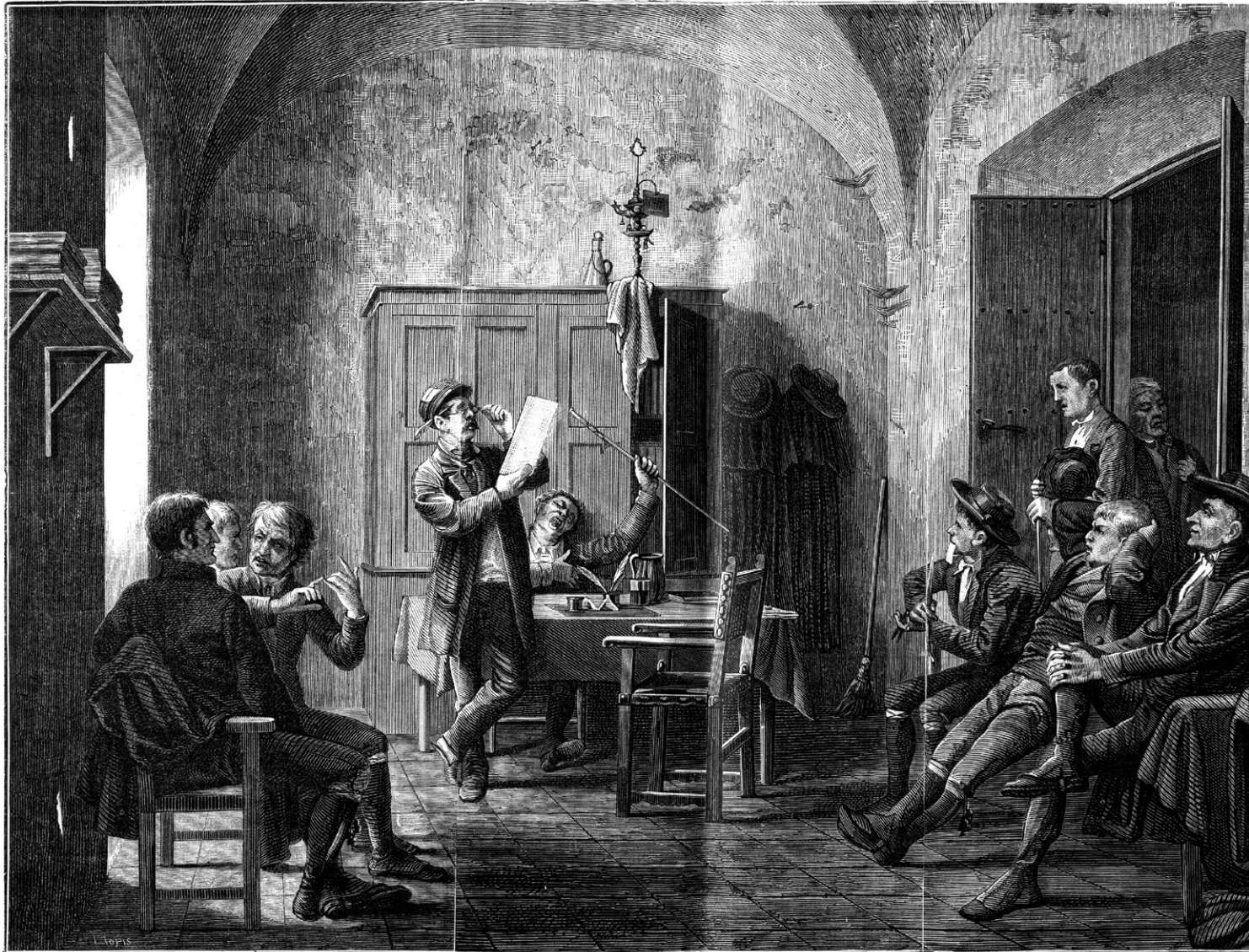
<i>Don Pedro Boada</i>	<i>diez</i>	<i>votos</i>	<i>10</i>
<i>Don Melchor Dalmau</i>	<i>diez</i>	<i>votos</i>	<i>10</i>
<i>Don Vicente Auladell</i>	<i>diez</i>	<i>votos</i>	<i>10</i>
<i>Don Mariano Roselló</i>	<i>diez</i>	<i>votos</i>	<i>10</i>

Y estando presentes D Pedro Boada, D Melchor Dalmau, Don Vicente Auladell y Don Mariano Roselló, que fueron los que tuvieron más votos, quedaron

⁴⁷ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència rebuda i emesa), ofici 20-12-1867, ui 0034. Recordem que un veï equivaldria a cinc habitants. Vegeu el capítol sobre la població per tal de comprovar que Santa Cristina passava dels 1.000 habitants aquests anys.

⁴⁸ Vegeu-ne dos exemples a: SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), actes de 25-06-1860 i de 23-06-1868. També, per a la notificació: SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), ofici de 18-07-1866, ui 0001.

⁴⁹ SGDAASCA, Fons 01, H114 (actes dels processos electorals), acta de 1862, ui 0065.

elegidos Secretarios escrutadores. Quemadas las papeletas en presencia de los electores quedó constituida la mesa a las doce de la misma.

Se procedió enseguida a la elección del número de concejales estando preparadas y rubricadas de antemano las papeletas como se dispone en la ley y teniendo a la vista la lista de los electores. Los que de estos se presentaron escribieron dentro del local y a la vista de la mesa unos por sí y otros valiéndose de otros electores, los nombres de los candidatos y entregaron las papeletas al Señor Presidente quien las depositó en la urna delante de los mismos votantes cuyos nombres se escribieron con expresión de la vecindad de cada uno en la lista numerada.

Dadas las dos de tarde se comenzó el escrutinio leyendo el Señor Presidente en alta voz todos los nombres inteligibles, acumulándose las que no lo eran y los que estaban repetidos o excedían del número prefijado.

Cerciorados los Secretarios escrutadores del contenido de las papeletas y confrontando el número de estas con el de los votantes anotados en la lista, anunció el señor Presidente el siguiente resultado

<i>D Feliciano Aymerich</i>	<i>quince votos</i>	<i>15</i>
<i>Don Pedro Lloveras</i>	<i>quince votos</i>	<i>15</i>
<i>Don Juan Lloveras</i>	<i>quince votos</i>	<i>15</i>
<i>Don Antonio Noguera</i>	<i>nueve votos</i>	<i>9</i>
<i>Don José Cama</i>	<i>nueve votos</i>	<i>9</i>
<i>Don Vicente Boada</i>	<i>seis votos</i>	<i>6</i>
<i>Don Jerónimo Marcó</i>	<i>cinco votos</i>	<i>5</i>
<i>Don Baudilio Bas</i>	<i>uno votos</i>	<i>1</i>
<i>Don Tomás Ribas</i>	<i>uno votos</i>	<i>1</i>
<i>Don Juan Balmaña</i>	<i>uno votos</i>	<i>1</i>
<i>Don Salvio Gispert</i>	<i>uno votos</i>	<i>1</i>
<i>Don José Marcó</i>	<i>uno votos</i>	<i>1</i>

Quemadas a presencia del público todas las papeletas, se dio por terminado el acto de este día y por concluidas las elecciones. En fe de todo lo cual firmaron esta acta en el pueblo de Santa Cristina de Aro á tres de Noviembre de mil ocho cientos sesenta y dos.

[El día 4] se reunieron ante el Ayuntamiento pleno el Presidente y Secretarios escrutadores [...] Siendo el numero de electores del Distrito municipal setenta y seis, han tomado parte diez y seis. Y en cumpli-

miento de lo que previene la ley firmamos en dicho día esta acta que quedará original en el archivo del Ayuntamiento debiéndose sacar una copia de ella para remitirla á su tiempo al Muy Ilustre Señor Gobernador civil de la provincia [...]”.

Pel que fa a l'elecció dels diputats provincials, els cristinencs amb dret a vot s'havien de desplaçar, en aquesta ocasió, a Sant Feliu, per ser la ciutat cap de secció. Possiblement el cos d'electors hauria estat menor que en l'elecció dels consellers municipals. El vot podia emetre's entre les 8 i les 2 de la tarda durant dos dies consecutius.⁵⁰

Tot aquest sistema es basava en un tipus de vot anomenat censatari perquè només permetia exercir aquest dret als caps de família que contribuïssin per damunt dels 400 rals.

El 1857, per exemple, sabem que podien votar a les eleccions a l'ajuntament, entre els quatre pobles, 47 persones (22 de Santa Cristina, 11 de Solius, 8 de Romanyà i 6 de Bell-lloc) de 1.177 habitants, és a dir, un 4,0%; i, el 1862, el nombre d'electors havia pujat a 76 d'un total de 1.233 habitants: un 6,2 %.⁵¹

Pel que fa als candidats, solien ser uns individus similars als electors, tot i que en casos concrets les condicions eren fins i tot més restrictives: per exemple, per ser elegible en unes eleccions parlamentàries calia contribuir per damunt dels 10.000 rals o tenir 1.000 lliures d'ingressos.

Els qui es sentien més còmodes amb aquesta mena de funcionament eren, òbviament, els hisendats i propietaris. Aquests van viure, doncs, la seva època daurada aquest segle XIX. Els membres d'aquesta classe social s'aplegaven al voltant de l'Associació Agrícola de l'Empordà (1845) i de la revista *La Granja* (1850) -abans titulada *El Bien del País*-. A la província de Girona, les associacions agrícoles foren de les primeres i més actives de tot l'Estat. Els hisendats eren, doncs, electors; i podien ser, en molts casos, candidats electorals: el sufragi censatari els havia convertit en diferents a la resta. Ara bé, políticament, tant n'hi havia de carlistes com de liberals.⁵²

⁵⁰ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), circular de 1862, ui 0004.

⁵¹ BARRERA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Platja d'Aro: El Carrilet edicions, 2007, p. 26; SGDAASCA, Fons 01, H114 (actes dels processos electorals), acta de 1862, ui 0065. El nombre d'habitants esmentats correspon a 1860.

⁵² SAGUER I HOM, Enric (Coord). *Els últims hereus. Història oral dels propietaris rurals gironins, 1930-2000*. Temes d'Etnologia de Catalunya. Vol. 10. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005, p. 48-49.

Era d'esperar, doncs, que aquest sistema causés malestar entre els veïns que no s'hi veïen representats. Fins i tot els que participaven de la idea de fons podien denunciar la composició de les llistes electorals, si s'esqueia.

Això és el que succeí a Santa Cristina, el 1862, quan un grup de persones que signaven com a “unos cuantos vecinos” es queixaren que les llistes electorals s'havien confeïgit de forma malintencionada, donant entrada a contribuents menors o a fills de caps de família. Suggestien que això havia estat fet a propòsit i, doncs, que es donava un cert ambient de corrupció electoral, la qual cosa amenaçaven de fer pública mitjançant la premsa. Vegem exactament què deien en la seva carta del 9 d'agost de 1862:

“Pongamos en noticia á Vuestra Ilustrísima de los errores cometidos por el Ayuntamiento de este Distrito en la formación de la listas electorales que están al público para el nuevo Ayuntamiento de 1863 confiando estos vecinos con él, a lo que abriga el corazón de Vuestra Ilustrísima á la solicitud de justicia remitimos este anónimo para que se sirva dar fin á tales abusos y que se reformen oportunamente cuyas listas con debida forma arregladas á la ley vigente de Ayuntamientos porque no llamen la atención del público como las presentes. En primer lugar hay más de una tercera parte de electores que no tienen marcado ni pagan porque son muy conocidos por su riqueza: 100 reales, y hasta hay individuos que no pagan 30 reales por todos conceptos dentro ni fuera por sus contribuciones [...]. En segundo lugar hemos visto continuados algunos hijos de electores sin ser cabezas de familia ni menos inscritos en ningún repartimiento como son José Bousareñs hijo de Pedro, José Pla hijo de Juan, Vicente Boada hijo de Pedro. Como puede ver, en una misma familia hay dos electores. Esta medida la consideramos contraria a la ley porque siendo sus padres, no deben ser sus hijos formado una misma familia entre ambos. En tercer lugar hemos experimentado que muchos de los continuados en las listas tienen las cotas marcadas diferentes de los repartimientos de que son contribuyentes y no nos acaba de persuadir que

cuyas listas son formadas á la caprichosa voluntad del Sr. Alcalde y sus conocidos.

*Suplican estos vecinos á la rectitud de Vuestra Ilustrísima que dará cabida á tales abusos antes de manifestarlos en el mundo por medio de la prensa española*⁵³.

La qüestió devia arribar a oïdes de l'ajuntament -a través del governador civil, hem de pensar-. De fet, l'ajuntament es defensà d'aquestes acusacions, el mateix mes d'agost, dient el següent:

“Primero; que, todos los comprendidos en las listas electorales reúnen las condiciones procuradas en la vigente ley de Ayuntamientos. Segundo; que si bien se hallan continuados en las listas los hijos de Bousarenys, Pla y Boada estos lo han sido en virtud del convenio aprobado por ese superior gobierno en cuya aprobación individualmente obrará en esas oficinas. Tercero; que es completamente falso se haya alterado en lo mas mínimo la cuota señalada á cada contribuyentes en su respectivo amillaramiento”⁵⁴.

Tot plegat no es devia resoldre de manera satisfactòria, atès que, en el marc de l'elecció del nou ajuntament, el novembre de 1862, es produïren fins a tres obertures consecutives del col·legi electoral. Durant les dues primeres, l'1 i 2 de novembre, es deixà constància que, “reunida la Junta electoral para la elección de la mitad del número de concejales [...] el señor Teniente de Alcalde, Don José Bousareñs, [...] dadas las dos de la tarde, mandó dicho señor cerrar la puerta en este día por no asistir en ella ocurrencia y se dio por terminado el acto del ameritado día, aguardándolo para el día siguiente”.

Finalment, el dia 3, “Don José Bousareñs anunció que iba á procederse al nombramiento de la mesa” i es van anar presentant uns quants electors per tal de votar, però foren només 10, de manera que a les deu del matí es va anunciar “que los electores que no se hubiesen presentado habían perdido el derecho de votar”. Llavors es reobrí el col·legi fins a les dues, perquè es poguessin elegir els representats públics. En aquesta ocasió votaren tan sols 16 persones, es-

⁵³ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), carta de 09-08-1862, ui 0001.

⁵⁴ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), carta de 08-1862, ui 0004.

⁵⁵ SGDAASCA, Fons 01, H114 (actes dels processos electorals), acta de 1862, ui 0065.

⁵⁶ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), ofícis de 15-12-1858 i de 02-04-1860, ui 0005.

⁵⁷ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 08-10-1855.

⁵⁸ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 12-02-1857.

⁵⁹ SGDAASCA, Fons 01, J177, “Estat dels edificis públics destinats a serveis municipals” (1866), ui 0004.

⁶⁰ ESPINÁS I PINYOL, Noemí. “Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte”, [Treball inèdit], 1985, p. 7.

El sistema electoral, basat en el vot censatari, permetia votar entre 40 i 80 persones de tot el municipi

sent 76 el total d'electors.⁵⁵

Hem de veure en aquest boicot previ i en aquesta baixa participació electoral el fet que les llistes electorals confeccionades a mitjan 1862 no haguessin

estat del gust de molts cristinencs, com demostrava la carta de "unos cuantos vecinos" citada més amunt. I hem de recordar, a més, que el fet de no anar a votar ja havia estat una mesura de protesta exercida el 1857, com hem vist al capítol anterior.

Així doncs, un cop explicat com es constituïa legalment un ajuntament, i el de Santa Cristina en particular, cal veure com s'organitzava. En

primer lloc, s'ha de recordar la dependència de la restrictiva llei d'ajuntaments de 1845 -descomptant els anys 1866-1868, en què se'n va aprovar una de nova, igualment centralista-. L'escenari d'actuació que es plantejava en la normativa era clarament intervencionista per part del govern central i del provincial, fins al punt que l'ajuntament, en molts casos, actuava com un simple òrgan delegat del poder superior. Vegem-ho:

- L'alcalde i el tinent d'alcalde eren proposats directament pel govern central; d'aquesta manera s'assegurava uns ajuntaments lleials als interessos d'aquest.
- Es necessitaven autoritzacions prèvies del governador civil per aprovar els acords del ple municipal, fet que reforçava la subjecció dels municipis.

Això es concretava, en el que estem explicant, en el control, per part del governador provincial, de les actes de les eleccions a l'ajuntament, del nomenament dels càrrecs electes, o de l'actuació de l'ajuntament en l'expedició dels documents acreditatius de llicències de caça, ús d'armes, establiments públics i cèdules de veïnatge.⁵⁶

Un altre dels aspectes importants del funcionament de l'ajuntament, aquests anys, fou el fet de disposar d'una seu per a la institució municipal i d'altres edificis per realitzar les seves funcions.

El 1855 s'autoritza una comissió formada per "un vecino de cada pueblo de los que forman este distrito municipal" a realitzar la compra d'un solar per a la construcció de l'edifici de l'ajuntament i "dar fuerza a la contrata por medio de escribanía pública".⁵⁷ En principi sembla que les intencions de l'ajuntament haurien estat les d'edificar una seu de cap i de nou. Poc temps després ens trobem amb la notícia que s'han recollit algunes aportacions de particulars a retornar en tres terminis anuals:

"Con el fin de adelantar las obras de la casa consistorial era necesario manifestar a los mayores contribuyentes si querían voluntariamente prestar cantidad en clase de reintegro para dicho objeto a lo que efectivamente han concedido los sujetos a continuación expresados con las cantidades a cada uno de ellos numeradas y son los siguientes:

- José Sala Salomó, 26 duros
- José Sala, 22 duros
- Rafael Aulet, 17 duros
- Vicente Auladell, 16 duros
- José Vicens, 16 duros".⁵⁸

Des de 1857, doncs, la seu de l'ajuntament fou aquest edifici, situat a la pujada de l'Església, i actual Casa de Cultura i Biblioteca municipal. Això perdurà fins al final de la Guerra Civil Espanyola, el 1939.

L'any 1866, sabem que l'ajuntament disposava de cinc edificis i establiments públics repartits en els diferents punts del municipi. Aquests eren:

- L'edifici on s'ubicava l'ajuntament i també l'escola de nens.⁵⁹
- Els cementiris de Santa Cristina, Romanyà, Bell-lloc i Solius.

Des de principi dels anys 70, s'hi sumaria:

- L'escola de nenes, situada al costat de la plaça de la Teulera.

En conclusió, els anys de 1854 a 1871, segons diu Espinàs, haurien estat els de l'assentament de l'organització municipal, ja que "es nota poc sistematisme en els continguts i en el funcionament; i hi ha llacunes i imprecisions".⁶⁰

El significat de "municipi", els anys seixanta

Aquesta dècada, el concepte de municipi, ajuntament i alcalde seguia essent el mateix que havia donat a conèixer el sistema polític liberal. Ens ho demostren les entrades del *Diccionario Enciclopédico de la Lengua Española* de 1864 (Madrid: Imprenta y Librería de Gaspar Roig):

- *Municipio*: "ciudad que se gobierna por leyes propias".
- *Ayuntamiento*: "junta o reunión que en cada distrito municipal forman el alcalde constitucional o el alcalde corredor, donde le haya, y los tenientes de alcalde y regidores, elegidos por los vecinos que gozan de este derecho, para la administración local y demás cargos, ya gubernativos, ya judiciales, que la ley les señala. El número de concejales varía según la categoría de las ciudades o territorios que los eligen". / "La casa consistorial".
- *Alcalde*: "voz árábica que significa juez, y sirve especialmente para designar la persona encargada de repre-

sentar la autoridad municipal ordinaria de un pueblo".

- *Alcalde de barrio*: "especie de juez pedáneo, que en las poblaciones grandes tiene a su cargo un distrito, y cuida en él de la tranquilidad pública y policía".

Hem esmentat fins ara, de passada, els càrrecs municipals més rellevants, el de l'alcalde i el dels regidors o consellers, entre ells, el del tinent d'alcalde. A continuació explicarem amb un xic més de detall aquestes figures, així com la resta de càrrecs tècnics que depenien de l'ajuntament: el secretari i el síndic, a banda d'altres de més variables.

Sembla que la gent de Solius hauria estat ben representada a l'ajuntament aquests anys. Segons diu Espinàs, l'alcalde de 1859, Pere Dalmau, era un propietari de la zona; i també ho eren els majors contribuents -molts d'ells vinculats a masos d'aquest sector-, els quals tenien el dret d'assistir a les sessions de l'ajuntament. Malgrat que els anys seixanta continuà havent-hi soliuencs entre els càrrecs de l'ajuntament, ja no s'esmentaria la seva procedència.⁶¹

L'alcalde era la primera autoritat municipal. La seva autoritat es fa evident al llarg de les actes i altra documentació de l'ajuntament. Trobem sovint delegacions del seu poder en determinats regidors, com quan Vicenç Auladell, alcalde, va encarregar al tinent d'alcalde Josep Bousarenys que s'encarregués de designar els veïns que havien de col·locar unes passes al Ridaura i, com que Bousarenys estava malalt, la delegació es va fer en un dels regidors.⁶² Tanmateix, l'alcalde sempre havia de retre comptes davant del governador civil.⁶³

En algunes ocasions s'arribaren a nomenar alcaldes pedanis per a cadascun dels quatre pobles que formaven el municipi, com succeí el 1865, moment en el qual sembla que aparegué aquesta figura a Santa Cristina però sense que se'n detallin les atribucions.⁶⁴

Pel que fa als regidors, aquests componien l'ajuntament en nombre variable de 4 a 7, depenent de l'època. Eren nomenats pel governador civil, després de ser escollits en un procés electoral, que ja hem descrit. Després del seu nomenament, havien de passar per la secretaria de l'ajuntament a prendre possessió

⁶¹ ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 7-9.

⁶² SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), ofici de 07-05-1861, ui 0001.

⁶³ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), oficis de 16-01-1859, ui 0005; i de 1865, ui 0004.

⁶⁴ ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 10.

⁶⁵ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), ofici de 18-12-1860, ui 0005.

⁶⁶ ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 7.

Vista del Ridaura. S'observa una passera per la qual hi camina una persona. Aquestes instal·lacions permetien travessar el riu abans de la construcció dels ponts (SDGA-ASCA, Col. 33, 00111).

del càrrec, la qual cosa solia ser el dia 1 de gener de cada any de formació de l'ajuntament. En una ocasió se'ns detalla que això havia de fer-se "*a las 9 horas de su mañana del día citado*".⁶⁵ Al llarg d'aquests anys també s'observa que entre els regidors sempre hi va haver representants dels quatre pobles.⁶⁶ A banda dels regidors, també apareix la figura dels associats a l'ajuntament, que requeria en els majors contribuents i que donava dret a observar les sessions de l'ajuntament o a participar en la gestió dels pressupostos municipals. S'escollien per sorteig, segons la fugaç llei de 1856⁶⁷. La figura fou recuperada amb la llei de 1877.

⁶⁷ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 01-10-1856.

⁶⁸ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 06-09-1864.

A banda d'alcaldes i regidors, hi havia uns càrrecs de caràcter més tècnic. De manera fixa, trobem el secretari i el síndic.

El secretari fou, entre 1854 i 1855, Vicenç Auladell, el qual després exercí de síndic (1856-1858) i que, fins i tot, arribà a l'alcaldia (1861-1862). A final de 1855, però, es procedí a la contractació d'un nou escrivà públic, aquesta vegada hem de pensar que complint amb els requisits exigits i escollit mitjançant el preceptiu examen d'aptitud. Arran d'aquesta contractació Francesc Mollera seria el nou secretari i, de fet, el que durà més anys de tots els del període, vuit en

total. El 1864, per tal de substituir-lo, es nomenà una junta de consellers per tal que jutgés les aptituds de l'únic aspirant a ocupar el càrrec que s'havia presentat en el mes que la secretaria havia quedat vacant. Mentrestant, hi hagué un secretari interí. Finalment l'escollit fou Domènec Pijoan.⁶⁸

Entre les funcions del secretari es trobaven la de fer constar els acords presos per l'ajuntament i la de donar fe, com és lògic, però també la de fer guardar les actes i altres documents originals a l'arxiu de l'ajuntament i comunicar els acords mitjançant còpia d'aquests originals. Així mateix, s'ocupava de

qüestions que, per més específiques, no eren pas menys importants. Per exemple, el 1860, Francesc Mollera va ser autoritzat per l'ajuntament per anar a Madrid a litigar sobre l'assumpte de la fixació de termes a la banda de Castell d'Aro, "para que entable y sostenga ante el Ministerio de la Gobernación, y demás tribunales que convengan la esfera contenciosa, las reclamaciones".⁶⁹ Més endavant aquesta funció la realitzà un advocat, extern a l'ajuntament, contractat per a tal ocasió. Es tractava de Narcís Heras de Pui, veí de Girona, al qual es donaven sis dies per litigar davant el Consell Provincial i altres instàncies necessàries.⁷⁰

Pel que fa al síndic, era la persona que en els ajuntaments o consells s'encarregava de promoure els interessos del poble, defensava els seus drets i es queixava de les injustícies. Com el secretari, era un càrrec nomenat per l'ajuntament, prèvia notificació al governador civil⁷¹.

En altres ocasions sabem que es nomenà un dipositari de fons -Baldiri Palmada, el 1855; Joan Pla, el 1856, llaurador

Porxo d'entrada al mas Pla, a Solius, abans de ser reformat a finals del segle XIX. Molts dels majors contribuents de l'època eren propietaris soliuencs, vinculats als masos del lloc (SGDAASCA, Col. 33, 00051).

El naixement del municipi de Santa Cristina d'Aro (1854-1868)

⁶⁹ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 04-09-1860.

⁷⁰ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 24-02-1864. Malgrat que se'l cita com a Narcís Heras de Puig, hem de suposar que es tractava del gironí esmentat (Adri 1814 - Girona 1900), juriconsult que ocupà diversos càrrecs públics i que, el 1846, havia publicat a la revista barcelonina *El Portillón* la sèrie d'articles *Excursión a la montaña de la provincia de Gerona*, primera manifestació de l'excursionisme científic.

⁷¹ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), ofici de 1865, ui 0004.

⁷² SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 23-01-1855; ESPINAS I PINYOL, Noemi. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 7.

Vicenç Auladell Rexac vers l'any 1863. Fou una de les persones que ocupà més càrrecs dins del consistori (Arxiu família Auladell).

propietari de Solius,⁷² però això succeí en ple Bienni Progressista, en què la llei d'ajuntaments de 1845 havia estat derogada en favor de la de 1823. El dipòsitari era nomenat cada any, en els llocs on havia un dipòsit dinerari, perquè dugués a terme un registre de les entrades i sortides d'aquest.

També trobem, el 1855, els nomenaments de l'agutzil, Pere Lloberas Geronès, llicenciat de l'exèrcit i amb un sou de 20 rals mensuals; i del mestre d'instrucció primària, Joaquim Godó, amb un sou de 3000 rals anuals.⁷³ L'any 1859 possiblement també es nomenés un perit repartidor, ja que així li ho demanava l'ajuntament veí de Castell d'Aro, que en volia saber el nom.⁷⁴

Finalment, una última figura de relleu en el context local era el jutge de pau. Solia ser nomenat pel jutge de primera instància del partit judicial corresponent. El 1857 ho fou Pere Boada, "antes Creixell, vecino de la Parroquia de Solius" i, el 1859, va ocupar el càrrec Pere Bousarenys, el qual, de 1860 a 1862, continuà com a suplent del titular.⁷⁵

Respecte al personal polític i tècnic de l'ajuntament -comptant alcaldes, regidors, tinents d'alcalde, secretaris i síndics-, es poden treure algunes conclusions:

- Les persones que van participar del poder local entre 1854 i 1868 foren un total de quaranta.
- Durant aquests anys, l'alcaldia va estar ocupada per set persones.
- El període sembla que es pot dividir en dos grans blocs i tres anys d'impàs:
 - o 1854-1858: període inicial de quatre anys en què es veu un equip molt estable, on només el secretari canvia per passar a ser el síndic.
 - o 1858: any d'impàs en què canvia tot l'ajuntament de dalt a baix, entrant molta gent nova, fins que l'any següent hi torna a haver una renovació.
 - o 1859-1866: llarg període de vuit anys en què l'ajuntament es va renovant cada dos anys, però conservant membres de l'anterior equip.
 - o 1867: nou any d'impàs, amb canvis de personal nombrosos -només dos càrrecs electes havien estat abans a l'ajuntament-.
 - o 1868: darrer any, també amb molts canvis en els

⁷³ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), actes de 12-03-1855, 08-10-1855 i 31-10-1855.

⁷⁴ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), ofici de 10-04-1859, ui 0005.

⁷⁵ SGDAASCA, Fons 01, B233 (correspondència), oficis de 18-12-1860 i 23-07-1863, ui 0004; ESPINAS i PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 7.

- càrrecs -només tres càrrecs electes repetien-
- El més freqüent era que cada persona ocupés més d'un càrrec al llarg de la seva trajectòria política. Per exemple:
 - o Vicenç Auladell ocupà els càrrecs de secretari, síndic, alcalde i, de nou, síndic, la qual cosa el tingué en inactiu durant deu anys.
 - o Josep Cama, Pere Dalmau i Jaume Roca foren alcaldes, regidors i síndics per una espai de nou -el primer- i cinc anys, respectivament.
- Els cognoms més repetits són els dels Auladell, Cama, Casas, Dalmau, Geronès, Lloveras i Palma-da.
- Els qui es passaren més temps al capdavant de l'Ajuntament foren: Vicenç Auladell, Felicià Aymenrich, Josep Cama i Tomàs Casas, amb nou o deu anys cadascun.
- El càrrec de secretari, des de 1858, va recaure sempre en un tècnic al marge del grup polític. Abans, però, l'havia ostentat un dels propietaris del lloc amb representació política posterior.
- La figura del síndic solia recaure en antics o futurs regidors i alcaldes.

A banda dels càrrecs personals, l'ajuntament també disposava d'alguns òrgans col·lectius de caràcter tècnic, anomenats juntes o comissions, compostes per regidors i entesos en cada matèria, que s'encarregaven de tasques com administrar els cementiris, comprar material de les escoles i fixar les quotes dels impostos, per exemple.

Des dels seus inicis, l'ajuntament comptà amb una comissió per a la formació de l'amillament, la qual treballà conjuntament amb la de l'ajuntament de Llagostera. Fou "*compuesta del señor Teniente de Alcalde Don Pedro Dalmau y de los señores Regidores Don Tomás Ribas y Don José Salvador, como representantes de la corporación; y Don Vicente Auladell, Don José Vicens, Don Vicente Boada antes Creixell, y Don Juan Pla asociados*".

Amb el mateix caràcter, hi havia una comissió encarregada de l'elaboració dels pressupostos, prevista

en la llei de 1856.⁷⁶ Es tornà a formar el 1860, i va rebre de l'administrador de les Finances provincial l'encàrrec de realitzar l'amillament de la riquesa del districte, fent-ho per separat a cada parròquia.⁷⁷

També des de 1855, l'ajuntament havia creat la Junta Municipal de Sanitat, però bàsicament s'hauria fet per complir amb la llei. També hi havia la Junta de Beneficència, composta pels membres següents: Josep Sala i Vilanova (president); Josep Cama (vocal); Tomàs Cama (vocal), Tomàs Oliver (veí contribuent), Melcior Dalmau (veí contribuent) i Francesc Castellà (cirurgià). La seva constitució fou també una obligació legal, atès que l'alcalde manifestà "*la necesidad que había*

en este distrito según lo prevenido en la ley de 20 de Junio de 1849". La nova junta de beneficència, de 1860, era formada per Vicenç Auladell (alcalde), Joan Mestres (rector), Rafael Aulet (regidor), Pere Dalmau (regidor), Josep Vicens Bartomeu i Jaume Roca.⁷⁸ A banda dels polítics, sempre presents, havia canviat el cirurgià pel rector. No en va una junta es formà els anys del Bienni Progressista i, l'altra, durant el viratge al conservadorisme.

Del mateix any 1855 és la fundació de la junta de les escoles, composta per l'alcalde, dos regidors i dos membres més -possiblement majors contribuents-.⁷⁹ Cal dir que la junta neix dos anys abans que aparegui la llei de 9 de setembre de 1857 -dita llei Moyano-, la qual establia noves obligacions, en el camp de l'ensenyament, per als municipis, com l'obligatorietat de disposar d'ensenyament primari.

El 1859 es constituí una mena de comissió per a la formació del nou nomenclàtor, formada per "*el señor cura párroco y Maestro de instrucción primaria, con cuatro mayores contribuyentes y dos peritos nombrados a efectos en el lugar de costumbre* [...]"

L'Ajuntament, en molts casos, actuava com un simple òrgan delegat del poder superior

⁷⁶ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), actes de 23-06-1858 i 01-08-1856.

⁷⁷ ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 8.

⁷⁸ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 14-07-1855; i B233 (correspondència), ofici de 18-12-1860, ui 0004.

⁷⁹ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), actes de 08-01-1855, 30-01-1855 i 22-03-1855.

⁸⁰ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 04-09-1860.

⁸¹ ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 8.

⁸² SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), actes de 03-03-1855, 03-08-1855 i 26-02-1856.

⁸³ ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 8.

⁸⁴ ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 7-11; ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "La formació del districte escolar de Santa Cristina d'Aro (1858-1903), dins *Revista de Girona*, 121, 1987, p. 80-85.

*presidiendo el acto por delegación del Alcalde el Teniente D José Bousarenys”.*⁸⁰

Pel que fa a la junta del cens de l'any 1861, presentava una composició molt similar: *“el Ayuntamiento, con un número duplo de mayores contribuyentes, con asistencia de los señores Reverendos-Curas-Párrocos del de Solius y Bell-lloc y el juez de Paz y, finalmente, el Maestro de Instrucción Primaria”.*⁸¹

Doncs bé, tot aquest conglomerat de càrrecs electes, tècnics, juntes i comissions venien a donar resposta a la necessitat de desenvolupar certes activitats per part de l'ajuntament. Aquestes activitats, però, no solien ser de lliure elecció; la major part dels casos es tractava d'obligacions contingudes en la normativa municipal i, en altres, de competències que l'ajuntament desenvolupava perquè la mateixa llei li ho permetia.

L'ajuntament de Santa Cristina havia renascut l'any 1854, i quedà definitivament establert amb l'expedient de segregació de 1858; s'ha dit ja moltes vegades. Però malgrat la joventut del nou ajuntament,

els cristinencs no eren uns principiants en això de l'administració municipal. Recordem que algú havia d'haver gestionat les competències locals en els dos períodes d'independència anteriors (1822-1823 i 1836-1843); que Santa Cristina ja disposava de districte propi pels volts de 1830 -amb unes certes atribucions, doncs-; i, el que és més important, que entre els regidors de la Vall d'Aro hi havia hagut sempre gent

dels quatre nuclis que ara formaven Santa Cristina i, per tant, avesada al funcionament d'una corporació local.

Ara bé, també s'ha de dir que les competències que

havia de gestionar l'ajuntament dels anys cinquanta eren poques: recaptació d'impostos -mitjançant l'amillament de la riquesa i la contribució de consums, bàsicament-, gestió dels processos de desamortització de propietats eclesiàstiques a nivell local, gestió de les lleves de mossos, suport als processos electorals locals, nomenament de càrrecs municipals i confecció del cens de veïns.⁸²

Les atribucions, com es veu, foren d'allò més bàsiques aquests primers anys i, tal com diu Espinàs, “no sembla que el nou ajuntament beneficiés o vitalitzés gaire la vida del poble”.⁸³ Això fou així almenys fins els anys seixanta.

Cal fer notar que el nombre d'actes de l'any 1854 fou de 3; el 1855, 6; el 1856, 7; el 1857, 5; i el 1858, 7. Això ens permet dir que el ritme de sessions que portà l'ajuntament mentre no fou un organisme definitiu -i durant el seu primer any d'existència (1858)- fou molt menor que el dels anys posteriors: el nombre d'actes de 1859 fou de 16, per exemple.

A partir de 1858-1859, les competències anaren augmentant progressivament a causa de noves lleis i decrets que les anaven instituint. L'ajuntament continuà realitzant totes les funcions anteriors. Pel que fa a les desamortitzacions, el 1865, a petició dels rectors de les parròquies, es retornaren algunes de les propietats, amb excepció de les que serviren per a instal·lar-hi els nous cementiris de Romanyà i Santa Cristina, que per raons d'higiene es traslladaren fora del poble.

La constitució de l'Ajuntament de Santa Cristina, en definitiva, representà un cert canvi en la vida dels habitants del lloc, almenys des de 1861, quan es desplegà una activitat de caràcter més social. L'Ajuntament fou l'encarregat de traslladar a l'àmbit local les polítiques emanades des de l'Estat, per delegació d'aquest, i a còpia de desamortitzacions religioses i municipals, va anar gestionant múltiples aspectes de la vida municipal.⁸⁴

Les persones
que van
participar del
poder local
entre 1854 i 1868
foren un total de
quaranta

Relació de càrrecs públics locals

COGNOMS, NOM	1854	1855	1856	1857	1858 I	1858 II	1859	1860	1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868
Agustí, Gaspar															R	
Auladell, Antoni															R	
Auladell, Vicenç	Se	Se	Sí	Sí	Sí	Sí			A	A	Sí	Sí				
Aulet, Rafael									R	R	R	R				
Aymerich, Felicià	R	R	R	R	R						A	A	R	R		
Balmanya, Joan	R	R	R	R	R											T
Balmanya, Joan B																Se
Barnada, Isidre						R									R	
Bas, Baldiri						R										
Boada, Vicenç															A	
Bousarenys, Josep							T	T	T	T						
Cama, Josep	R	R	R	R	R						T	T	Sí	Sí		
Cama, Pere																R
Casas, Esteve									R	R						
Casas, Tomàs	R	R	R	R	R				R	R	R	R				
Dalmau, Melcior						R										
Dalmau, Narcís																R
Dalmau, Pere						T	A	A	R	R						
Geli, Joan															R	
Geronès, Jaume							R	R								
Geronès, Joan						R										
Geronès, Josep																R
Gispert, Salvi															R	
Jofra, Joan													T	T		
Lloret, Rafael																R
Lloveras, Joan											R	R	R	R		
Lloveras, Pere											R	R	R	R		
Mestres, Josep							R	R								
Mollera, Francesc			Se	Se	Se	Se	Se	Se	Se	Se	Se	Se				
Morató, Tomàs							R	R	R	R						R
Noguera, Antoni											R	R				
Palmada, Jaume									R	R	R	R				
Palmada, Melcior							R	R								
Pijoan, Domingo													Se	Se	Se	
Pla, Josep							R	R	Sí	Sí						
Ribas, Tomàs						R										
Roca, Jaume							Sí	Sí					A	A		T
Rourich, Joan															Sí	A
Sala, Josep	A	A	A	A	A	A										
Salvador, Josep						R										
Número regidors	4	4	4	4	4	7	6	6	7	7	7	7	4	4	6	6

De 1854 a 2008 hi ha hagut 46 alcaldes, alguns dels quals han repetit en el mandat, després d'un període d'impàs.

[TAULA 8]

A Alcalde R Regidor Se Secretari Sí Síndic T Tinent alcalde

Escuts i segells municipals

Els escuts i emblemes municipals responien i responen, segons Armand de Fluvià, a la necessitat, per part de les poblacions, de distingir-se les unes de les altres i d'identificar-se amb un senyal propi, que serveixi, alhora, per autenticar tota la documentació lliurada pels municipis⁸⁵.

Segell de la universitat de la Vall d'Aro

Segell del municipi, que engloba tant Santa Cristina com Castell d'Aro, a més de quatre nuclis més: Solius, Romanyà, Bell-lloc i Fenals. Els quatre pals verticals de Catalunya, al centre de l'escut, simbolitzen el caràcter reial. El seu ús es remuntaria al 1698, com a mínim.

Segells de l'ajuntament de Castell d'Aro

Segells amb què es distingí Castell d'Aro després que Santa Cristina se segregués del municipi de la Vall d'Aro.

Segell de l'ajuntament constitucional de Santa Cristina d'Aro

Fou descrit per Lluís Esteva i Josep Calzada com un segell "ovalat, de 37 per 28 mm. Un sol emblema: els quatre pals de Catalunya. Corona de 5 florons vistos: dos més petits que els altres tres. Llegenda: AYUNTAM^o CONSTIT D S^a CRISTI-

NA D ARO"⁸⁶. Fou utilitzat des del 5 de maig de 1857, com a mínim, tot i que a l'acta de 7 d'abril de 1855 se'n utilitzà puntualment un altre.

La forma ovalada típica dels segells municipals es deu al fet que, durant el segle XIX, el ministeri de la Governació ho va ordenar així. Aquest fet va provocar que els pobles que, com Santa Cristina, no tenien escut, l'agafessin del seu segell, caient en l'error de donar als escuts la forma d'aquest.

Escut proposat per a l'ajuntament de Santa Cristina, el 1988

Aquest any es va encarregar a l'heraldista professional Armand de Fluvià la confecció d'un nou escut municipal. L'escut proposat estava separat en dues parts, una superior on hi havia les quatre claus sobre un fons verd, i una inferior on apareixia la senyera. El conjunt estava adornat amb una corona reial, fet que va causar que l'escut no prosperés com a símbol municipal.

Escut actual de l'ajuntament de Santa Cristina d'Aro

Segons Calzada, "el caràcter reial, i no baronial, de la Batllia quedaria expressat amb l'escut barrat, i el poder jurisdiccional que tenien els batlles, sobretot els Batlles Reials, s'expressaria en el mateix escut amb les quatre claus d'or, posades en pal, dues i dues, de costat"⁸⁷. Segons la versió popular, però, simbolitzen els quatre nuclis que formen el municipi actual. L'escut que s'utilitza actualment no està reconegut oficialment perquè la seva forma no correspon a l'establerta en el decret 263/1991, del 25 de novembre, sobre el reglament de símbols dels ens locals de Catalunya, el qual disposa que els escuts han de tenir forma carionada.

⁸⁵ DE FLUVIÀ, Armand. *Els símbols dels Ens Locals de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2001.

⁸⁶ ESTEVA I CRUAÑAS, Lluís. "Escuts de Castell i Santa Cristina d'Aro", dins *Caliu*, 11, 1984 (Nadal), p. 5-6.

⁸⁷ CALZADA I OLIVERAS, Josep. "La contenció de la Vall d'Aro", dins *Estudis del Baix Empordà*, 1, 1981, p. 106.

Entrevista a l'expert: Pere Barreda i Masó

D'on sorgeixen els ajuntaments del segle XIX? ⁸⁸

"Els ajuntaments del segle XIX sorgeixen de la influència de la Revolució Francesa -1789- i, més concretament, a Espanya, de la constitució de Cadis de 1812. A partir d'aquell moment va canviar la tota la filosofia dels ajuntaments, tot i que després de la Guerra del Francès, en retornar Ferran VII al poder, va tornar el règim absolutista a tots els ajuntaments. Tanmateix, la Constitució de Cadis, ja va influir posteriorment en la reglamentació municipal. Amb la mort del rei desapareixeria l'antic règim i naixerien els ajuntaments constitucionals que s'anirien consolidant en el transcurs del segle".

Quan es formà el Consell Municipal de la Vall d'Aro?

"Tenim notícia que es va formar segur el 1374, amb l'acord d'unió de les parròquies de la Vall d'Aro, que estaven formades per Santa Cristina, Solius, Bell-lloc, Romanyà, Fenals i Castell d'Aro, amb la batllia reial de Sant Feliu, que era membre i part de la ciutat de Girona. Per tant, gaudirien dels mateixos drets que els guixolencs. El que no sabem bé és si abans de 1374 ja funcionava la universitat de la Vall d'Aro."

Quin pes tenia Santa Cristina en les decisions del Consell Municipal de la Vall d'Aro?

"Tots els pobles que formaven el municipi de la Vall d'Aro tenien un pes més o menys igual. Només cal repassar la composició del consell en el transcurs del temps per comprovar que hi ha un equilibri territorial calculat en la composició dels seus membres. Però amb el daltabaix del règim absolutista i la implantació del decret de Nova Planta s'establiria que tots els pobles tindrien un representant excepte Castell d'Aro que, per ser el nucli que tenia més cases o més cens, passaria a tenir dos regidors. El que passava era que Santa Cristina tenia la particularitat que en la seva església se celebraven els consells municipals, i això

deuria influir."

Des de quin any podríem dir que a Santa Cristina funcionava un ajuntament provisional?

"Sempre s'ha donat per segur que Castell d'Aro ha sigut la capital històrica de la Vall d'Aro i això és fals, perquè la seu del Consell medieval i de l'Ajuntament absolutista i el centre de la gestió municipal fou històricament Santa Cristina i la seva església. En contraposició, Castell d'Aro representava el centre del poder feudal. Fou Castell d'Aro qui se'n separà: el regidor castellarenc Narcís Riembau va promoure un expedient de segregació que fou aprovat per la Diputació de Girona el 16 de desembre de 1822. És a partir d'aquest moment que comencen els conflictes entre les dues parts. Amb el retorn a l'absolutisme, la segregació seria anul·lada però res ja seria igual perquè la seu de l'Ajuntament ja devia quedar a Castell d'Aro. El que és segur és que l'abril de 1858 es firmà la segregació dels pobles, i per tant, aquella és la data oficial. Mentrestant, Santa Cristina formaria un ajuntament provisional aprofitant el restabliment de la legislació derivada de la Constitució durant l'etapa de govern progressista de 1838 a 1843, basant-se en un decret que permetia tenir dos alcaldes. Amb l'arribada al govern dels moderats del general Narváez, s'anul·là aquella etapa. Fins que es recuperà l'expedient de segregació que culminà el 1858."

Quines foren les causes de la segregació?

"Ens hauríem de referir a l'informe que va fer l'Ajuntament de Sant Feliu, on es parla de la rivalitat entre els pobles. Està clar que hi havia dos pobles, Castell d'Aro i Santa Cristina, que tenien unes estructures independents: tots dos tenien metges, boticari, mestre i secretari. Però l'arrel del problema, com s'ha dit anteriorment, és l'acord de la Diputació de Girona de l'any 1822: *puede procederse a la separación de Castillo de Aro y Fanals, formando los dos un solo Ayuntamiento, supuesto que reunen el número de*

Pere Barreda i Masó és investigador local i director de la revista *El Carrilet*.

Població i seguretat ciutadana

más de mil almas...".

La gestió de la població del districte era una altra de les funcions que competia a l'ajuntament. Des dels organismes superiors no només s'ordenava que es portés un control sobre el nombre d'habitants, sinó que s'havien de controlar aspectes com el nombre d'estrangers residents o els mossos disponibles per a les successives lleves militars.

Durant tot el segle XIX, la població de Santa Cristi-

na s'hauria mogut sempre al voltant dels 1.000 habitants. El primer cens modern, efectuat l'any 1857, establí una població total de 1.177 habitants⁸⁹ en el districte municipal, fet que confirmaria les estimacions efectuades per a principi de segle. Tanmateix, el creixement més fort vindria a continuació, coincidint amb el fet que Santa Cristina disposés de municipi propi i independent. En els següents onze anys, la població va augmentar en 150 persones. Aquest increment coincidiria amb el que va haver-hi a Ca-

Elaboració d'un cens de població durant la segona meitat del segle XIX. El cens exigia fer el recompte dels habitants casa per casa. (SGDAASCA, Col. 32, 01153).

⁸⁸ Vegeu també la gravació d'una entrevista prèvia a: SGDAASCA, Col. 31, Entrevista a Pere Barreda i Masó (05-12-2006), id. 00878.

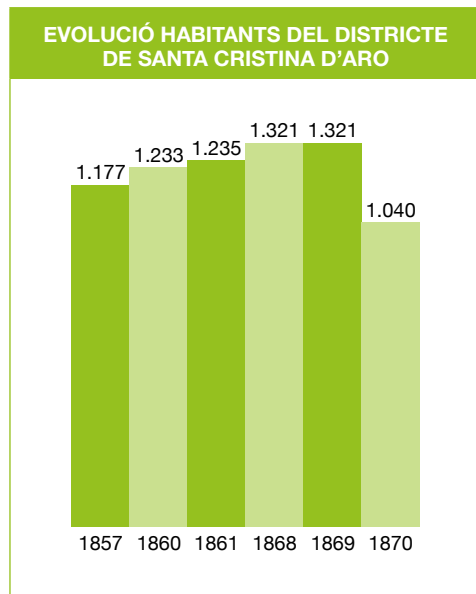
⁸⁹ SGDAASCA, Fons 01, G113 (Censos de població), 1857, ui 0081.

talunya, en general, i estaria causat no pas per una situació administrativa, és clar, sinó per un seguit de millores higièniques, sanitàries i en l'agricultura.

[GRÀFIC 1]

Igual que en l'actualitat, el nucli de Santa Cristina era el poble que concentrava la majoria de població: l'any 1861, per exemple, Santa Cristina en tenia el 56 % del total; Romanyà, el 20 %; Solius, el 17 %; i, Bell-lloc, el 7 %. Aquesta mateixa època, la província de Girona tenia 311.158 habitants -i Espanya, 15.673.536-; així doncs, el nou municipi cristinenc representava el 0,4% del total de la província⁹⁰. [GRÀFIC 2]

El nombre d'habitants era controlat per part de l'ajuntament. Gràcies a aquest control, de fet, disposem de prou dades com per oferir aquesta sinopsi. Amb aquesta finalitat s'elaboraven els censos, les estadístiques i el registre civil de la població. Periòdicament

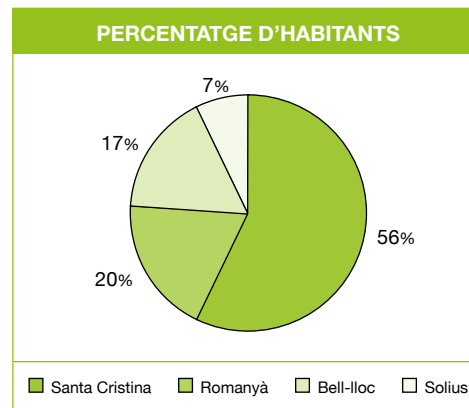

[GRÀFIC 1]

s'havia de fer una comunicació de les dades recollides a la Diputació, que era qui en feia la supervisió. No sabem exactament la periodicitat d'aquests lliuraments, però es conserva -això sí-, una seriosa advertència de la Diputació a l'Ajuntament, de l'any 1858, que amenaçava de multar la corporació local si no enviava la relació de naixements i defuncions del mes d'octubre d'aquell mateix any.⁹¹

Espinàs assenyala que possiblement l'ajuntament no portés un recompte gaire acurat dels habitants del municipi, sinó que haurien estat les parròquies del municipi les que haurien fet amb més diligència aquesta tasca.⁹² Tanmateix, s'han d'esmentar -a favor de l'administració local- els censos i padrons elaborats els anys 1856-1857, en data, doncs, força reculada. Dos d'ells són referits als pobles de Santa Cristina i Solius, respectivament, i un altre a tot el municipi en conjunt.

A banda dels censos, el govern expedia cèdules personals per a les persones que disposessin d'una renda a partir d'un cert nivell. S'havien implantat a tot l'Estat des de 1854, i haurien estat els precedents de l'actual NIF, atesa la seva funció fiscal, més que de control dels habitants. Òbviament, l'ajuntament també

[GRÀFIC 2]

⁹⁰ Des del punt de vista polític-administratiu, Girona estava considerada una província de tercera classe. Vegeu: GUILLEM, Aristipo. *Pronuario Alfabético-Geográfico-Estadístico y Administrativo de los Ayuntamientos de España*. Madrid: Imprenta de J. Sol Torrens y Diego G. Navarro, 1877.

⁹¹ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), ofici de 1858, ui 0005.

⁹² ESPINÀS, Noemí. *Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte*. [Treball inèdit], 1985, p. 7.

portava un control sobre quines persones les posseïen. A cada cèdula hi havia de constar el nom i cognoms, la professió, el domicili i la situació tributària. El recompte fet l'any 1861 ens permet aprofundir en la qüestió de l'expedició de les cèdules i posar-ho en comparació amb el nombre d'habitants. Així, veiem que allà on se n'expediren més va ser a Santa Cristina, que estava dos punts per sobre de la mitjana, mentre que a Romanyà i Solius hauria estat on es concentraven menys persones amb rendes elevades, potser pel fet que hi treballaven molts mossos agrícoles al servei d'uns pocs hisendats. [TAULA 9]

A banda dels censos d'habitants, el control dels mossos de lleva que eren susceptibles de ser allistats per a l'exèrcit també era portat de manera molt rigorosa. L'ajuntament era l'encarregat d'elaborar les llistes dels mossos disponibles, que eren enviades a la Diputació per tal de fer el sorteig corresponent dels *quintos*. Segons una circular rebuda l'any 1865, l'Ajuntament havia de facilitar a la Diputació les següents dades: "1ª Que no ha fallecido ninguno de los mozos que sortearon en Enero de mil ocho cientos sesenta y cuatro para la quinta del mismo año. 2ª Que no hubo ningún individuo indebidamente en el mismo sorteo, y 3ª Que no hubo tampoco ningún exceptuado del servicio en la citada quinta con arreglo á lo dispuesto en el artículo 74 de la ley de reemplazos".⁹³

Per saber quins serien els mossos quintats es realitzava un sorteig -tal com s'ha vingut fent fins fa pocs

anys-, que s'efectuava de la següent manera:

"Acto continuo y estando preparadas, conforme a la ley, diez y seis papeletas iguales, se pasó á escribir en la mitad de ellas los nombres de dichos sortea- bles, y en la otra mitad se escribieron tantos núme- ros, cuantos son aquellos desde el primero hasta el último progresivamente.

Enseguida fueron introduciéndose más y otras pape- letas en bolas iguales, y estas en dos globos á sa- ber: en uno las de los nombres y en el otro las de los números, leyéndolas los primeros separadamente al tiempo de su introducción por el Señor presidente y los segundos por el Señor Regidor.

Así colocadas las bolas en sus respectivos globos se movieron suficientemente en ellos, y dos niños meno- res de diez años fueron sacándolas de una en una, á saber: el uno las que contenían los nombres entre- gándolas al señor Regidor, y en seguida el otro las que contenían los números entregándolas al Señor presidente, previo á cada extracción el suficiente movimiento de los mismos globos. El Señor Regidor recibía las primeras, sacaba las papeletas de cada una y leía el nombre en alta voz. Mientras el Señor Presidente hacia lo propio con las segundas, sacaba la papeleta de cada una y publicaba el número en la misma forma.

Estas papeletas se manifestaban á los demás conce- jales y aún á los interesados que querían verlas, para lo cual se les permitía acercarse á la mesa, mientras este se verificaba, anotábanse los nombres de los mozos según iban saliendo y con letras el número

CENS DE 1861					
POBLE	Nº HABITANTS	Nº CÈDULES	% CÈD./HAB.	NAIXEMENTS	DEFUNCIONS
Santa Cristina	697	154	22	75	60
Bell-lloc	241	45	19	26	18
Romanyà	208	30	14	15	19
Solius	89	13	15	8	9
TOTAL	1.235	242	20	124	106

[TAULA 9]

⁹³ SGDAASCA, Fons 01, A151 (llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 1865.

correspondiente á cada mozo. Concluido el sorteo dispuso el Señor presidente se leyera en alta voz todo el resultado; así practicó el infrascrito secretario, y es como sigue:

Nombres y Apellidos	Número
Pedro Albertí y Bosch	número primero
Juan Salvador y Lloveras	número dos
Miguel Ribas y Celis	número tres
Salvio Agustí y Bofill	número cuatro
Mateo Llambí y Dausá	número cinco
Martín Miguel y Oliu	número seis
José Tarré y Torrent	número siete
Juan Salvador y Sala	número ocho

Quedando así concluido el sorteo general de todos los mozos comprendidos en el reemplazo del Ejército correspondiente al mismo, así mandó el Señor presidente levantar la presente acta, de que se remitirá en cumplimiento del artículo sesenta y dos de la ley vigente, dos copias literales firmadas por todos los que firman la presente dentro el término preciso de

tres días⁹⁴.

En aquella època el servei militar era conegut com "la contribució de sang", a causa de la gran mortalitat entre els quintats que provocaven els diferents conflictes militars que mantenia Espanya -Guerra d'Àfrica, Revolta dels Matiners, etc.-. A més, no era un sistema igualitari, ja que es podia evitar fer el servei per mitjà d'una redempció en metàl·lic -equivalent al sou anual d'un metge- o "comprant" un substitut, la qual cosa feia que les classes benestants se'n poguessin deslliurar.

Tanmateix, moltes famílies del districte de Santa Cristina no se salvaren de fer la seva contribució humana a l'exèrcit espanyol, amb l'agreujant que, a més, dins del període en què ens trobem, es disputava la molt poc popular guerra colonial d'Àfrica, fet que causava que l'ajuntament hagués de córrer a confeccionar els allistaments. De fet, el governador civil avisà que els *quintos* d'aquell any s'havien de fer amb rapidesa a causa del conflicte esmentat.⁹⁵

Un exemple dels perills i dels inconvenients que representava per a un poble petit perdre, temporalment o definitiva, un seguit de joves pel fet de ser cridats a fer el servei militar el trobem l'any 1869, ja durant el Sexenni Democràtic. Llavors, l'ajuntament creà una junta "encargada de formar y recaudar los fondos para la redención de los quintos correspondientes al reemplazo de 1869, y que de este modo habrá mayor seguridad de que las bases establecidas para reparto vecinal estén en armonía con las verdaderas condiciones de la localidad, y será

Voluntaris catalans a la Guerra d'Àfrica (1859-1860). Aquest conflicte colonial va comportar que l'Ajuntament hagués d'accelerar els tràmits de l'allistament degut a la necessitat de soldats (AGDB, 7937; autor dibuix: Marià Fortuny).

⁹⁴ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), ofici de 1859, ui 0005.

⁹⁵ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), ofici de 1859, ui 0005.

⁹⁶ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 11-04-1869.

⁹⁷ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), ofici de 1860, ui 0004.

⁹⁸ PUA CARGOL, Joaquín. *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*. Girona: Dalmàu Carles, Pla, 1953, p. 232; ESTEVA I CRUAÑAS, Lluís. "Adéu al castell de Solius", dins *Ancora*, 8-1-1970.

⁹⁹ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), oficis de 1854-1914, ui 0001.

¹⁰⁰ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), ofici de 15-06-1859, ui 0005.

¹⁰¹ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), ofici de 09-11-1865, ui 0001.

¹⁰² SGDAASCA, Fons 01, L156 (Expedients de control de la seguretat ciutadana), ofici de 27-12-1862, ui 0004.

este un medio de orillar las dificultades que para la recaudación del reparto pudiese presentarse". És a dir, que es pretenia comprar la redempció dels mossos del districte que haguessin estats cridats a files.⁹⁶

Una altra mostra del rebuig de la població al servei militar la trobem en una carta on l'alcalde creu que un mosso s'ha automutilat per eximir-se'n: *"en el día 1º de los corrientes se presento al mozo Andrés Anglada y Turón con el número 4 de esta quinta, según declaración del mismo que hace como 15 días se le disparó una escopeta de menor calibre y se le llevó el dedo índice de la mano derecha, según noticias creo que se lo tiró directamente para servirle de inutilidad, aunque presentó expediente por una quemadura cuando era niño en la mano derecha que le imposibilitó los tres dedos de la relatada mano derecha, según solicitud y certificación de los facultativos que le asistieron"*⁹⁷.

Pel que fa a les garanties de seguretat que es podien donar a la població des de l'Ajuntament, cal dir que eren força limitades i, com sempre, subjugades

als dictats de les institucions provincials. Enrere quedaven els temps en què la defensa s'organitzava a nivell local per protegir-se d'atacs exteriors. La darrera vegada la trobem durant la Guerra dels Matiners -Segona Guerra Carlina (1846-1849)- quan es fortificà de nou el castell de Solius,⁹⁸ per bé que poc després quedà definitivament abandonat.

Tornant al tema que ens ocupa, només cal donar un cop

d'ull a la documentació referent a aquest període per observar que la majoria de correspondència relacionada amb el tema està formada per les cartes en què el Jutjat de Primera Instància demana a l'Ajuntament que notifiqui a determinades persones que es pre-

sentin al jutjat en una data concreta.⁹⁹ En una altra ocasió el mateix Jutjat demana que l'ajuntament ha d'omplir els tres fulls per a *"la Estadística de faltas en esta alcaldía"*.

L'ajuntament responia, també, davant altres instàncies, com el Fiscal Militar, quan es tractava d'haver de fer arribar notificacions als cristinencs. Això succeï, per exemple, quan es va haver d'avisar als carreters Golluts que s'havien de presentar a Girona a declarar en una causa criminal.¹⁰⁰

Pel que fa a la relació amb la Diputació en l'àmbit de la seguretat i l'ordre, es basava en el poder que tenia la institució provincial per damunt de l'Ajuntament, com en qualsevol altre àmbit. Això es corrobora amb les diverses comunicacions en què la Diputació ordena buscar persones perseguides, o bé en què l'Ajuntament li notifica els delictes ocorreguts en el districte municipal. En una ocasió, el consistori informa que no ha localitzat un italià buscat per la Diputació: *"practicando todas la diligencias para averiguar el paradero del italiano Carlos Marciaj[...] resulta no hallarse en este Distrito dicho sujeto"*.¹⁰¹

Les ordenances derivades de la gestió de la seguretat ciutadana es feien complir per part del síndic de l'ajuntament, el qual també recollia les denúncies efectuades en el districte i portava els acusats davant del jutge. Un exemple de la seva tasca el trobem en un ofici de 1862: *"en la tarde del día 22 del actual fueron presentadas á mi autoridad por el regidor sindico D. José Cama las siguientes pordioseras, Matilde Ventura y Rosa Caballería [...], las cuales se supone que al pasar por esa villa el mismo día 22 se llevaron varias prendas de ropa blanca que estaban tendidas [...] de cuyo incidente sabedor el dueño de la indicada ropa, Pedro Gutarra, residente en el vecindario de San Lorenzo de esa Villa dio en su persecución, según el mismo manifestó, consiguiendo encontrar a las dos mujeres dentro el termino jurisdiccional de este Distrito municipal [...]; sospechó ser ellas las autoras del supuesto crimen; y pidió el auxilio del*

El primer cens modern, efectuat l'any 1857, establia una població total de 1.177 habitants

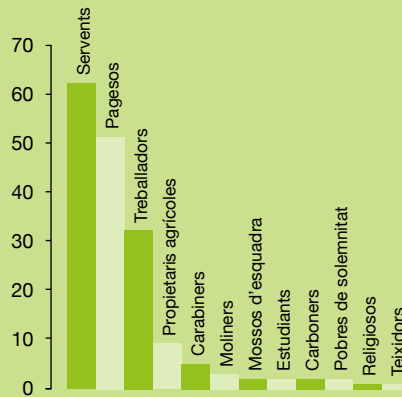
referido Regidor síndico de este Ayuntamiento".¹⁰²

El poble de Solius

El nucli de Solius tenia una vida pròpia i diferenciada de la resta de pobles del municipi de Santa Cristina. Això es pot veure a partir del document de "empadronamiento general que según la instrucción del 14 de Marzo del año 1857 se practicó en la noche del 21 de mayo del mismo en el pueblo de Solius de todos sus vecinos y forasteros que en este día había", un cens que es va fer en plena època de la sega.¹⁰³

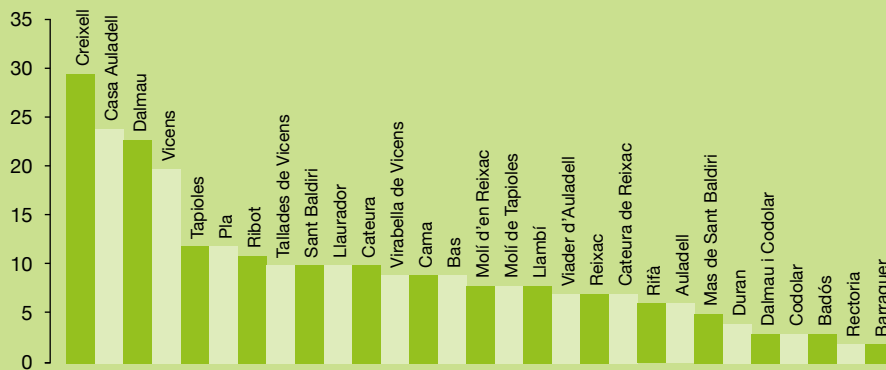
El document ens ofereix una autèntica radiografia del Solius de fa 150 anys. En primer lloc, ens diu que el nucli tenia 278 habitants -molts més, doncs, que els 80-90 que tenia habitualment-; també ofereix dades d'edat, ofici i casa de cada persona. Això permet establir quins eren els masos, l'activitat econòmica del poble i la seva estructura social.

Les dades mostren un poble eminentment agrícola, atès que la majoria dels oficis dels habitants giraven entorn de les feines del camp: propietaris agrícoles, pagesos, moliners, treballadors, etc. Les principals explotacions eren

Oficis. Població activa.

[GRÀFIC 3]

Nombre d'habitants de cada mas o casa. Masos i cases de Solius al 1857.

[GRÀFIC 4]

¹⁰³ SGDAASCA, Fons 01, G116 (Padrons municipals d'habitants), Padró d'habitants de Solius, 1857, ui 0081.

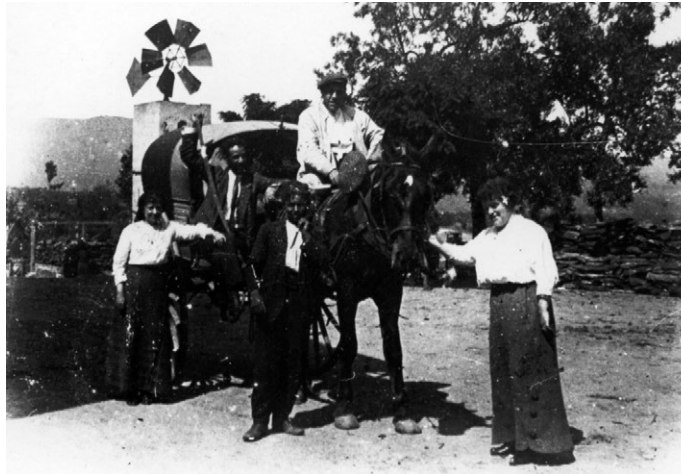
Recaptació i recursos econòmics

els masos Creixell, Auladell i Dalmau, que acollien de 24 a 30 persones, comptant propietaris, treballadors i servents.

El tema de la gestió dels recursos econòmics era i és una de les funcions més importants d'un ajuntament. Només cal recordar que les diferents lleis d'ajuntaments contemplaven l'autofinançament de les despeses que ocasionava un ajuntament com a una de les condicions imprescindibles per a la creació d'un nou districte municipal.

El funcionament del sistema de recaptació era el següent: des de la Diputació s'establí una quota que havia de pagar cada poble. Llavors l'ajuntament establí unes juntes repartidores, formades per perits, que eren les encarregades de repartir les quotes de les diferents contribucions entre els habitants del poble.

Tartana dirigint-se a l'aplec de Sant Baldri a inicis del segle XX. Ja des de la dècada de 1860, el consistori disposava de padrons per poder cobrar l'impost sobre els vehicles de tracció animal (SGDAASCA, Col. 33, 00321).

¹⁰⁴ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 24-03-1860.

A continuació mostrem l'exemple de la creació d'una junta per al repartiment de l'impost de consums:

"Acto continuo mandó a mi el infrascrito Secretario diese lectura al oficio recibido del Señor Administrador de esta provincia sobre la repartición de la contribución de consumos y nombrar peritos según lo dispuesto en la Instrucción de veinte y cuatro de Diciembre de mil ochocientos cincuenta y seis en los artículos doscientos diez y siete y doscientos diez y ocho, en que se dispone la elección anual de un numero de peritos igual al de esta corporación siendo al albedrío del Ayuntamiento [...] Constando este Ayuntamiento de ocho individuos ha elegido ocho peritos el cual son los siguientes: Rafael Aliu, Gaspar Agustí, Juan Balmaña y Aulet y Rafael Aulet, estos son del pueblo de Santa Cristina; del pueblo de

Solius, Vicente Boada antes Creixell y Vicente Auladell, y, en su caso, Juan Cateura, y por Romanyà, Juan Salvador y, finalmente, los de Bell-lloc, Feliciano Aymerich y, en su defecto, Pedro Maymí. Estos son los peritos nombrados para el repartimiento de consumos haciendo un solo repartimiento y para ello se les pasará oficio de nombramiento".¹⁰⁴

L'impost esmentat era una contribució que s'imposava al tràfic de comestibles i altres gèneres de consum. Excepte per al pa, les llegums

i les hortalisses, gravava els productes de primera necessitat, la qual cosa el va fer molt impopular entre les classes més pobres del país. L'any 1854 havia estat abolit per el govern progressista, però reaparegué l'any 1856 coincidint amb la tornada dels moderats.

Juntament amb l'impost de consums, se'n recaptaven d'altres, a saber:

- 1- Contribució territorial.
- 2- Contribució d'immobles, cultius i ramaderia.
- 3- Contribució industrial.
- 4- Impost de tracció animal.¹⁰⁵

La contribució territorial, partia d'un cadastre de terres, el qual s'havia establert des de 1817. De cadastres en van aparèixer de nous els anys 1851 i 1863. Malgrat que, segons Barbaza¹⁰⁶, els cadastres van passar a denominar-se amillaments des de 1869, a Santa Cristina trobem referències a aquest instrument des de molt abans -al menys, des de 1857-, quan l'administrador de les finances provincials encarregà que se'n fes un i, fins i tot, es creà una comissió. Tampoc és cert que no hagin existit fins a 1942 els amillaments referits al nostre municipi. Avui dia, al menys, sabem que s'han conservat els quaderns de liquidacions i d'amillament formats per la Junta Pericial i les reclamacions a l'amillament de 1863 i 1865, respectivament; i també l'amillament de 1880-1881¹⁰⁷.

Els amillaments, en definitiva, eren els registres on s'inscrivien i es regulaven els béns immobles, rurals i urbans, de cadascun dels veïns d'un districte municipal, amb la finalitat de que es pogués imposar un cobrament relacionat amb els béns de cadascú.

Pel que fa a l'impost sobre immobles, cultius i ramaderia, fou instaurat l'any 1845 i era considerat com la base de la reforma del sistema tributari, ja que aportava fins al 25% del pressupost d'ingressos. Els bens que estaven subjectes a aquesta contribució eren: finques cultivades o sense cultivar, qualsevol tipus d'edificació rústica o urbana i el bestiar.

El govern distribuïa el cupo que corresponia a cada

província i després s'enviava la quantitat a cada municipi, el qual era l'encarregat de fixar la proporció que havia de pagar cada contribuent. Així doncs, un cop l'ajuntament havia fet el repartiment el remetia a la Diputació i, aquesta, si hi estava d'acord, l'acceptava, donant pas a la recaptació efectiva. Els diners cobrats eren enviats a la Hisenda de la Diputació i un percentatge d'aquests impostos era retornat en forma de recàrrec, per tal que l'ajuntament pogués sufragar les despeses que havia pressupostat.

Tot plegat conformava els ingressos que tenia el municipi, els quals es reflectien en el pressupost que s'elaborava anualment. Al seu torn, eren aprovats tant per aquesta corporació com per la Diputació. Mitjançant la seva anàlisi podem establir quines eren les principals despeses i fonts d'ingressos, quina era la política d'inversió, les obres públiques executades, etc. Cal tenir en compte, al mateix temps, que segons la llei municipal de 1845, les despeses que l'Ajuntament havia d'afrontar obligatòriament eren: el sou dels funcionaris i professors, les despeses d'oficina, de lleves, de les escoles, del manteniments de camins, de l'arbrat públic i de les presons.

Sabut això, veurem a continuació una comparativa entre els set pressupostos de què disposem entre 1855 i 1867-1868. Ens fixarem en les despeses, desglossant-les en els mateixos conceptes amb què es troben als pressupostos originals. Comencem per les despeses originades per l'administració general, titulades, simplement, "ajuntament". [TAULA 10]

A partir d'aquesta taula, veiem que el salari dels funcionaris era la principal despesa i que va en augment, a més, amb els anys. Aquest creixement es pot deure a la contractació de cada vegada més personal per anar complint amb les noves atribucions dels ajuntaments. També coincideix la contractació d'un secretari professional el 1859 -vegeu el capítol 3- amb el fet que aquest concepte pugui de sobte. Els sous de secretari i agutzil eren pagats de forma conjunta. També s'ha d'assenyalar que el manteniment del mo-

¹⁰⁵ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), actes de 31-01-1865 i 24-04-1865.

¹⁰⁶ BARBAZA, Yvette. *El paisatge humà de la Costa Brava*. Vol. 1. Barcelona: Edicions 62, 1988, p. 333.

¹⁰⁷ SGDAASCA, Fons 01, F113 (amillaments), ui 0024; F175-BI (Reclamacions, recursos i devolució d'ingressos indeguts), ui 0004.

biliari del consistori no estava previst que generés cap despesa, mentre que sí que se n'esperava del seu manteniment. Les lleves i els diferents repartiments també tenien una partida, ja que s'havien de pagar les persones que elaboraven els padrons i censos. Vegem, tot seguit, altres grups de despeses. [TAULA 11]

En aquest apartat podem concretar que la partida "escorxador, personal" es va destinar a la posada en marxa d'un escorxador -des de 1865- i a la contra-

ctació d'un "veterinari inspector de carns". Tanmateix, no es va executar cap despesa en concepte de plantació d'arbres en vials públics.

Pel que fa a l'instrucció pública era, com es pot comprovar, una de les majors despeses del consistori. [TAULA 12]

S'ha de recordar que l'any 1857 es publicà la llei Moyano, la qual preveia l'increment del nombre dels mestres i l'augment de serveis educatius. Això té un reflex en les dades: observem que en el pressupost

AJUNTAMENT	1855	1858	1859	1864-65	1865-66	1866-67	1867-68
Salari dels funcionaris	150	172,5	298,7	308,7	550	550	550
Despeses d'oficina	120	45	70	90	90	90	150
Subscripcions	10,4	0	0	0	0	0	0
Manteniment de l'edifici que ocupa l'ajuntament	0	50	60	10	40	40	40
Ídem dels seus efectes i mobiliari	0	0	0	0	0	0	0
Despeses lleves	40	30	40	90	50	100	40
Despeses eleccions	20	0	0	0	0	0	0
Ídem repartiment de la contribució territorial	0	25	25	85	85	35	35
TOTAL	340,4	322,5	493,7	583,7	815	815	815

[TAULA 10]

POLICIA URBANA I RURAL	1855	1858	1859	1864-65	1865-66	1866-67	1867-68
Arbres passeigs públics	0	0	0	0	0	0	0
Escorxador, personal	0	0	0	0	36	36	36
TOTAL	0	0	0	0	36	36	36

[TAULA 11]

INSTRUCCIÓ PÚBLICA	1855	1858	1859	1864-65	1865-66	1866-67	1867-68
Salaries dels professors i dependents	300	225	330	550	550	550	550
Lloguer dels edificis de les escoles	50	0	0	80	80	80	80
Despeses de les escoles	30	45	30	137,5	137,5	137	137
TOTAL	380	270	360	767,5	767,5	767	767,5

[TAULA 12]

de 1864 la despesa educativa ha augmentat considerablement -més del 100 %-. Segurament aquest increment correspondria a l'aplicació de la llei esmentada, però no es pot concretar gaire aquesta hipòtesi. D'altra banda, també podem aventurar-nos a pensar que gran part d'aquest augment es podria atribuir a la instal·lació de l'escola de nenes. Això ho podem argumentar en observar que en la liquidació del pressupost de 1864-65 apareixen detallats, entre altres conceptes, el sou de la mestra Cayetana Ortoneda, i els dos lloguers pagats per a les dues escoles, la de nens i la de nenes.

L'apartat de despeses següent, com el seu nom indica, era una partida destinada a resoldre les desgràcies públiques -focs, inundacions, etc.-, en cas que es produïssin. Cal tenir en compte que eren freqüents les inundacions al barri de la Teulera, com a conseqüència del desbordament del Ridaura. [TAULA 13]

En l'apartat d'obres públiques, les despeses se centra-

ren en el manteniment dels camins i dels ponts del terme municipal, en alguns casos, a petició dels veïns. En una acta consta que s'havia rebut una instància "*solicitando se les arregle el camino que directamente va de la iglesia al vecindario de Mas Salom, donde ellos residen, por estar en muy mal estado; y considerando que el camino cuya recomposición se reclama debe considerarse como público y de uso general, el Ayuntamiento ha reconocido justa la justicia y acuerda que se proceda á su arreglo por la prestación personal tan luego como se empiecen los trabajos.*"¹⁰⁸ [TAULA 14]

El capítol següent també representa una despesa significativa tenint en compte que el districte municipal no superava els 1.300 habitants. Sembla que la conducció i l'auxili dels presos només va anar a càrrec de l'ajuntament fins a 1858. Possiblement després se n'ocupés directament el Jutjat de primera instància. [TAULA 15]

En l'apartat de litigis tan sols es va preveure una despesa durant l'any 1864. Sabem que aquesta correspon-

Camí que uneix el barri de l'Església amb el de Salom. Aquest vial fou un dels que es va haver d'arranjar aquesta època (SGDAASCA, Col. 33, 01162).

Passera sobre el Ridaura. La col·locació d'aquests passos corria a càrrec del consistori (SGDAASCA, Col. 31, 00107).

BENEFICÈNCIA	1855	1858	1859	1864-65	1865-66	1866-67	1867-68
Calamitats públiques	0	30	60	0	0	0	0
TOTAL	0	30	60	0	0	0	0

[TAULA 13]

OBRES PÚBLIQUES	1855	1858	1859	1864-65	1865-66	1866-67	1867-68
Manteniment dels edificis del comú	0	0	0	0	0	0	0
Manteniment dels camins i ponts	30	50	60	0	82	82,3	82,3
TOTAL	30	50	60	0	82	82,3	82,3

[TAULA 14]

CORRECCIÓ PÚBLICA	1855	1858	1859	1864-65	1865-66	1866-67	1867-68
Manutenció de presos pobres	65	65	93,6	77,4	77,4	77,4	77,4
Conducció i auxili d'aquests	20	20	0	0	0	0	0
TOTAL	85	85	93,6	77,4	77,4	77,4	77,4

[TAULA 15]

¹⁰⁸ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 08-10-1867.

al litigi amb Llagostera pels límits del terme municipal. Respon, doncs, a la contractació del famós advocat de Girona Narcís Heras de Pui. La despesa, malgrat tot, no serví per obtenir una resolució favorable al contenciós plantejat davant la justícia. [TAULA 16]

Les úniques obres que es fan constar en els pressupostos són les referides a la Casa Consistorial. Amb tota seguretat, les despeses correspondrien a les obres de condicionament de l'edifici, ja que, el 1864, el sostre va quedar malmès i va caldre reparar-lo.¹⁰⁹ [TAULA 17]

Aquest darrer és l'últim capítol de les despeses reflectit en els pressupostos. Per una acta del 23 de març del 1865 sabem a què podrien haver-se destinat els recursos previstos: a "un inspector de carnes" i, també, a "un arreglo en la margen derecha del río Ridaura, hacia la parte sur del vecindario de La Teulera para evitar en cualquier avenida una inundación que pudiera perjudicar en gran manera los intereses particulares de estos vecinos [...] Y teniendo el Ayuntamiento en

consideración las razones expuestas por el señor presidente y considerándolas de máxima importancia en bien de los intereses del Distrito, acordó que de la cantidad que para gastos imprevistos se halla consignada en el presupuesto municipal que rige actualmente se satisficieran los ciento setenta y dos reales que faltan para completar la dotación del Inspector de carnes y que los sobrantes pudiese el señor alcalde invertirlos en el arreglo de los márgenes del río Ridaura ó en otra cosa o cualquiera que consideran de inmediata necesidad."¹¹⁰ [TAULA 18]

Fins aquí, doncs, hem vist quines eren les despeses contemplades en els pressupostos. Ara ens centrem en l'anàlisi d'un pressupost concret, el de 1864-1865, ja que és el més detallat que es conserva i permet veure, concepte a concepte, quines foren les desviacions produïdes. A més, disposem de les quantitats pressupostades, liquidades i els recursos utilitzats per equilibrar-les. Vegeu-ho al detall de les pàgines següents.

CÀRREGUES	1855	1858	1859	1864-65	1865-66	1866-67	1867-68
Litigis seguits amb la competent autorització	0	0	0	130	0	0	0
TOTAL	0	0	0	130	0	0	0

[TAULA 16]

OBRES NOVA CONSTRUCCIÓ	1855	1858	1859	1864-65	1865-66	1866-67	1867-68
Casa Consistorial	0	0	0	148,6	400	40	40
TOTAL	0	0	0	148,6	400	40	40

[TAULA 17]

IMPREVISTOS	1855	1858	1859	1864-65	1865-66	1866-67	1867-68
Despeses urgents que succeeixin fora de consignació durant l'exercici d'aquest pressupost	0	0	0	120	900	90	90
TOTAL	0	0	0	120	900	90	90

[TAULA 18]

¹⁰⁹ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 20-09-1864.

¹¹⁰ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 23-03-1865.

En el pressupost de 1864-1865, els ingressos previstos eren tres:

- Impuestos o ingresos que l'ajuntament obtenia del lloguer dels seus locals.
- Recursos propis: la renda del 3% sobre els béns expropiats a conseqüència de les lleis de desamortització.
- Recursos legals per cobrir el dèficit, que consistien en l'aplicació de recàrrecs sobre els impostos.

Com s'observa al detall del pressupost, el primer dels dos conceptes no va produir cap mena d'ingrés aquell any, mentre que el segon va reportar 320 rals, una xifra

insuficient. Per tant, es va haver de recórrer al tercer concepte, que ja durant tot aquest període serà sempre el que equilibrarà, a la pràctica, el pressupost.

Per entendre un xic millor l'aplicació d'aquests recursos per cobrir el dèficit podem aportar l'exemple següent: *"no habiendo ingresos para cubrir el déficit se propusieron los recursos siguientes con arreglo á la Real Orden circular de treinta de Julio de mil ocho cientos cincuenta y nueve. Como recargos ordinarios: el diez por ciento en la contribución territorial [...] y el cincuenta por ciento de las especies de consumos de la tarifa de quince de Diciembre de mil ocho cientos cincuenta y seis [...] Como recargos extraor-*

Vista general de Solius, amb el castell, camps, masos i les Gavarres al fons. Els ajuntaments havien de portar un control dels immobles, els cultius i el bestiar per poder cobrar l'impost corresponent a aquests conceptes, creat l'any 1845. (SGDAASCA, Col. 31, 00257).

¹¹¹ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'ajuntament), acta de 24-02-1864.

1864-65	PRESSUPOSTAT		LIQUIDAT		DIFERÈNCIA
	DESPESES	ESCUTS	DESPESES	ESCUTS	ESCUTS
AJUNTAMENT					
			Domingo Pijoan com a secretari de l'Ajuntament	258,7	
Salari dels funcionaris	308,7		Pere Lloveres com a agutzil	50	
Per material d'oficines, impresos, despeses de correus	90		Per material d'oficines, impresos, despeses de correus	90	
Subscripcions	0		Subscripcions	0	
Manteniments de l'edifici que ocupa l'ajuntament	10		Manteniments de l'edifici que ocupa l'ajuntament	330	
Ídem dels seus efectes i mobiliari	0		Ídem dels seus efectes i mobiliari	0	
Despeses lleves	90		Despeses lleves	90	
Despeses eleccions	0		Despeses eleccions	0	
Ídem repartiment de la contribució territorial	85		Per la confecció del repartiment d'immobles del districte i rectificació de l'amillament	62,2	
TOTAL	583,7		TOTAL	884,9	-301,2
POLICIA URBANA I RURAL					
Arbres passejos públics	0				
Escorxadors, personal	0		Pere Oliver com a inspector de carns	36	
TOTAL	0		TOTAL	36	-36
INSTRUCCIÓ PÚBLICA					
			Esteban Puigverd professor i material escoles	412,5	
Salari dels professors i dependents	550		Cayetana Ortoneda professora nenes	275	
			Lloguer local escola nens	40	
Lloguer dels edificis on es troben situades les escoles i la resta d'establiments del ram	80		Lloguer local nenes	40	
Despeses de les escoles	137,5		Despeses de les escoles	0	
TOTAL	767,5		TOTAL	767,5	0
BENEFICÈNCIA					
Calamitats públiques	0		Calamitats públiques	0	
TOTAL	0		TOTAL	0	0
OBRES PÚBLIQUES					
Entreteniment dels edificis del comú	0		Salari de camins veïnals del districte	15	
Manteniments dels camins i ponts	0		Plaques o passos de rius i torrents	67,3	
TOTAL	0		TOTAL	82,3	-82,3

PRESSUPOSTAT		LIQUIDAT		DIFERÈNCIA
DESPESES	ESCUTS	DESPESES	ESCUTS	ESCUTS
CORRECCIÓ PÚBLICA				
Manutenció de presos pobres	77,4	Manutenció de presos pobres	77,5	
Conducció i auxili d'aquests	0	Conducció i auxili d'aquests	0	
TOTAL	77,4	TOTAL	77,5	-0,1
CÀRREGUES				
Litigis seguits amb la competent autorització	130	Litigis seguits amb la competent autorització	130	
TOTAL	130	TOTAL	130	
OBRES NOVA CONSTRUCCIÓ				
Casa Consistorial	148,6	Casa Consistorial	148,6	
TOTAL	148,6	TOTAL	148,6	
IMPREVISTOS				
Despeses urgents que succeeixin fora de consignació durant l'exercici d'aquest pressupost	120	Despeses	102,8	
TOTAL	120	TOTAL	102,8	-17,2
TOTAL DESPESES	1.827,2	TOTAL DESPESES	2.249,6	-422,4
INGRESSOS		INGRESSOS		ESCUTS
	ESCUTS		ESCUTS	ESCUTS
Impostos		Impostos		
Pel producte dels llocs públics	0	Pel producte dels llocs públics	0	
TOTAL	0	TOTAL	0	
PROPIS				
Renda 3% béns expropiats per desamortització	0	Renda 3% béns expropiats per desamortització	0	0
TOTAL	0	TOTAL	0	0
RECURSOS LEGALS PER COBRIR EL DÈFICIT				
Recursos legals per cobrir el dèficit	1.827	Recursos legals per cobrir el dèficit	1.929,5	-102,5
		Reintegraments	320	-320
TOTAL INGRESSOS	1.827,2	TOTAL INGRESSOS	2.249,6	-422,5

[TAULA 19]

Una carretera de l'època segons un gravat de l'any 1880. La carretera provincial de Girona a Sant Feliu va millorar les comunicacions i el transport de mercaderies i modificà sensiblement la vida dels cristinencs, malgrat que deixà aïllat Romanyà en no acceptar-se la proposta de traçat de l'Ajuntament (SGDAASCA, Col. 32, 01154).

Patrimoni, obres i urbanisme

dinarios: el doce por ciento sobre el diez de la contribución territorial [...] y el quince por ciento sobre el quince en la industrial."¹¹¹ [TAULA 19]

El nou ajuntament va necessitar d'un seguit d'edificis per assentar-se com a nova administració local. A més, va haver de fer front a la construcció de les infraestructures bàsiques per al municipi. Tot plegat no fou gens fàcil, atès que el pressupost de l'ens -com hem vist al capítol anterior- era massa migrat com per poder adquirir, construir o arranjar els immobles necessaris o per realitzar la contractació de les obres indispensables. Malgrat tot, l'ajuntament es va anar dotant -i va anar dotant el municipi- d'una xarxa d'edificis i instal·lacions públiques.

Amb la independència municipal acabada d'assolir, el 1854, el municipi necessitava d'un lloc on celebrar les sessions del consistori. L'any següent ja van començar les gestions per adquirir un solar per fer-hi l'ajuntament. Finalment es va condicionar un immoble que avui encara resta dempeus -l'actual Casa de Cultura i Biblioteca municipal-, amb l'objectiu de poder-hi dur a terme les sessions plenàries i perquè un reduït grup de treballadors encapçalats pel secretari hi pogués treballar.

Com que el nou ajuntament encara tenia poques competències, no disposava de gaires fons per poder realitzar amb rapidesa les obres de condicionament. Per això es va haver de recórrer, en dues ocasions, als avançaments en moneda -a retornar en tres terminis anuals- efectuats per alguns cristinencs de bona posició econòmica.

En el primer avançament, els donants i les seves aportacions es varen recollir en l'acta del 12 de febrer de 1857,¹¹² tal com s'ha explicat al capítol sobre el govern local. El segon avançament, en canvi,

es féu dos anys després, el 26 d'abril de 1859, amb la intenció d'acabar les obres:

*"Acto continuo el Señor Presidente propuso, a los que estaban presentes, que para concluir las obras empezadas de la casa Consistorial era necesario prestar voluntariamente cantidad en clase de reintegro para dicho objeto, á lo que efectivamente han convenido los Señores concurrentes satisfacer en cada parroquia lo siguiente: los de Santa Cristina catorce duros, Bell-lloc diez, Solius diez y seis, Romañá veinte ídem. Quedando así unidas forman el total de sesenta duros, que se entregarán al Depositario nombrado al efecto para su inversión hasta su total conclusión de dicha casa; cuyas cantidades se reintegrarán á los individuos de las parroquias de los fondos municipales hasta quedar reintegrados de la prorrata adelantada".*¹¹³

Aprofitant l'avinentesa d'aquestes obres, a la planta baixa es va ubicar l'escola de nens i el despatx del professor i, a la planta pis, l'ajuntament i l'habitatció del mestre.¹¹⁴ La nova llei municipal de 1866 va declarar obligatòria l'existència d'un edifici per a les reunions del consell municipal, que seria la casa consistorial o de l'ajuntament. Com acabem de veure, aquest era ja un tema resolt, a Santa Cristina.

A part de l'escola de nens, en aquest anys sabem que deuria existir una escola de nenes, però l'edifici no era propietat del consistori, ja que, com es pot veure a la liquidació del pressupost de 1864-1865, l'ajuntament pagava un lloguer per aquest concepte. Les primeres passes per construir una nova escola de nenes de titularitat municipal van començar pels volts de 1867, quan els hisendats Felicià Aymerich,

¹¹² SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 12-02-1857.

¹¹³ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 26-04-1859.

¹¹⁴ BUSSOT I LUJÓN, Gerard. *Recull d'imatges i comentaris*. Santa Cristina d'Aro: Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, 1991, p. 37.

Jaume Roca i Concepció Dausà, vídua Bousarenys, varen comprar al gironí Josep Teixidor Massa un terreny de conreu al costat de la finca Balmanya. Ara bé, la seva construcció no s'ha pogut documentar, de moment.¹¹⁵

Pel que fa a les infraestructures, la més important de les que es van projectar en aquesta època va ser la carretera provincial que anava de Girona a Sant Feliu. El primer projecte s'havia enllestit ja el 1848. Llavors se'n féu un altre i, finalment, es va executar l'obra, entre 1861 i 1870.

Des dels òrgans superiors es varen redactar dos projectes, amb el corresponent detall de quin seria el traçat que seguiria la carretera i quins pobles serien els afectats. La Diputació va enviar el segon projecte -una variació del primer- a tots els pobles afectats. En aquells moments, l'ajuntament va al·legar que *"entre los cuatro pueblos de que consta el distrito no consideran tener ventaja alguna á que su construcción pase por la villa de Llagostera cuando ésta carece de los mercados, que es lo más esencial que podrían tener, para la importación y exportación de productos agrícolas, que es lo más necesario para estas poblaciones y otras circunstancias y no tienen otros puntos que acudir por ser de utilísima necesidad á esa ciudad y Cassá de la Selva, ocasionándonos perjuicios considerables por estas poblaciones de Santa Cristina, Bell-lloch, Solius y, muy particularmente, la de Romañá, que sería uno de los que carecería absolutamente de vías de comunicación siguiendo el trazado por Llagostera, puesto que no pudiendo tomar la carretera als Hostalets no les sería posible aprovecharla en ningún punto para la trasladación á esa Capital y la citada de Cassá de la Selva, este Ayuntamiento ha relacionado que tocante a su parte que prefiere el ejecutado anteriormente, por ser más ventajoso y corto, económico, y favorable al país, que el posteriormente practicado"*.¹¹⁶

Al final, malgrat les queixes dels cristinencs, la carretera va adoptar el traçat que es preveia en el segon projecte i l'ajuntament va haver de procedir a l'expro-

piació dels terrenys que es veurien afectats per la nova via de comunicació a partir de l'any 1862.¹¹⁷

Tal com va passar amb tots els pobles que foren travessats per la nova carretera, aquesta estimularia l'edificació de cases al seu voltant, la qual cosa convertí el barri de la Teulera en el segon més poblat, a final del segle XIX, amb 42 cases, només superat pel barri de l'Església, amb 52.¹¹⁸

Altres qüestions derivades de la gestió urbanística foren el condicionament dels carrers i camins, i, en ocasions, dels marges del riu Ridaura.

Els camins públics eren competència de l'ajuntament, de manera que n'havia de tenir cura. Això es podia fer a iniciativa pròpia o bé en resposta a les demandes que feien els veïns. En algunes actes municipals trobem reflectides aquestes queixes. Un exemple és el del veïnat del Mas Salom. La sol·licitud dels veïns fou atesa, ja que es considerà que l'ajuntament era l'encarregat d'arranjar el camí que anava des de l'església fins al barri. *"Debe considerarse como público y de uso general"* -es deia-, de manera que havia de considerar-se *"justa la justicia"* del prec i s'hagué d'acordar *"que se proceda á su arreglo por la prestación personal tan luego como se empiecen los trabajos"*.¹¹⁹

Un altre dels vials a càrrec de l'ajuntament era el tram de l'antiga carretera provincial que passava pel terme municipal. El 1858, la Diputació ordenà a l'ajuntament que arreglés el tram de carretera que li pertocava. Així doncs, *"siendo indispensable y urgente que la parte del camino comprendida en ese término municipal del que dirige de esta Capital á Sant Feliu de Guíxols, se recomponga y que dé expedita al libre tránsito de los carruajes que recorren la vía, preven- gó á Usted que al recibo del presente reúna al Ayun-*

L'any 1855 van començar les gestions per adquirir un solar per fer-hi l'ajuntament

¹¹⁵ BUSSOT I LINÓN, Gerard. *Recull d'imatges i comentaris*. Santa Cristina d'Aro: Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, 1991, p. 111

¹¹⁶ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 21-02-1861.

¹¹⁷ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), 1862, ui 0001.

¹¹⁸ BUSSOT I LINÓN, Gerard. *Recull d'imatges i comentaris*. Santa Cristina d'Aro: Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, 1991, p. 40.

¹¹⁹ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 08-10-1867.

tamiento y número igual de mayores contribuyentes a fin de que voten los recursos de prestación personal necesarios para mejorar dicho camino ordenando desde luego den principio los trabajos á fin de que queden terminados á la brevedad posible".¹²⁰

A banda de camins, carrers i carreteres, el Ridaura era també una qüestió urbanística, atès que les contínues crescudes del riu i les consegüents inundacions sobtades a què donava lloc provocaven estralls, especialment en el barri de la Teulera, que quedava al seu mateix nivell. Per tal de solucionar el problema, el 1859 es van nomenar comissionats encarregats de la neteja del riu:

"Con objeto de arreglar el río Ridaura y sacar todos los escombros y partes perjudiciales, sea quien fuera el sujeto a quien toque la parte perjudicial, se le extraerá para dar curso á las aguas de dicho río, también se nombrará una comisión y se pasara á todo dicho río Ridaura y no se tendrá tendencia a nadie y los sujetos nombrados para ello son los sujetos siguientes: como peritos Vicente Boada y Melchor Dalmau, y en la parte de señalar de todo aquello que sea necesario son Juan Dausa y Daniel Pont, y estos no tendrán mas mira que el bien común de todos los vecinos de toda esta población y demás pertenecientes [...] El Señor Alcalde propuso que el diez del citado Septi-

Riuada ocorreguda vers la dècada de 1960 que s'emportà l'antic pont del Ridaura, construït el 1914. Les contínues crescudes del riu feien que fos necessari mantenir net el seu curs per tal d'evitar els desbordaments (SGDAASCA, Col. 33, 00106).

¹²⁰ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), 29-05-1858, ui 0005.

¹²¹ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 05-09-1859.

*embre se reunieran tanto los peritos como los señaladores y todo el Ayuntamiento para practicar y hacer el registro del dicho río [...]”.*¹²¹

Sembla que les solucions adoptades no van donar gaires bons resultats, perquè es dedueix d'un document posterior que, el 1861 -és a dir, dos anys després de la neteja esmentada anteriorment- les inundacions s'haurien tornat a produir. De nou, doncs, es demanava la col·laboració de tothom per netejar els cursos d'aigua, i ja no només del Ridaura:

*“Llegando a la temporada en que el cielo nos amenaza cada día con inundación para sumergir como nos sucedió hace dos años, a esta parte y teniendo en consideración los estragos a que pueda ocasionar las aguas prevengo y mando a todos los vecinos de esta población que en el termino de 8 días tengan limpiados los ríos, riachuelos y además escortizados los márgenes de los caminos vecinales y demás [...]”.*¹²²

Com s'ha vist en els exemples anteriors, moltes de les tasques de millora dels carrers i de neteja dels cursos fluvials es feien per mitjà de la prestació personal. Aquest era un servei obligatori exigint per la llei als veïns d'una població, destinat a obres o serveis d'utilitat comuna. Les persones hi aportaven un treball personal, compatible amb les feines agrícoles, redimible per un impost. En general, podia ocupar uns cinquanta-dos dies l'any, dedicant-hi una jornada setmanal. Malgrat tot, com veurem, a Santa Cristina la prestació sembla que se solia concentrar en uns mesos determinats. Les eines per als treballs de la prestació eren facilitades per l'ajuntament o pels propis veïns, i el treball era dirigit per un perit designat per l'ajuntament.

En una acta de l'ajuntament ha quedat constància dels criteris seguits a l'hora d'organitzar la prestació personal de l'any en curs per a l'arranjament dels camins veïnals; basant-se -això sí-, en una circular del governador civil. En primer lloc es justificava la prestació esmentada *“en razón de no ser suficientes los recursos ordinarios del presupuesto para*

atender á la reparación de los caminos vecinales del Distrito”. Llavors es passava a designar l'ordre en què els veïns haurien de realitzar els treballs: *“el que resulta del padrón formado por el Señor Alcalde en su unión con las repartidores de las contribuciones y convenientemente aprobado por la superioridad”.* També es determinava el calendari: *“las épocas en que deberán ejecutarse los trabajos dentro del año sean los meses de Febrero y Septiembre, sin perjuicio de hacerlo en cualquier época que alguna circunstancia especial lo reclamase”.* Finalment, es fixava el tipus de contribució que calia fer, que podia ser en persona o deixant un carro o carreta. Cada jornal es pagaria, a més, de la següent manera: *“por cada jornal de peón, seis reales; y por cada jornal de carro con peón, diez y seis reales; y por cada jornal de carreta, también con su correspondiente peón, veinte reales”.*¹²³

A banda de les obres, en aquesta època també va caldre donar nom a carrers, barris i masos. A partir de l'any 1859 s'iniciaren els tràmits per a l'elaboració del primer nomenclàtor del districte. La secció provincial d'estadística envià una carta on detallava les instruccions per realitzar-lo: *“antes de poner en limpio el borrador del nomenclátor que debe Usted tener formado, es preciso que se presente en este Gobierno, advirtiéndole que todo lugar, aldea o caserío que esté diseminado y tenga un nombre, ha de ponerse en una sola línea bajo el mismo nombre [...] separándose únicamente aquellas viviendas, que estando aisladas no forman parte de estas poblaciones ó grupos”.*¹²⁴

La infraestructura més important d'aquesta època va ser la carretera de Girona a Sant Feliu

¹²² SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), ofici de 1863, ui 0004.

¹²³ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), Acta de 27-1-1865

¹²⁴ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), 1859, ui 0005.

Agricultura i indústria

En aquest període l'activitat econòmica dels quatre nuclis de població que integren el municipi estava centrada en la venda dels excedents agrícoles, i per una altra banda -des de final de segle XVIII- de manera molt tímida, en la indústria del suro.

Si ens centrem en el paisatge agrícola del municipi aquests anys, s'ha de dir que l'espai cultivat va créixer des del començament del segle XVIII i fins a mitjan segle XIX. Yvette Barbaza estima que la superfície va passar de les 2.950 hectàrees a les 6.088, és a dir, un progrés del 106%.¹²⁵

L'activitat agrícola a Santa Cristina va estar condicionada per l'orografia del terreny. En tractar-se d'una vall, coexistien dos tipus de paisatge: la plana al·luvial del Ridaura i els boscos de les Gavarres i de l'Ardenya. A causa d'això, el cultiu estava -més o menys- equilibrat entre els productes derivats del camp i l'explotació dels recursos del bosc. En la plana del Ridaura s'observa la producció de cereals: blat, civada, blat de moro, sègol i ordi,¹²⁶ mentre que en els boscos dels massissos s'obtenia suro, llenya, fusta per a les construccions navals i el carbó derivat de la fusta. En les èpoques de més activitat al camp o al bosc, la població es doblava als nuclis de Solius i Romanyà.

De la fusta obtinguda dels massissos, bona part anava a parar a Sant Feliu, on era emprada per a construir embarcacions. Les drassanes guixolenques, el 1832, empleaven a 81 treballadors, els quals es dedicaven a la construcció de mitjans i grans velers. De 1824 a 1845, es bastiren 280 embarcacions i, de 1859 a 1863, 28. A banda de la fusta, altres productes obtinguts a

Santa Cristina podien anar a parar a Sant Feliu perquè, a través del seu port, fossin embarcats. Per això s'entén que, a finals dels anys cinquanta, l'ajuntament de Santa Cristina, junt amb els de Girona, Vidreres, Caldes de Malavella, Llagostera i Castell d'Aro, donés suport al de Sant Feliu de Guíxols en la seva demanda de construcció d'una escullera artificial a la badia que servís per arrecerar les embarcacions dels temporals i posés a resguard l'activitat de càrrega i descàrrega. Malgrat el suport popular i de les administracions locals, inclosa la Diputació, el projecte no es va materialitzar fins a inicis del segle XX¹²⁷.

Des del consistori es feien recomptes, a petició de la Diputació, per tal de tenir una visió global de la producció agrícola i ramadera. En una ocasió des de l'ajuntament es deia que *"debía procederse en todos los pueblos de España un censo general de la ganadería existente, y debiendo nombrarse en cada pueblo una Junta municipal con el fin de llevar los trabajos que sean necesarios para verificar con toda exactitud el referido censo el señor Presidente propuso para su formación, además de los individuos del Ayuntamiento, [...] a los señores Don Juan Vicens, Don Antonio Auladell, Don José Bousarenys, Don Juan Salvador, Don Pedro Bou, Don Juan Rourich y Don Leon Auladell"*.¹²⁸

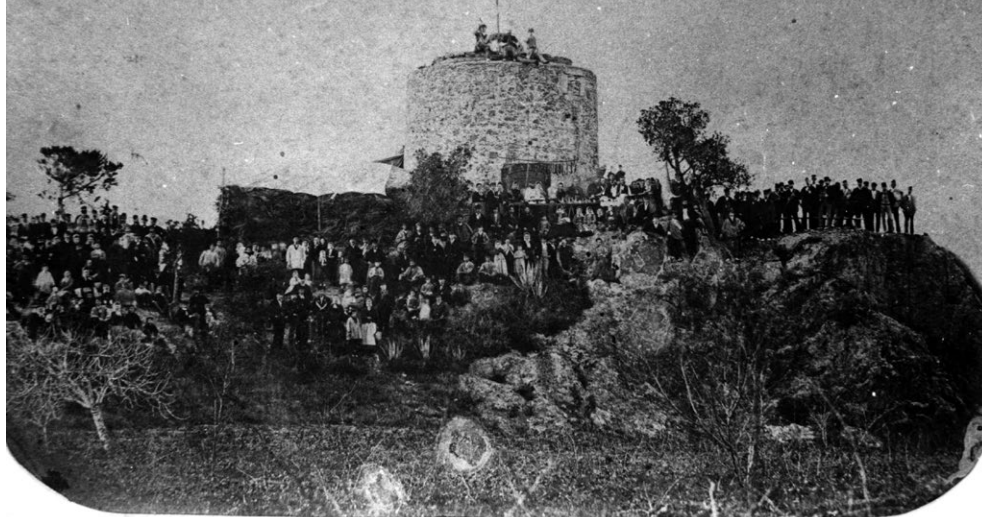
Pel que fa a la l'activitat industrial, la principal era una d'estretament relacionada amb l'explotació agropecuària. Es tracta del treball del suro -abans hi hem fet referència-. Al voltant d'aquest negoci, el 1830 va esclatar una protesta a Santa Cristina per tal d'impedir l'exportació de suro sense treballar (vegeu el destacat). Malgrat que es documenta la presència de vuit fàbriques a la Vall en els anys 1842 i 1848 -i de deu

¹²⁵ BARBAZA, Yvette. *El paisaje humà de la Costa Brava*. Vol 1. Barcelona: Edicions 62, 1988, p. 360.

¹²⁶ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), 1863, ui 0004.

¹²⁷ BUSSOT, Gerard; JIMÉNEZ, Àngel. "Segle XIX", dins GAITX MOLTÓ, Jordi (coord.). *El Port. Recorregut històric en motiu del seu centenari*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 2004, p. 78-83.

¹²⁸ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 13-06-1865.

Vista del molino llamado de PROVENSAL.

Venta de comestibles en los últimos meses de 1876.

Magin Polbach, fotógrafo - S. Feliu de Guixols.

Aplec al molí d'en Provençal, on es venien comestibles i es feia la matança del porc. En llocs com aquest, es donava sortida a la producció agrícola dels masos de la zona (SGDAASCA, Col. 33, 00344; autor: Magi Polbach).

Pela del suro a Romanyà de Selva a inicis del segle XX. Els nuclis agrícoles com Romanyà eren productors de matèria primera per a la indústria suera d'altres pobles com Sant Feliu o Palafrugell (SGDAASCA, Col. 33, 00072).

tapers el 1884, que produïen 2.000 milers de taps-, des de Santa Cristina s'exportava més que no pas es manufacturava el suro. Precisament un dels que -des de 1864- tenia llicència industrial per a activitat surotapera fou Joan Rourich, alcalde el 1868.¹²⁹

Tanmateix, Santa Cristina, com Castell d'Aro o Mont-ras, malgrat la gran riquesa de les seves terres en alzines sureres i malgrat trobar-se al cor de la zona més activa de la indústria del suro, continuà essent un municipi essencialment agrícola, la qual cosa s'interpreta per "l'absència d'una tradició menestral i urbana i per l'atracció que exercien, sobre la mà d'obra local, les poblacions properes de Sant Feliu i Palafrugell".¹³⁰

La producció de Santa Cristina es basava en les grans finques forestals regentades per grans propietaris, els quals percebien directament els beneficis de l'activitat -al contrari del que hagués succeït amb el conreu de l'olivera, en el qual els masovers haurien tingut una participació-. Bona prova d'això és que, segons els càlculs de Barbaza, a Santa Cristina les terres ermes -entre les quals hi havia el bosc- haurien estat de l'ordre del 64 % -mentre que a Castell d'Aro eren el 46 %-.¹³¹

La pela del suro, com se l'anomenava popularment,

¹²⁹ ALVARADO I COSTA, Joaquim. *Suros, carracs i taps. Llagostera, 1753-1934*. Llagostera: Col·lecció Beca Esteva Fa Tolsanas, 2004, p. 31.

¹³⁰ BARBAZA, Yvette. *El paisatge humà de la Costa Brava*. Vol 1. Barcelona: Edicions 62, 1988, p. 483.

¹³¹ BARBAZA, Yvette. *El paisatge humà de la Costa Brava*. Vol 1. Barcelona: Edicions 62, 1988, p. 343.

donava feina a un total de 400 o 500 obrers especialitzats de la costa, a mitjan segle XIX, diu Barbaza. En efecte, "els terrenys muntanyosos i pobres de Lloret, Tossa, Santa Cristina, Sant Feliu, Mont-ras, Calonge... van assolir un interès inesperat".¹³² D'aquesta manera, els masos forestals de les Gavarres veieren com

els seus recursos augmentaven considerablement.

Quant a l'acció de l'Ajuntament respecte a tota aquesta activitat productiva, no es pot pas dir que fos gaire àmplia. L'ens local es limitava a donar suport a l'activitat en els moments de crisi, com el succeït en els primers anys

de la dècada dels seixanta. La causa la trobem en la incipient entrada de suro procedent d'Algèria, més barat que l'autòcton, fet que provocà que els exportadors locals demanessin la prohibició de la seva importació.

La protesta de la Teulera (1830)

"Durante los años 1827, 1828 y 1829 se presentaron compradores franceses e ingleses en la provincia de Gerona. Su llegada despertó verdadero interés entre los propietarios. Era reciente la prohibición de salir la primera materia y esta prohibición presentaba una grave contrariedad. Los extranjeros ofrecieron buenos precios por el corcho; ante estas ofertas los propietarios se movieron y pidieron la derogación de la orden prohibiendo la exportación. [...] En último término, si no se lograba alzar la prohibición, valía la pena de que los compradores del corcho se arriesgaran a sacarlo de los montes y a embarcarlo burlando la orden. [...].

Hubo transacciones a más altos precios, que se consideraron exorbitantes. Los compradores franceses e ingleses quemaban y raspaban el corcho en las mismas fincas productoras [...]

Y en las playas de Sant Feliu de Guíxols y Palamós fueron saliendo los barcos cargados con corcho almacenado en gran parte en Sant Antonio de Calonge. Esto implicaba de día en día la falta de trabajo en la comarca, ya que el fabricante catalán no podía pagar aquellos precios. [...] Se había producido otra crisis, cuarta en el orden cronológico.

Así las cosas, la prestigiosa casa de comercio José Casals y Remisa, de Barcelona, obtuvo en 14 de noviembre de 1830 una Real Orden, facultándola para extraer corcho de panes, en cantidad de 60.000 quintales en cuatro años, a razón de 15.000 cada año, de las provincias de Cataluña y Valencia, con destino precisamente a puertos extranjeros del Océano y con prohibición expresa de conducirlos a puertos franceses del Mediterráneo. Los puntos de embarque eran Rosas, San Feliu de Guíxols y Arenys de Mar, en Cataluña y Castellón de Plana, y Vinaroz, en Valencia.

Los taponeros catalanes no quisieron conformarse con esta exportación, por creer que ponía en peligro su subsistencia. Se reunieron las poblaciones de San Feliu de Guíxols, Llagostera, Palamós, Palafrugell y otras, y acordaron unánimemente impedir a todo trance el embarque y exportación del corcho sin obrar. Y el día 22 de noviembre de 1830 estalló un motín en el lugar de la Teulera (municipio de Santa Cristina de Aro), impidiendo los amotinados el embarque, a pesar de los esfuerzos que hizo el Alcalde Mayor de San Feliu de Guíxols y su partido, quien declaró ilegal y punible aquel disturbio. [...] Para esclarecer la cuestión y hacer cumplir lo mandado, dispuso la superioridad que el Teniente Coronel de Mozos de Escuadra, don Pedro Veciana, con fuerza a sus órdenes, se trasladara a Cassá de la Selva, Llagostera, San Feliu de Guíxols, Calonge, Palamós y Palafrugell y enterara a los Ayuntamientos del contenido de dicha Real Orden, diligencia que practicó en los primeros días del mes de diciembre.

Además de lo dicho, fueron quemadas varias partidas de corcho en San Antonio de Calonge, preparadas para el embarque, y es de creer que hubo un suceso igual en San Feliu de Guíxols, a juzgar por un oficio de la Alcaldía al Gobernador, fechado el 21 de diciembre de aquel año, en el cual se habla <de la desgracia ocurrida pro falta de previsión en esta villa en la noche de ayer>. Estos hechos dan idea de la excitación de los ánimos en la comarca corchera y también que era estilado este procedimiento salvaje de incendiar el corcho a la menor contrariedad; nuestros abuelos padecían de la manía pirómana".

Text procedent de: MEDIR, Ramiro. *Historia del Gremio Corchero*. Barcelona: Editorial Alhambra, 1953, p. 54-56.

¹³² BARBAZA, Yvette. *El paisatge humà de la Costa Brava*. Vol 1. Barcelona: Edicions 62, 1988, p. 471.

Els Vicens de Solius

A la Vall de Solius, dintre del terme de Santa Cristina d'Aro, hi trobem un mosaic de famílies i masies que formen el paisatge humà de la Vall. Una família originària d'aquest indret fou la família Vicens. Els Vicens de Solius són una família de nissaga noble, molt antiga. Afirmen que un avantpassat seu va lluitar al costat de Jaume I a la conquesta de Mallorca. En un principi eren vassalls del monestir de Sant Feliu de Guíxols, però pel fet de col·laborar en una croada reberen d'aquest cenobi el senyoriu de Solius en benefici.

Els Vicens foren una família de terratinents important en aquestes contrades. A més de la casa pairal i les terres que l'envoltaven, eren propietaris a Solius del mas Vilabella, de Tallades i de can Ribot. A Santa Cristina d'Aro, de can Dardera; a Sant Llorenç, de can Puig; a Llagostera, de can Soladó, de la rajoleria del mateix nom i de dues cases al carrer Girona. A Sant Feliu de Guíxols, d'una casa al carrer Penitència, i a Llambilles, d'un mas i terres. La seva anomenada era tan gran que de can Vicens en deien el mas Solius.

Actualment la casa pairal de can Vicens és el convent de les germanes de Sant Josep, que recentment ha estat restaurat i ampliat.

Els Vicens ajudaven tothom sempre que podien. Els anys 1773 i 1777 varen col·laborar molt generosament en la construcció de la nova església de Santa Agnès de Solius, on encara podem veure el banc que ocupaven a missa. Eren molt hospitalaris. Tothom que trucava a la seva porta tenia un plat a taula i un llit per reposar. Els joves que tenien vocació sacerdotal i escassetat de mitjans podien comptar amb can Vicens, que els costejava els estudis. Cada dilluns feien almoïna a les llargues cues de pobres que anaven a demanar caritat.

Se sap del cert que les pubilles de Can Vicens sempre han estat dones de molta empremta.

Als llibres parroquials de Solius trobem documents del segle XVII que ja ens parlen d'aquesta família.¹³³ Al llarg de les generacions els hereus i les pubilles s'han anat casant amb gent de la comarca. Així, els Vicens varen entroncar amb els Companyó o Puig de Llagostera, amb els Malagrida de Girona, que més tard anaren a Olot,¹³⁴ amb els Bartomeu de Llambilles, amb els Guitó de Romanyà de la Selva i amb els Batet de Sant Feliu de Guíxols.

En la història dels Vicens hi ha un capítol que ens parla d'un segrest.¹³⁵ En Josep Vicens i Bartomeu (1822-1866) va néixer durant l'època d'esplendor de la família. Es va casar amb la Clara Puig i Boada, de Llagostera, amb la qual va tenir sis fills: en Joan, la Maria, l'Elvira, en Mariano, en Pere i en Jaume.

Com que era un ric hisendat i propietari fill, a mitjan segle XIX va ser segrestat dues vegades a Calonge.

Un dia, quan anava al mercat de la Bisbal, en arribar a la baixada d'en Vilar de Calonge fou capturat per uns individus que el portaren fins a la casa número 8 del carrer de Sant Joan de Calonge. Allí fou tancat en una cisterna seca que hi ha a l'entrada de la casa.¹³⁶ La seva llibertat va costar moltes monedes d'or. I al cap de poc temps va tornar-ne a pa-

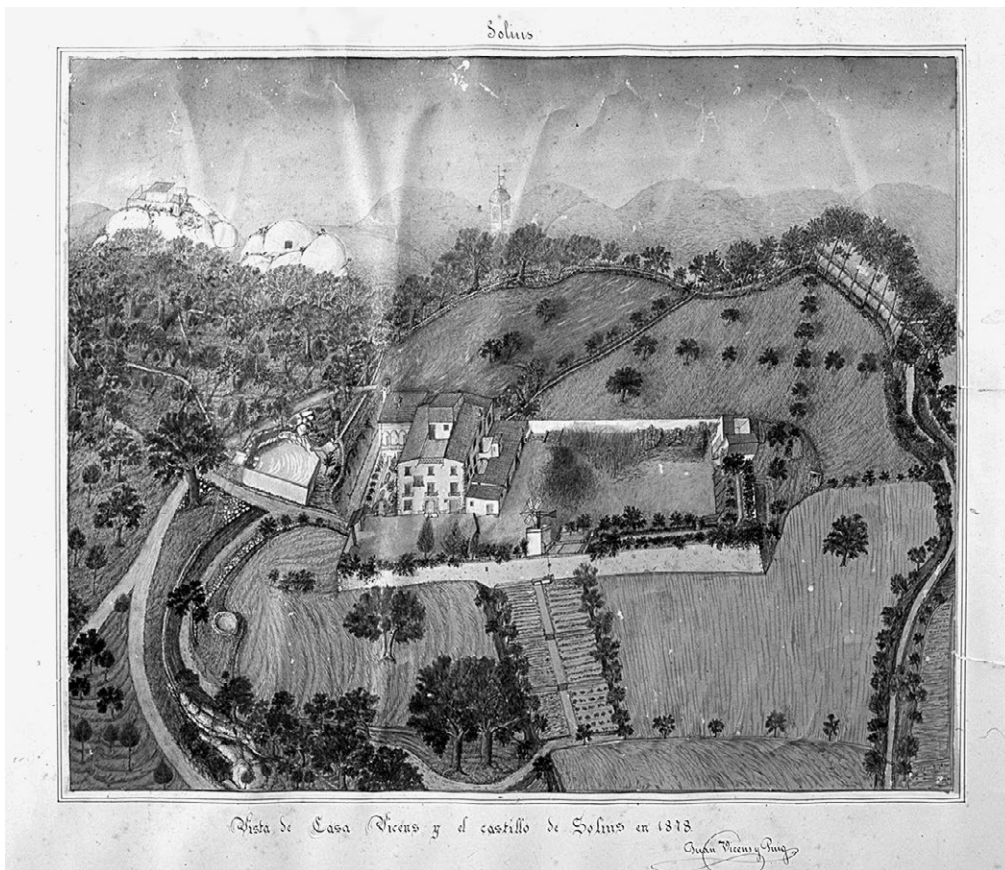
Retrat de Joan Vicens Puig, de l'any 1863, quan aquest tenia 23 anys. Va ser alcalde en dues ocasions a partir de 1869 (Arxiu família Vicens-Tarré; autor: J. Masaguer).

¹³³ Els llibres parroquials de l'església de Santa Agnès de Solius comprenen del s. XVI al s. XX. Actualment són custodiats per la comunitat cistercenca del Monestir de Santa Maria de Solius

¹³⁴ La Torre Malagrida d'Olot fou la casa familiar. Actualment forma part de la Xarxa de Residències de la Generalitat de Catalunya.

¹³⁵ AYMAR I RAGOLTA, Jaume. *Els secrets de sa bardissa*. Sant Feliu de Guíxols: Gràfiques Bigas, 1995.

¹³⁶ L'autor d'aquest escrit ha tingut la possibilitat de visitar la casa i baixar a l'esmentada cisterna, que avui dia encara es conserva.

Dibuix de 1878, en el que es representa el mas Vicens, el castell i l'església de Solius (Arxiu família Vicens-Tarré, autor dibuix: Joan Vicens Puig).

¹³⁷ Vegeu: VICENS I TARRÉ, Joan, "La casa Sans o Falguera de Tossa de Mar", dins *Revista de Girona*, 1999, i "Els Vicens de Solius" dins *Turisma*, 3, 2005, p. 16-17.

gar per ser alliberat del segon segrest. Possiblement les persones que el segrestaren foren liberals que creien que en Josep Vicens, per la seva condició de terratinent i arrelat catolicisme, era de posicions carlines... El 21 de maig de 1866 el bondadós terratinent, que va viure tantes hores angoixoses i dramàtiques, morí a la seva casa pairal.

Un dels seus fills, en Joan Vicens i Puig, es va dedicar a la política. Va intervenir a les Bases de Manresa, va militar a la Unió Catalanista i fou alcalde dues vegades de Santa Cristina d'Aro a la segona meitat del segle XIX, de 1869 a 1872 i de 1877 a 1879. També, seguint l'altruisme i generositat de la família i possiblement com a senyal de fe, va pagar un penó que actualment es conserva a l'església parroquial de Santa Cristina.

Els Vicens també tenien costum d'assistir als aplecs i festes populars celebrades a les nostres contrades. Així, anaven molt sovint a l'Aplec de Sant Grau i al de Sant Baldiri. Potser també entonaven aquella cançó que deia: "Sant Baldiri no té ciri per anar a la processó..." L'Aplec de Sant Grau era molt concorregut, atesa la seva importància i agrupava gent tant de la costa, de Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols, com de l'interior, Llagostera, Santa Escolàstica, Santa Cristina d'Aro, etc...

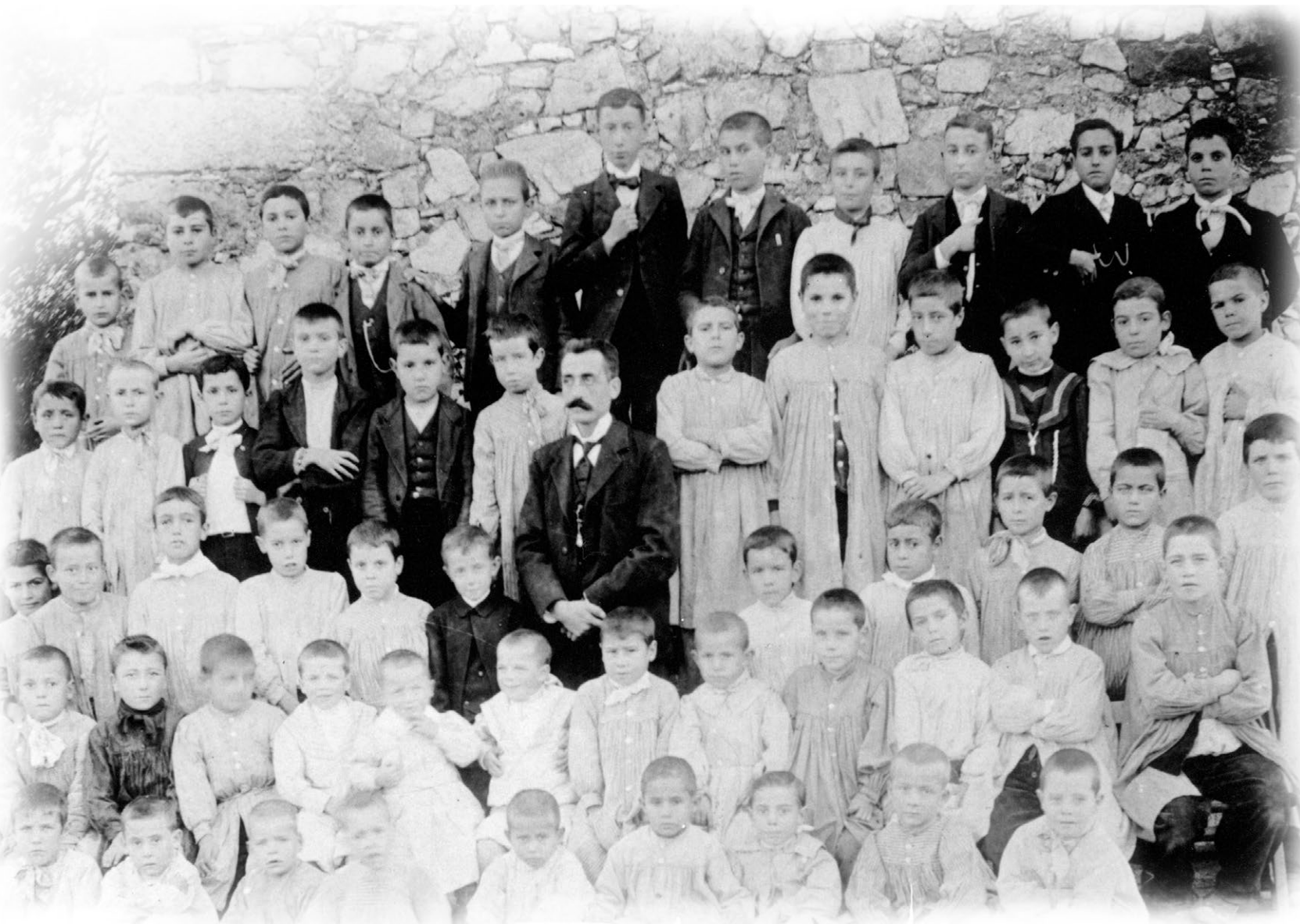
No tenim documentació que ens ho confirmi, però possiblement la família Vicens, per proximitat i semblança social, igual que els Patxot de Sant Feliu de Guíxols, tingué amistat amb la família Vilallonga Balam, de prohoms i artistes de Tossa de Mar i que durant uns

anys foren propietaris del santuari de Sant Grau.¹³⁷

Entrada ja la segona meitat del segle XX, la casa pairal dels Vicens es va vendre i fou així com arribà a mans de l'actual comunitat de monges de Sant Josep.

Actualment els descendents de la família Vicens ja no viuen a Solius, però la seva presència resta en la memòria de tothom d'aquesta vall idíl·lica.

Alumnes de l'escola pública de Santa Cristina l'any 1904, quan era dirigida pel mestre Salvador Bonet Salvatella (SGDAASCA, Col. 33, 00004).

Serveis a la població

Joan Vicens i Tarré

De cara als cristinencs, el major benefici que podia comportar l'existència de l'Ajuntament era que aquest prestava uns serveis generals encarats a la població. Això sí, en aquells anys serien molt bàsics. D'entre ells, potser el més important era el que atenyia els infants, és a dir, l'ensenyament.

El primer cop que es plantejà seriosament la necessitat de la instauració d'una escolarització universal, gratuïta i lliure, fou durant les Corts de Cadis, el 1812. L'ensenyament dels nens i nenes havia estat sempre en mans de l'Església, però la Constitució esmentada posà les bases per a una secularització, almenys en part, de l'activitat formativa. Els governs posteriors van anar articulant l'escola en funció del seu ideari, més o menys liberal, però no fou fins la llarga època moderada encetada els anys cinquanta que es pogué aplicar una llei que perdurés en el temps, gràcies, en part, al concordat firmat entre el Govern i l'Església.

La realitat, aquests anys, equivalia a uns elevats índexs d'analfabetisme. De fet, hi havia poques escoles, mal repartides, i insuficients per atendre totes les necessitats. Amb la promulgació de la llei Moyano, l'any 1857, s'establí l'obligatorietat i la gratuïtat de l'ensenyament primari a tot l'Estat. També establí que els ajuntaments serien els responsables de cobrir les despeses de l'escola i que les juntes locals de primera ensenyança de cada municipi serien les encarregades d'efectuar un control de l'activitat educativa. A més, l'Estat -i també l'Església- es reservà el dret d'inspeccionar les escoles per tal que es complís la llei.

Espinàs assenyala que "les Juntas Locals seran els organismes pont que permetran la integració recíproca, la dinamització, més endavant, del debat

educatiu: l'escola tindrà vigilants i intèrprets dins el consistori".¹³⁸ Els primers anys, però, la junta es limitava a complir les ordres del seu òrgan superior, la Junta d'Instrucció Pública de la Província de Girona o de la Diputació, que era la que veritablement controlava l'ensenyament primari de la província.

En la correspondència entre ambdues institucions trobem exemples continuats d'aquesta tutela. S'observa, per exemple, que la Diputació ratificava els membres de la junta que l'Ajuntament havia escollit amb anterioritat, o que escollia els professors.

Segons s'extreu de les actes municipals, alguna d'aquestes juntes va estar formada per "un regidor y otras dos personas que con dicho Presidente y el cura párroco forman la comisión local".¹³⁹ Ens consta, a més, que durant aquest període la junta es va renovar quatre vegades -1858, 1859, 1863 i 1865- i, a partir de 1863, es sumà una tercera persona a les dues que solien acompanyar l'alcalde, el regidor i el rector.

En una ocasió la junta local relatà una de les seves visites a l'escola, la qual cosa és molt il·lustrativa de com es complien les funcions inspectores, en aquest cas posant en dubte la feina dels docents:

"Acto seguido los señores concejales que son vocales de la Junta Local de primera enseñanza de este pueblo han manifestado que esta semana habían pasado los exámenes mensuales a las escuelas de ambos sexos de esta localidad, y [...] las han encontrado en mal estado tanto de enseres como de lo demás que corresponde al material de las mismas.

En su consecuencia y en atención de no estar bien surtidas las escuelas de lo necesario y los maestros no haber presentado sus cuentas de material de los meses anteriores en que lo han invertido como previene en el artículo 19 de la Real Orden de 29 de Noviembre de 1858, con estricta sujeción al presupu-

¹³⁸ ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "Apropament a la història de l'escolarització de Solius i el seu districte", [Treball inèdit], 1985, p. 4.

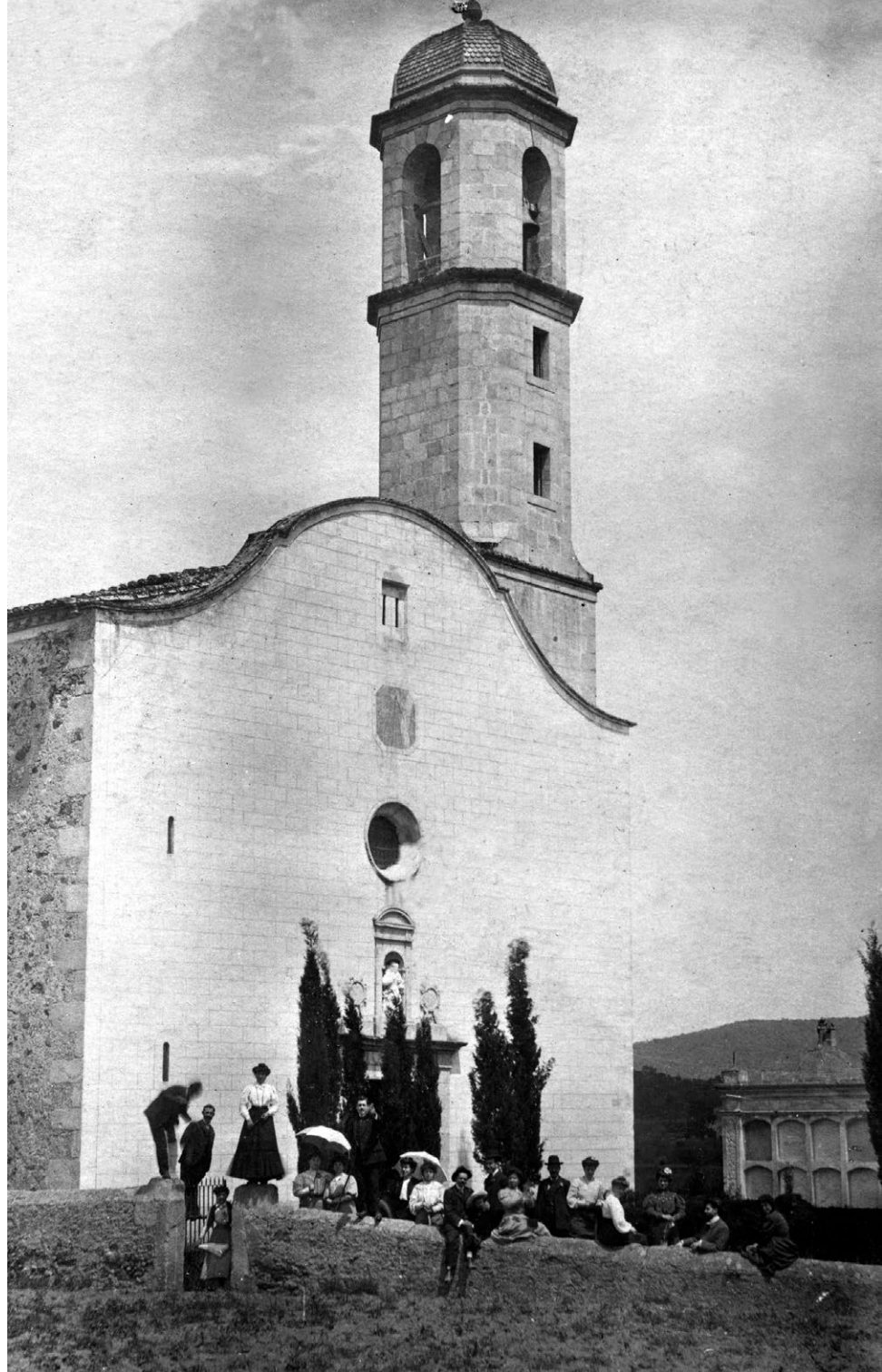
¹³⁹ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 13-07-1858.

esto mandado observar por la Junta provincial, y con los correspondientes recados significativos: acuerdo este Ayuntamiento en lo sucesivo los maestros de ambos sexos de esta localidad no cobrar la parte del material que corresponde a las escuelas y que ésta se deposite en la Depositaria de fondos municipales de este común, y el Ayuntamiento se encargue de la adquisición de libros y surtido de enseres y efectos para las escuelas siempre con arreglo al presupuesto y listas aprobadas por la junta provincial."¹⁴⁰

La Junta Local també es dedicà, en alguna ocasió, a avaluar el nivell dels nens i nenes escolaritzats a través de la realització d'exàmens públics. L'any 1863 es va realitzar un d'aquests exàmens, "*habiendo acordado por la Junta de Instrucción pública de esta población celebrar los exámenes generales de niños el día 3º próximo venidero de los corrientes á las 8 horas de la mañana en la Casa Consistorial del mismo*".

Pel que fa a les escoles -l'edifici, volem dir-, en desconeixem l'any en què foren instal·lades, però segons l'informe emès per l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols favorable a la segregació -ja esmentat-, el poble disposava de mestre d'instrucció primària des de l'inici de la dècada dels anys cinquanta. Possiblement es referissin a la contractació de Joaquim Godó (1855-1860). Més endavant, el mestre fou Josep Antoni Coromines (1860-1868). Els primers emplaçaments d'aquesta activitat -com veureu al text de Glòria Jara- foren can March i can Mollera. Només podem assegurar amb certesa que, des de 1867, l'escola de nens s'ubicà en la planta baixa de l'edifici consistorial, on estigué fins el 1957.

L'escola de nenes, al seu torn, també havia estat posada en funcionament a final dels anys cinquanta o inici dels seixanta. De fet, l'any 1858 s'esmenten ja els "*maestros de ambos sexos*" i des de 1861 es contracta la professora Cayetana Ortoneda, la qual va estar en actiu fins el 1870. Amb tot, encara s'havia de trobar un edifici municipal en condicions. Això succeí quan l'escola es pogué establir a un edifici proper a

Grup de persones a l'església de Santa Agnès de Solius, vers el 1900. Com es pot veure, al seu costat s'hi annexava el cementiri de Solius, que va ser ampliat arran d'una petició dels veïns, el 1860 (SGDAASCA, Col. 32, cedida per Agustí Roldós, 00858).

El servei més important que prestava l'Ajuntament era el que atenyia els infants, és a dir, l'ensenyament

la plaça de la Teulera -avui Baldiri Reixac-, pels volts de l'any 1867, on va romandre fins al 1906.¹⁴¹

Pels volts de 1860, l'analfabetisme a tot l'Estat es comptava en un 66%. Segons Espinàs, es podria suposar que al terme de Santa Cristina, amb una població de 1.235 habitants segons el primer cens de 1861, no hi deuria haver més de 50 infants escolaritzats, entre nens i nenes.¹⁴²

Una altra de les prestacions que s'oferien des de l'àmbit local era l'assistència sanitària i social. Els assumptes relacionats amb la sanitat també eren gestionats per una junta. La primera s'establí ja el 1855.¹⁴³ Solia tenir una durada de dos anys i restava sota la vigilància de la Subdelegació de Medicina i Cirurgia de la Província, a la qual havia d'enviar un recompte i estat de les malalties del Districte cada

dos dies.¹⁴⁴ La junta de 1867, al final d'aquest període, sorprèn pel fet que la meitat dels seus membres eren professionals del sector sanitari: dos metges cirurgians i un veterinari -Salvador Cortés, Joan Dalmau i Pere Oliver-.¹⁴⁵

Un lloc relacionat amb la sanitat era la Font Picant. Gràcies a la seva particular aigua i bell paisatge, era un indret escollit pels malalts per passar-hi els estius. Aquesta concurrència va fer que des de la Diputació s'enviés una carta on es demanava que l'ajuntament informés sobre l'estat del lloc. L'informe remarcava que l'indret no disposava de cap mena de servei per als malalts: "*dentro esta propiedad de Don Tomás Ribas de Bell-lloc se halla una fuente de agua ferruginosa sin que haya establecimiento de ningún género, teniendo, los enfermos que en verano concurren a tomar dichas aguas o baños, que domiciliarse en las casas vecinas, no habiendo tampoco por consiguiendo médico alguno titular que esté al frente de ella*".¹⁴⁶

Amb l'activitat de beneficència passava més o menys

el mateix. La junta corresponent -com la de Sanitat- es formà l'any 1855.¹⁴⁷ Malgrat que les primeres no incloïen el rector parroquial, les posteriors formacions van comptar amb ell.

La funció d'aquesta comissió era la de prestar auxili als pobres i recaptar donatius. Els anys 1859-1860 la Junta va participar en diverses campanyes per tal d'enviar subministrament a les tropes que lluitaven al nord d'Àfrica -la guerra s'allargaria per espai de dos anys: 1859 i 1860-. El mateix any de l'inici del conflicte el governador civil manà que es formés una Junta per recollir "*las hilas que en el mayor número posible puedan recabarse de ese vecindario [...] Las hilas son en nuestros hospitales de sangre las que satisfacen la necesidad más urgente y necesaria [...] advirtiendo á los que tuviesen intención de dar vendas, que en su lugar, deben hacerlo del lienzo en pieza o en retazos, con el que se construyen en los hospitales los vendajes*".

La junta encarregada d'aquesta tasca s'havia de formar, segons l'opinió del dirigent provincial, de persones que "*por su posición, puedan obtener con su eficaz iniciativa, con su excitación y con su ejemplo, el resultado mas favorable*".¹⁴⁸

Un altre exemple de la funció de la Junta el trobem l'any 1863, quan aquesta s'encarregà de recaptar donatius "*a favor de los desgraciados de Melilla*".¹⁴⁹

A banda dels serveis proactius, com els que acabem de descriure, la gestió municipal posava al servei de la població altres serveis i instal·lacions que responien a l'interès comú. Ens referim als cementiris, la gestió dels quals anava a càrrec -com marcava el costum- d'una junta formada per alguns membres de l'Ajuntament. La seva gestió es basava en la construcció i condicionament dels nínxols dels cementiris del municipi. La de 1860, per exemple, era formada per Pere Dalmau (alcalde), Josep Bousarenys (regidor), Jaume Roca (síndic), Josep Pla (dipositari), Josep Vicens (contribuent) i Vicens Auladell (contribuent).

Arran d'una carta escrita per alguns veïns de Solius,

¹⁴⁰ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 19-09-1869.

¹⁴¹ BUSSOT I LIÑÓN, Gerard. *Recull d'imatges i comentaris*. Santa Cristina d'Aro: Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, 1991, p. 111.

¹⁴² ESPINÀS, Noemí. "La formació del districte escolar de Santa Cristina d'Aro (1858-1903)", dins *Revista de Girona*, 121, 1987, p. 81.

¹⁴³ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 08-01-1855.

¹⁴⁴ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), 1859, ui 0005.

¹⁴⁵ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 1867.

¹⁴⁶ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), 1865, ui 0001.

¹⁴⁷ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), 1855, ui 0005.

¹⁴⁸ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), 1859, ui 0005.

¹⁴⁹ SGDAASCA, Fons 01, B233 (Correspondència rebuda i emesa), 1863, ui 0004.

l'any 1860, on es demanava la construcció de nous nínxols al cementiri de Solius, des de l'ajuntament es decidí iniciar la gestió conjunta de tots els del terme:¹⁵⁰ *"enterado el Ayuntamiento de los buenos efectos que puede producir para la custodia de los restos de los difuntos [...] los nichos que se pretenden se construyan en el cementerio de la Parroquia."*¹⁵¹ Llavors, la junta es va encarregar d'assenyalar *"la línea o líneas para la construcción del lugar en que deberán edificarse los entendidos nichos y todo lo demás [...] para el mejor hornato del cementerio. [...]"*. Aquesta junta es va haver d'ampliar en els anys successius a causa de la queixa interposada pel rector de la parròquia de Solius pel fet que ell no n'era membre. El contenciós es va solucionar amb la seva inclusió, com era d'esperar.¹⁵²

Per últim, esmentem un darrer servei que es prestava amb el concurs de l'ajuntament. En aquest cas parlem del servei de correus. Fins als primers anys de la independència municipal, aquest servei no tenia cap delegació a Santa Cristina. La correspondència viatjava de Girona a Sant Feliu travessant Santa Cristina, però sense aturar-s'hi. La correspondència era portada directament a la delegació de Sant Feliu de Guíxols, i des de allà es repartia als pobles dels voltants.

Aquest sistema de repartiment provocava greus retards en la recepció de les cartes i perjudicava els negocis i la vida dels habitants del districte. Per aquesta raó, es va demanar la instal·lació d'una sucursal de correus en el poble, atès que *"podría muy bien recibirse directamente de esa capital al pasar el conductor de la referida correspondencia al transportarla de Gerona a Sant Feliu de Guíxols por medio del pueblo de este Distrito municipal"*.

La petició fou acceptada l'any 1865 i es creà una sucursal ubicada en el barri de la Teulera, que al seu torn depenia de la de Sant Feliu. El primer carter fou Domingo Pijoan, però dimití del càrrec el dia 10 d'abril de 1866: *"Don Domingo Pijoan, á quien se había encargado el recibir y entregar la correspondencia pública de este Distrito al conductor que transporta la*

de Gerona á Sant Feliu de Guíxols y tener en su casa el lugar en que se habían de depositar las cartas que habían de marchar, había manifestado no poder continuar ejerciendo dicho cargo por no permitirselo sus muchas ocupaciones". Només cal que recordem que Pijoan era, ni més ni menys, el secretari de l'ajuntament.¹⁵³ Arran d'aquesta dimissió, es va nomenar carter Pere Oliver, veterinari i veí de la Teulera.

Com a curiositat, aportem la queixa *"presentada por Don Juan Crosas i Don Juan Deulofeu en contra el encargado del correo de este Distrito sobre repartir la correspondencia á domicilio"*, de l'any 1866, la qual plantejava, fins i tot, el retorn al sistema antic, en què les cartes arribaven via Sant Feliu: *"lo ventajoso que sería que se volviera de nuevo a recibir indirectamente y llevada por el peatón conductor que antes la transportaba de Sant Feliu de Guíxols con un día de retraso"*. La queixa fou desestimada per l'ajuntament.¹⁵⁴

A banda dels serveis municipals, la població de Santa Cristina va tendir a autosatisfer algunes de les seves necessitats, especialment en el camp de l'oci, en el qual l'ajuntament -a diferència d'avui dia- no tenia cap mena d'interès.

La vida quotidiana al districte de Santa Cristina corresponia a la d'un poble que vivia de les activitats econòmiques relacionades amb el camp. La duresa del camp no significava que les persones no gaudissin del poc temps lliure que tenien, ja que sabem, per exemple, que a la vila es celebraven diversos aplecs i representacions teatrals a la plaça de la Teulera¹⁵⁵ i que hi havia tres tavernes¹⁵⁶. Segons l'escriptor guixolenc Gaziell, la gent del camp solia preferir les tavernes, més que els casinos, com a lloc de reunió. A les tavernes s'hi cantava, s'hi feia gresca i broma i s'hi explicaven acudits. Era un esta-

**L'Ajuntament
va demanar
la instal·lació
d'una sucursal
de correus en el
poble, que fou
acceptada l'any
1865**

Carter lliurant el correu segons un gravat de 1879. Abans de la creació d'una oficina de correus a Santa Cristina, la correspondència havia de passar prèviament per Sant Feliu (SGDAASCA, Col. 32, 01157).

Les beceroles de l'educació cristinenca

bliment més vitalista, visceral i més proper a la vida i a les arrels.

Quan es parla de la història de l'ensenyament a Catalunya, un dels primers referents se situa a la Vall d'Aro. El 23 de gener de 1703 va néixer, a can Reixac de "Bitlloch vall de Aro",¹⁵⁷ mossèn Baldiri Reixac. Aquest nucli, tal com ell l'anomena en el seu testament, tan sols va ser el seu bressol d'infància perquè ben aviat va ingressar al Seminari de Girona. El treball diari el va portar a escriure *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, l'únic tractat d'educació i la primera enciclopèdia escolar catalana de l'època. Deixant enrera el segle XVIII i centrant-nos en els anys 1854-1868 a la nostra contrada, l'ensenyament continuava estant en mans dels rectors de les parròquies, servei que va perdurar fins ben entrada la segona meitat del XX. Tot i així, el 15 d'octubre de 1868 l'Ajuntament de Santa Cristina va privar el capellà de Romanyà, Miguel Arcàngel Mont, d'instruir els nens del districte. Una resposta del 14 de maig de 1869, signada pel mateix rector i per dotze veïns del mateix nucli, va demanar poder continuar "en dar instrucción primaria á los niños del pueblo de menor edad, gratuita del todo, sin recibir gratificación alguna de parte sus padres, con solo la misión de tener monaguillos para la celebración de la Misa y demás funciones destinadas al Culto de Dios [...] enseñando al mismo tiempo el canto gregoriano y figurado (...)"¹⁵⁸.

La *Biografía de Melchor Marcó y Palmada*, escrita pel seu fill Joan Marcó i Pomar¹⁵⁹, ens posa en coneixement que l'any 1855 el nucli de Santa Cristina ja disposava d'un espai i d'un mestre: "El día 8 de mayo de 1855 fue -Melchor- con su hermano José a la escuela por primera vez con un maestro; el cual se llamaba D. Joaquín Godo y Puig; si bien hacia una temporada que recibían lecciones del cura párroco D. Andrés Bonal". Aquest espai no era una escola sinó una sala ubicada a can March. La biografia ens continua explicant que "(...) de allí pasó a la -casa- llamada de Mollera hasta que estuvo arreglada la casa del Municipio", la

primera Casa Consistorial, l'actual Casa de la Cultura, concretament l'any 1867 fins al desembre de 1957.

Si la realitat escolar dels nens era rònega, la de les nenes la superava de llarg. En el seu tractat d'educació, Baldiri Reixac ja defensava que les nenes havien de ser instruïdes "perquè l'esperit de les dones és tan capaç d'aprendre de les ciències com l'esperit dels hòmens",¹⁶⁰ essent aquests fills de pagesos, nobles... però no es va posar en pràctica fins ben entrat el segle XIX. El primer inventari del "menaje y material científico de la escuela pública de niñas" de Santa Cristina d'Aro, guardat a l'arxiu de l'ajuntament,¹⁶¹ està signat el 26 de febrer de 1867 per la mestra Dª Cayetana Ortoneda. Entre altres fets, posa en evidència que la primera escola pública de nenes podria ser de 1861 ja que en aquest any es va adquirir material indispensable, com una taula per a la mestra, una pissarra... tot i que es desconeix el nom de la mestra. Si més no, per la documentació trobada se sap que Dª Cayetana Ortoneda, a causa d'una malaltia del seu fill, va plegar a principi de 1870 i, el 20 d'abril del mateix any, Dª Victòria Pomar i Llavà, per oposició, va prendre les regnes de l'ensenyament durant 36 anys al primer pis de "Ca la Costurera", on avui hi ha l'edifici Teulera.

Aquesta primera escola també devia estar ubicada en alguna casa, ja que l'any 1867 un grup de benestants cristinencs -Felicià Aymerich, Jaume Roca i Concepció Dausà, vídua de Bousarenys- varen proposar a l'Ajuntament de comprar a Josep Teixidor Massa una porció de terra que limitava amb el camí de la finca Balmaña per engrandir la plaça Teulera i construir una escola de nenes "(...) Que en atención a que el referido pueblo de Santa Cristina de Aro (...) carece de local para la enseñanza a escuela de niñas y que le es necesario. (...) De su libre y espontánea voluntad destinan perpetuamente el pedazo de tierra para levantar una casa para escuela de niñas con habitación para la maestra, abdicándose los otorgantes del derecho de destinarla ni juntos ni a solas al servicio ni uso particular, hacer la obra y sin derecho de reclamar en tiempo alguno lo

¹⁵⁰ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 20-11-1866.

¹⁵¹ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 13-11-1866.

¹⁵² SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 15-01-1861.

¹⁵³ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 10-04-1866.

¹⁵⁴ SGDAASCA, Fons 01, A151 (Llibres d'actes de l'Ajuntament), acta de 16-01-1866.

¹⁵⁵ BUSSOT I LINÓN, Gerard. *Recull d'imatges i comentaris*. Santa Cristina d'Aro: Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, 1991, p. 29.

¹⁵⁶ SGDAASCA, Fons 01, J205 (Llicències d'obertura d'establiments innocus). Establiments d'espectacles i diversions públiques de 1869, [1870], ui 0108.

¹⁵⁷ CONGOST, Rosa, "El poble d'Ollers i el veïnat d'Espàsens, a final del segle XVIII" dins *Revista de Girona*, 192, 1999, p. 47

¹⁵⁸ SGDAASCA, Fons 01, P100 (Ensenyament), documentació d'instrucció pública (1864-1938), ui 0091.

¹⁵⁹ Arxiu família Marcó.

¹⁶⁰ REIXAC, Baldiri. *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*. Vic: Eumo, 1992, p. 22.

¹⁶¹ SGDAASCA, Fons 01, P117-EP (Expedients generals dels serveis educatius), ensenyament primari (1867), ui 0089.

¹⁶² BUSSOT I LINÓN, GERARD. *Recull d'imatges i comentaris*. Santa Cristina d'Aro: Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, 1991, pàg. 111.

Fotografia de la masia anomenada "ca la Costurera". L'escola de nenes hauria estat ubicada, a finals de segle XIX, en aquesta casa (SGDAASCA, Col. 33, 00015).

que se haya invertido y gastado para obras de la misma (...).”⁶² L'Ajuntament va acceptar el projecte de bon grat, i la compra del terreny es va realitzar davant notari l'any 1872, però no sabem del cert si es va construir.

Tot i les contínues reformes educatives, les primeres bases del sistema educatiu espanyol no es varen promulgar fins al 9 de setembre de 1857 amb la “*Ley de Instrucción Pública*”, coneguda popularment com la Llei Moyano. El seu contingut va permetre que a poc a poc aquestes escoles sorgides per iniciativa local s'anessin convertint en escoles públiques. També va regular el migrat sou, el qual estava format per tres pagues. Una d'elles era coneguda com a “*Habilitacion de Magisterio Público*”, i s'establia en funció del nombre de població. Si l'any 1860 Santa Cristina d'Aro tenia uns 1.321 habitants, corresponia al mestre un sou de 3.300 rals anuals, unes 625 ptes. En canvi les mestres tan sols cobraven dues terceres parts del d'un mestre. La segona paga venia de la Diputació de Girona. Era un augment gradual en funció de l'antiguitat o dels mèrits i serveis que podien tenir. La tercera i última era la remuneració que pagava cada alumne i alumna - les nenes pagaven menys que els nens-, fixada per la Junta local d'Instrucció Pública.

La Junta local d'Instrucció Pública, que es reunia a l'Ajuntament, era l'òrgan que vetllava per l'ensenyament al municipi. La primera que es coneix data del 3 de juny de 1864, i estava formada per D. Andrés Bonal, capellà del districte de Santa Cristina i president de la Junta; D. José Bousareñs, vocal; D. Feliciano Aymerich i D. Jayme Roca, pares de família i D. Francisco Mollera. Un document del 23 d'abril de 1866 exposava que la Junta local d'Instrucció Pública estava formada per sis membres, cinc dels quals sabien llegir i escriure i el restant només sabia escriure, tal vegada només sabia signar. L'1 de juliol de 1868 la Junta s'havia renovat, i estava formada per D. Andrés Bonal, capellà i president; com a vocals: Joan Rourich, síndic de l'Ajuntament; Antoni Auladell, regidor; D. Jaume Roca i D. Jeroni Marcó com a pares de família.

Una altra tasca de la Junta local, amb l'aprovació de la “*Junta Provincial de Primera Enseñanza*”, era establir uns barems per poder declarar família pobra aquella

que no podia fer front a la remuneració econòmica que li demanava l'escola. D'aquesta manera, els nens i/o les nenes de família pobra podien anar a classe igualment. A part de la Junta local i de la provincial, l'escola estava subjecta a la figura de l'inspector. Una de les visites a l'escola de nenes va ser el 14 de novembre de 1867, de la qual s'emeté un informe positiu.

La Llei Moyano, tot i ser una llei progressista, no va fer res per catalanitzar l'escola, però sí que va millorar l'ensenyament elemental, el qual s'iniciava als sis anys i finalitzava als nou, teòricament, ja que a la pràctica, sigui perquè l'assistència era molt irregular -les obligacions del camp i les malalties n'eren les principals causes-, o bé perquè els germans/es grans acompanyaven els petits/es, l'edat no era una condició obligatòria. Tampoc ho era el dia de matricular-se, no hi havia un dia fixat que s'iniciava el curs nou perquè no hi havia vacances. El nen i la nena començava a l'escola el dia del mes que la família li anava bé.

Les primeres escoles públiques a poc a poc van anar creixent fins arribar a l'actual CEIP Pedralta, amb l'ajuda de tota la societat cristinenca, la de segle XXI però també la del XX, XIX, XVIII, etc.

Glòria Jara i Albertí

Conclusions

El municipi de Santa Cristina d'Aro va fer la seva aparició definitiva en el mapa dels municipis l'any 1858. No obstant això, no era la primera vegada que ho feia: ja havia sigut una entitat local independent els anys 1822-1823, 1836-1843 i ho tornava a ser des de 1854. Aquest darrer any es va iniciar el camí cap a una nova independència que, fins a data d'avui, no ha estat mai interrompuda.

El que succeí el 1858, en data del 3 d'abril, fou que el ministre de la Governació va comunicar al Govern Civil que s'havia aprovat per Reial Ordre la segregació de Santa Cristina d'Aro, que incloïa el poble del mateix nom, Solius, Bell-lloc i Romanyà de la resta de la Vall d'Aro -Castell d'Aro i Fenals-. És per això que aquesta és, possiblement, la fita més important en tot aquest procés.

El procés cap a la independència municipal s'ha de veure com una llarga i complicada cadena de fets

Subratllem, però, que hi va haver d'altres moments cabdals i que la data del 3 d'abril s'ha d'entendre com un punt més dins d'una llarga i complicada cursa d'esdeveniments, de la qual ens agradaria fer alguns apunts, a mode de recordatori:

- L'any 1822, una iniciativa del regidor del poble de Castell d'Aro aconseguí que fos aprovada la divisió del municipi de la Vall d'Aro en dos. Com que aquest fet s'emparava en la legislació municipal ideada pels liberals, és possible que els primer període en què es va aplicar aquesta legislació (1811-1814) la Vall d'Aro també hagués estat dividida.
- Entre 1836 i 1843 deuria tenir lloc la segona separació de la Vall d'Aro en dos municipis, tot i que no-

més sabem del fet per referències que apareixen en documents d'anys posteriors. De nou, l'ascens dels moderats al poder anul·là la divisió.

- Per tercera vegada, i aquest cop a iniciativa dels cristinencs, es demanà la segregació. Va ser el 22 de març de 1854, encara dins el període polític dels moderats. Sortosament per a Santa Cristina, el poder passà en aquelles dates a mans dels progressistes, els quals van decretar que els pobles que eren independents el 1843 ho podien tornar a ser immediatament. I això va fer que les gestions cristinenques del març obtinguessin la seva recompensa, ja el mes de novembre.

Després d'això, el nou ajuntament no va tardar més d'una setmana a constituir-se i a estendre la primera acta municipal d'aquest període, datada el 20 de novembre de 1854. A partir de llavors, s'entenia que l'ajuntament era, ja, una realitat inesborrable. A poc a poc, aquesta idea devia anar prenent forma, per una raó fonamental: malgrat que els moderats van tornar al govern el 1856, la segregació continuà essent una realitat. Per primer cop, el canvi de mans del poder central no anul·lava la independència de Santa Cristina.

La conseqüència d'això fou que l'ajuntament començà a actuar com una entitat amb plenes competències, designant els membres del consistori, els càrrecs tècnics necessaris, elaborant els pressupostos anuals, recaptant els impostos que li pertocaven i actuant en el camp de l'urbanisme i la prestació de serveis bàsics a la població. Tot això es desplega d'una forma molt ràpida a partir de 1854. I, el que potser és més indicatiu del fet que els cristinencs començaven a veure aquella situació com a definitiva és que s'iniciaren les gestions per adquirir un edifici que fes les funcions de seu de la nova corporació. Tot això no s'hagués posat en marxa sense tenir una

Gravat en que es representa el jurament de les Corts de Cadis l'any 1810. Les Corts creen un cos de lleis liberals que van permetre que, el 1822, la Vall d'Aro es dividís en dos municipis (BC, 05 [46.41] Mus Fol p.413).

confiança molt ferma en la independència, i que no seria revocada en el futur.

Tanmateix, el procés va patir un nou entrebanc, que podia haver suposat de nou dissoldre's en el vell municipi de la Vall d'Aro. Es va haver de passar per la instrucció d'un expedient de segregació. Tot i que la situació de 1854 s'havia adequat plenament a la legalitat, perquè es basava en un decret, ara es plantejava un nou contratemps derivat del fet que els moderats havien recuperat la llei municipal de 1845 i aquesta marcava que les segregacions s'havien de basar en un procediment administratiu perfectament regulat.

Així doncs, el municipi de Santa Cristina es va veure abocat a una situació que, pel fet que va acabar com va acabar, és a dir, sancionant la independència, actualment es considera que en aquests fets es troben les autèntiques arrels de la independència municipal; però que si hagués finalitzat amb el retorn a la municipalitat de la Vall d'Aro, ara estariem parlant d'un punt més en tot el procés que intentem explicar, no més important que d'altres.

És així com es forja la història, és a dir, el que els habitants del present entenem com a història, seleccionant uns fets per damunt dels altres en funció de la importància actual de les seves conseqüències. I si no, preguntem-nos un moment què hauria succeït si s'hagués perpetuat la situació de 1854, sense que el 1858 s'hagués obert un expedient de segregació, cosa que va estar molt a punt de succeir. Quina hauria estat la data més rodona, la més rellevant, la que seria considerada el naixement definitiu de Santa Cristina com a municipi? Molt probablement ara podríem estar parlant de l'11 de novembre de 1854.

O plantegem-ho d'una altra manera: què hauria succeït si, el 1867, amb la reforma de la llei municipal de l'any anterior, s'hagués fet efectiva la desaparició de Santa Cristina, tal com inicialment s'havia plantejat per part del Govern central?

En definitiva, el capriciós curs dels esdeveniments fa que actualment ens plantegem com a prova de-

finitiva de l'oficialitat del municipi cristinenc la Reial Ordre anunciada el 3 d'abril de 1858 -o, fins i tot, la posterior acceptació per part de l'ajuntament de la Vall d'Aro, el 30 d'abril-. Però com que els valors absoluts i les dates concretes tenen poc pes en el curs de la història, s'ha d'entendre que tot plegat va ser el resultat d'una dilatada cadena de causes i conseqüències, la qual té lloc des d'inici del segle XIX i, especialment, els anys de 1854-1868, en els quals es produeix l'assentament definitiu del nou municipi, i a partir dels quals ja no es qüestionarà més la segregació; una època que hem intentat plasmar en les pàgines d'aquest llibre.

Anant un xic més enrere en el temps, tots aquests moviments de lluita per la consecució d'un poder local es remunten necessàriament a l'època medieval. Els moments més significatius es troben en la formació d'un territori anomenat Vall d'Aro, el segle IX; en la unió amb la universitat de Sant Feliu, el 1374, per deslliurar-se del domini senyorial del monestir guixolenc; en la posterior creació d'una universitat pròpia a la Vall d'Aro -sotmesa encara al batlle de Sant Feliu-, el segle XVI; o en l'obtenció del privilegi de tenir batlle propi, ja al segle XVIII. Un camí que, com veiem, posà les bases per als fets decisius del segle XIX.

Un cop Santa Cristina va tenir ja un ajuntament, va haver d'ocupar-se tant de la gestió interna com de la que tenia unes conseqüències sobre el territori i la població, a més del fet d'haver de delimitar i fixar el seu terme municipal, la qual cosa el va enfrontar judicialment als pobles veïns de Llagostera i Castell d'Aro, amb resultats desfavorables per a Santa Cristina en tots dos casos. D'entre les funcions de caràcter més intern, destaquen la cerca d'un edifici perquè exercís de seu de la corporació i la gestió dels processos electorals per formar els nous ajuntaments. Aquests processos tenien lloc cada dos anys, en els quals només votaven els grans contribuents, i eren tutelats en bona mesura pel governador civil. De les eleccions en sortien els regidors, mentre que l'alcalde era proposat pel govern central. També

existien els associats, que formaven part de comissions diverses. D'entre els càrrecs tècnics, destaquen els de secretari -que donava fe i era l'entès en temes jurídics- i sindic -que tenia facultats per fer complir les ordres de l'ajuntament-. Comptat i debatut, foren només 40 les persones que van estar al capdavant de l'ajuntament en aquests 14 anys i, lògicament, havien sortit d'entre les famílies propietàries del lloc. A això cal sumar-hi el fet que les decisions que prenia l'ajuntament havien de ser ratificades pel governador provincial. És a dir, que estem parlant d'un sistema polític molt hermètic.

Pel que fa a la població, l'ajuntament portava a terme un control del nombre de veïns mitjançant els padrons; expedia les cèdules personals, que identificaven i classificaven fiscalment les persones; i elaborava -per compte de l'Estat- les llistes de mossos per a les lleves militars, molt temudes a causa de la gran mortalitat que comportaven entre els soldats en uns anys en què Espanya participava en diferents conflictes militars. L'ajuntament també exercia algunes funcions en matèria de seguretat ciutadana, sobretot a través del seu sindic, però es limitaven a cercar persones buscades des d'instàncies superiors, judicials, militars o la sempre insistent Diputació.

Un altre aspecte que competia a l'Ajuntament era el de l'elaboració dels padrons de contribuents per tal de poder recaptar els impostos, i el de l'elaboració dels pressupostos municipals. Cal dir que s'actua-va sempre d'acord amb el que manava la Diputació, que imposava una quota a cada municipi, i aquests s'encarregaven de recaptar els impostos fins arribar-hi. Llavors l'organisme provincial atorgava un percentatge dels diners per tal que s'integressin en l'apartat d'ingressos del pressupost anual, format també pels ingressos de lloguers municipals i per les rendes de les propietats desamortitzades. Quant a les despeses, en aquest període destaquen les del salari dels funcionaris, salaris dels professors, adequació de la casa consistorial i les extraordinàries, que molt sovint van destinar-se a arranjar els marges del Ridaura per evitar el seu desbordament.

Respecte a la qüestió urbanística, a més de l'es-

mentada del Ridaura, va caldre ocupar-se de la gran infraestructura de l'època: la carretera de Girona a Sant Feliu, que havia de travessar el nucli cristinenc. Concretament, es va intentar que el traçat passés per Romanyà, però la Diputació va preferir que ho fes per Llagostera i deixés aïllat el nucli de les Gavarres. A banda d'aquest gran vial, l'ajuntament era l'encarregat d'arranjar els camins veïnals o de donar-los nom; i també de comprar o edificar els edificis que fessin falta per prestar els serveis necessaris, com les escoles o els cementiris.

Quant a l'agricultura i la indústria, el consistori només en portava un control estadístic, a més de donar-hi suport puntual, si calia, tal com va succeir en la crisi de la venda del suro autòcton davant de l'algerià, més barat.

Un dels majors beneficis que va reportar l'ajuntament als seus administrats va ser en el camp de l'educació. Les gestions fetes per contractar mestres de nens i de nenes i l'adequació de locals com a centres d'ensenyament va donar els seus fruits aquesta època, fins i tot arribant al nivell de serveis que exigiria poc després la llei Moyano (1857), abans que fossin obligatoris. Uns altres serveis foren prestats en el camp de la sanitat -molt pocs- i de la beneficència, que, en qualsevol cas, va ser més activa recaptant donatius per l'exterior que atenent els casos del propi municipi. Finalment, també es procurà tenir una oficina de correus pròpia, la qual cosa es va aconseguir, tot i que les queixes pels retards persistiren.

El funcionament de l'Ajuntament entre 1854 i 1858 fou de mínims i s'ocupà de qüestions carregoses per a la societat, com les lleves o el sistema d'impostos, a més de qüestions internes que poc havien d'afectar la vida dels habitants del lloc, com el nomenament de càrrecs, per exemple. Aquesta manera de funcionar no va canviar gaire quan l'Ajuntament fou constituït de forma oficial, almenys fins que, el 1861, es començà a desplegar una activitat de caràcter més social: ensenyament, higiene pública, gestió de la població...

Tanmateix, la seva actuació va estar sempre condicionada pel fet que les instàncies provincials i estatals controlaven, del tot o gairebé, qualsevol decisió que es prenia en l'àmbit local. Un altre condicionant fou la inestabilitat política pròpia del segle XIX, que causà, per exemple, la desaparició del municipi en dues ocasions.

Ara bé, l'existència d'un nou ajuntament en el mapa de la Vall d'Aro acabaria condicionant l'esdevenidor col·lectiu dels habitants del

lloc. Disposar o no d'ajuntament era tenir o no tenir l'oportunitat de decidir -encara que ho decidissin uns pocs en nom de molts- si es feien obres de neteja del Ridaura per evitar inundacions o de si es creava una escola de nenes, per exemple. Qüestions molt mundanes, si volem, però de gran utilitat per al municipi.

No obstant, no serà fins després de 1868 i fins a 1874 -durant l'etapa de major democràcia a Espanya fins llavors- que els ajuntaments adoptaran un rol de prestadors de majors serveis a la població.

A partir d'aquesta data, la regulació del món local va anar evolucionant, passant per èpoques en què es donà més autonomia als ajuntaments i per altres de major control, fins arribar a la situació actual. Per posar uns quants exemples, hauríem de parlar de les normes i fets següents:

- Lleis de 21 d'octubre de 1868 i 20 d'agost de 1870 -reformada el 1876-; hereves de la progressista de 1856. A la de 1870 es va fer referència al concepte de terme municipal que és avui vigent; s'eliminà part de l'intervencionisme de l'Estat; es donaren garanties als administrats en la seva relació amb l'ajuntament; i es va determinar que tots els càrrecs -inclòs l'alcalde- fossin elegibles.

- Llei municipal de 2 d'octubre de 1877, centralista. Feta en plena Restauració borbònica. Es tornà a l'elecció per sufragi censatari dels regidors i a la directa -per part del governador- de l'alcalde. Es tornaren a instaurar els associats, que ja havien existit el 1856, com a participants de juntes i comissions.

- La Mancomunitat de Catalunya, el 1914 va revitalitzar la vida municipal,

BANDO.

FORMACION DEL ALISTAMIENTO.

D. Juan Ruiz y Ruiz
Alcalde-Presidente
del Ayuntamiento de esta Villa;

Hago saber: Que en cumplimiento de lo prevenido en el art. 46 de la ley de Reclutamiento y Reemplazo del ejército, el domingo 1.º del próximo Diciembre se procederá a formar el alistamiento de los mozos que deben ser llamados al servicio militar en el inmediato año de 1877, cuyo acto tendrá efecto a las 10 de la mañana en la Casa Consistorial de esta villa. En su virtud, se recuerda a los mozos comprendidos en la edad de 18 a 20 años, y a los mayores de esta última que no excedan de la de 35 y no fueron incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento de los años precedentes, así como a sus padres y curadores, la obligación que les impone la ley de pedir la inscripción en las listas que han de ser la base para formar el alistamiento; apercibidos que de no verificarlo serán destinados al servicio activo sin jugar suerte ni oírseles ninguna excepción, además de las penas en que pudantincurrir si hubiesen procurado su omisión con fraude ó engaño, con arreglo á lo dispuesto en los artículos de la misma ley, que á continuación se copian.

Hechas en esta villa, á 10 de Noviembre de 1877

Juan Ruiz y Ruiz

ARTÍCULOS QUE SE CITAN.

Artículo 17.º Serán comprendidos en el alistamiento de cada año los que residan en el territorio de la villa desde el día 1.º de Enero al 31 de Diciembre del año en que se ha de verificar el sorteo.

1.º Los mozos que, excediendo de la edad indicada en el artículo anterior, no fueron llamados al alistamiento en el inmediato año de 1877, cuyo acto tendrá efecto a las 10 de la mañana en la Casa Consistorial de esta villa. En su virtud, se recuerda a los mozos comprendidos en la edad de 18 a 20 años, y a los mayores de esta última que no excedan de la de 35 y no fueron incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento de los años precedentes, así como a sus padres y curadores, la obligación que les impone la ley de pedir la inscripción en las listas que han de ser la base para formar el alistamiento; apercibidos que de no verificarlo serán destinados al servicio activo sin jugar suerte ni oírseles ninguna excepción, además de las penas en que pudantincurrir si hubiesen procurado su omisión con fraude ó engaño, con arreglo á lo dispuesto en los artículos de la misma ley, que á continuación se copian.

2.º Los mozos que, excediendo de la edad indicada en el artículo anterior, no fueron llamados al alistamiento en el inmediato año de 1877, cuyo acto tendrá efecto a las 10 de la mañana en la Casa Consistorial de esta villa. En su virtud, se recuerda a los mozos comprendidos en la edad de 18 a 20 años, y a los mayores de esta última que no excedan de la de 35 y no fueron incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento de los años precedentes, así como a sus padres y curadores, la obligación que les impone la ley de pedir la inscripción en las listas que han de ser la base para formar el alistamiento; apercibidos que de no verificarlo serán destinados al servicio activo sin jugar suerte ni oírseles ninguna excepción, además de las penas en que pudantincurrir si hubiesen procurado su omisión con fraude ó engaño, con arreglo á lo dispuesto en los artículos de la misma ley, que á continuación se copian.

3.º Los mozos que, excediendo de la edad indicada en el artículo anterior, no fueron llamados al alistamiento en el inmediato año de 1877, cuyo acto tendrá efecto a las 10 de la mañana en la Casa Consistorial de esta villa. En su virtud, se recuerda a los mozos comprendidos en la edad de 18 a 20 años, y a los mayores de esta última que no excedan de la de 35 y no fueron incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento de los años precedentes, así como a sus padres y curadores, la obligación que les impone la ley de pedir la inscripción en las listas que han de ser la base para formar el alistamiento; apercibidos que de no verificarlo serán destinados al servicio activo sin jugar suerte ni oírseles ninguna excepción, además de las penas en que pudantincurrir si hubiesen procurado su omisión con fraude ó engaño, con arreglo á lo dispuesto en los artículos de la misma ley, que á continuación se copian.

4.º Los mozos que, excediendo de la edad indicada en el artículo anterior, no fueron llamados al alistamiento en el inmediato año de 1877, cuyo acto tendrá efecto a las 10 de la mañana en la Casa Consistorial de esta villa. En su virtud, se recuerda a los mozos comprendidos en la edad de 18 a 20 años, y a los mayores de esta última que no excedan de la de 35 y no fueron incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento de los años precedentes, así como a sus padres y curadores, la obligación que les impone la ley de pedir la inscripción en las listas que han de ser la base para formar el alistamiento; apercibidos que de no verificarlo serán destinados al servicio activo sin jugar suerte ni oírseles ninguna excepción, además de las penas en que pudantincurrir si hubiesen procurado su omisión con fraude ó engaño, con arreglo á lo dispuesto en los artículos de la misma ley, que á continuación se copian.

5.º Los mozos que, excediendo de la edad indicada en el artículo anterior, no fueron llamados al alistamiento en el inmediato año de 1877, cuyo acto tendrá efecto a las 10 de la mañana en la Casa Consistorial de esta villa. En su virtud, se recuerda a los mozos comprendidos en la edad de 18 a 20 años, y a los mayores de esta última que no excedan de la de 35 y no fueron incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento de los años precedentes, así como a sus padres y curadores, la obligación que les impone la ley de pedir la inscripción en las listas que han de ser la base para formar el alistamiento; apercibidos que de no verificarlo serán destinados al servicio activo sin jugar suerte ni oírseles ninguna excepción, además de las penas en que pudantincurrir si hubiesen procurado su omisión con fraude ó engaño, con arreglo á lo dispuesto en los artículos de la misma ley, que á continuación se copian.

6.º Los mozos que, excediendo de la edad indicada en el artículo anterior, no fueron llamados al alistamiento en el inmediato año de 1877, cuyo acto tendrá efecto a las 10 de la mañana en la Casa Consistorial de esta villa. En su virtud, se recuerda a los mozos comprendidos en la edad de 18 a 20 años, y a los mayores de esta última que no excedan de la de 35 y no fueron incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento de los años precedentes, así como a sus padres y curadores, la obligación que les impone la ley de pedir la inscripción en las listas que han de ser la base para formar el alistamiento; apercibidos que de no verificarlo serán destinados al servicio activo sin jugar suerte ni oírseles ninguna excepción, además de las penas en que pudantincurrir si hubiesen procurado su omisión con fraude ó engaño, con arreglo á lo dispuesto en los artículos de la misma ley, que á continuación se copian.

7.º Los mozos que, excediendo de la edad indicada en el artículo anterior, no fueron llamados al alistamiento en el inmediato año de 1877, cuyo acto tendrá efecto a las 10 de la mañana en la Casa Consistorial de esta villa. En su virtud, se recuerda a los mozos comprendidos en la edad de 18 a 20 años, y a los mayores de esta última que no excedan de la de 35 y no fueron incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento de los años precedentes, así como a sus padres y curadores, la obligación que les impone la ley de pedir la inscripción en las listas que han de ser la base para formar el alistamiento; apercibidos que de no verificarlo serán destinados al servicio activo sin jugar suerte ni oírseles ninguna excepción, además de las penas en que pudantincurrir si hubiesen procurado su omisión con fraude ó engaño, con arreglo á lo dispuesto en los artículos de la misma ley, que á continuación se copian.

8.º Los mozos que, excediendo de la edad indicada en el artículo anterior, no fueron llamados al alistamiento en el inmediato año de 1877, cuyo acto tendrá efecto a las 10 de la mañana en la Casa Consistorial de esta villa. En su virtud, se recuerda a los mozos comprendidos en la edad de 18 a 20 años, y a los mayores de esta última que no excedan de la de 35 y no fueron incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento de los años precedentes, así como a sus padres y curadores, la obligación que les impone la ley de pedir la inscripción en las listas que han de ser la base para formar el alistamiento; apercibidos que de no verificarlo serán destinados al servicio activo sin jugar suerte ni oírseles ninguna excepción, además de las penas en que pudantincurrir si hubiesen procurado su omisión con fraude ó engaño, con arreglo á lo dispuesto en los artículos de la misma ley, que á continuación se copian.

Vinyeta satírica, publicada l'any 1842 a *El Papagayo* sobre les moltes lleis d'ajuntaments que s'havien anat aprovant sense continuïtat (BC, Col. Hemeroteca, *El Papagayo*, núm. 5, 10/5/1842).

Ban per a la formació de l'allistament a Santa Cristina, l'any 1878 (SGDAASC, Col. 31, 01136).

després de la dependència del poder central i les pràctiques caciquistes dels anys de la Restauració. Es difongueren dos principis fonamentals: l'autonomia local i l'eficiència i gestió responsable dels ajuntaments.

- Entre 1923 i 1930, durant la Dictadura de Primo de Rivera, es va respectar, en el pla teòric, l'autonomia municipal, però sense conseqüències concretes a la pràctica.
- Des de 1932, la regulació del món local passà a ser competència de la Generalitat de Catalunya i, de fet, s'aprovà una nova llei municipal el 1934, basant-se en l'autonomia dels ens locals i en el sufragi universal. Va fer desaparèixer els tinents d'alcalde i es creà l'òrgan anomenat comissió de govern, format per consellers escollits per voluntat popular, que es contraposava al del ple. Malgrat que aquesta llei es va aplicar durant pocs anys, el seu esperit és el que impregna el règim local actual.
- Durant la Guerra Civil, els municipis van assumir temporalment competències extraordinàries, com abastaments, habitatge o indústria, però la victòria franquista retornà a la idea de l'ajuntament de caràcter purament administratiu, delegat del poder central i controlat pel governador civil. Els primers anys es formaren unes comissions gestores que eren les que regien l'ajuntament. Des de 1948 -any de les primeres eleccions municipals del règim-, reasqué la figura de l'alcalde controlat pel govern provincial i central però, al mateix temps, amb molt de poder en l'espai local. Com veiem, doncs, eren uns ajuntaments organitzativament molt semblants als de mitjan segle XIX, quan va néixer el de Santa Cristina.
- El retorn als ajuntaments democràtics vingué arran de l'aprovació de la Constitució Espanyola de 1978. Pel que fa a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (1979), atribuïa a la Generalitat la possibilitat de desenvolupar la legislació general de l'Estat en matèria local i, concretament, les competències quant a delimitació de termes municipals, per exemple. Per acabar d'entendre els orígens dels

municipis actuals hem de referir-nos, també, a la llei 7/1985, de bases del règim local, i a la 8/1987, municipal i de règim local de Catalunya, ambdues inspirades en els principis plantejats ja el 1934.

El concepte actual de municipi el defineix com a la unitat bàsica de l'administració local. Incorpora, a més, qüestions que el diferencien del seu sentit anterior. Contempla la participació ciutadana en els assumptes públics com a un dels elements cabdals de la seva definició. Una participació, a més, que es pot beneficiar de les tecnologies de la informació i la comunicació per estar més informada dels afers col·lectius i que se'n pot servir -en última instància- per poder incidir en la presa de decisions.

Així doncs, les diferències amb els municipis del vuit-cents són abismals. Tot i que comparteixen la noció bàsica que són integrats pels tres elements cabdals que ja es van conceptualitzar a inici del segle XIX: territori, població i organització, aquest últim aspecte ha canviat tant que és irreconeixible, a excepció de les figures de l'alcalde i els regidors, que continuen essent-hi. Qüestions com l'esmentada participació ciutadana, la potestat per crear normes en l'àmbit local, el procediment administratiu com a garant dels drets dels administrats, la llibertat per assumir competències si són d'utilitat pública i l'elecció de càrrecs mitjançant sufragi universal han canviat la institució de dalt a baix i l'han acostat -i han de seguir-ho fent- als interessos reals de la ciutadania i no tant als de l'Estat, ben bé al revés del que succeí fa 150 anys.

La prova definitiva de l'oficialitat del municipi cristinenc es troba en la Reial Ordre del 3 d'abril de 1858

Biografia: Josep Sala i Vilanova

Josep Sala i Vilanova va néixer l'any 1815, fill de Josep Sala i Salamó -nascut el 1788- i Catalina Vilanova

-nascuda el 1791-. Tenia quatre fills: Pere, Joan, Rafael, Lluís, i una germana 23 anys més jove que ell, Victòria. Sembla ser que mentre que va ser alcalde va residir a Santa Cristina a la casa dels pares. Sala i Vilanova fou una de les persones que es desplaçà fins al despatx del governador provincial, l'any 1854, per demanar la segregació del municipi. Va ser nomenat alcalde de Santa Cristina pel propi governador aquell mateix any, i ho continuà essent fins el 1859.

JOSEP SALA I VILANOVA (ALCALDE)			
FINCA	POBLE	SUPERFÍCIE	VALOR (pts.)
Banyes de la Creu	Santa Llúcia	5 v	1.500
Illa Gran	Cruïlles	11 v	2.500
Mas Madreras	Santa Cristina d'Aro	10,8 v	3.500
Blocs pisos Girona	Girona	812 m ²	16.800
Barnada	Santa Cristina d'Aro	5/8 v	200,5
Puixarro	Santa Cristina d'Aro	2 v	500
JOSEP SALA I SALAMÓ (PARE)			
Casa carrer dels Metges	Sant Feliu de Guixols		15.000
El Quintà	Santa Cristina d'Aro	5 v	4.000
Camp Pol o Solivà	Santa Cristina d'Aro	7 v	2.000
La Plantada	Santa Cristina d'Aro	4 v	1.250
Camp de Santa Maria	Santa Cristina d'Aro	12 v	4.000
(Sense nom)	Santa Cristina d'Aro	30 v	7.000
Casa Albertí del Bosch	Santa Cristina d'Aro	8 v	1.820
v = vessanes			
Font: SGDAASCA. Fons 02, Capítols matrimonials entre Joan Sala i Maria de la Concepció Esteve i Esteve (13-02-1871), ui 2170.			

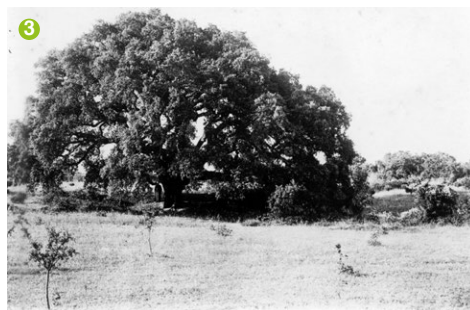
[TAULA 20]

1 Els Sala -pare i fill- foren les persones que van avançar més quantitat de diners per a les obres de remodelació de l'edifici de l'Ajuntament, l'any 1857. Josep Sala i Salamó -el seu pare- fou qui n'avançà més, amb 26 duros, mentre que Josep Sala i Vilanova -alcalde en aquell moment- va posar-n'hi 22.

2 La família Sala va comprar el terreny anomenat el Quintà, on hi havia una casa de dos pisos. El terreny estava situat al costat de la casa consistorial del poble i del camí que anava a l'església.

3 Tot i ser un hisendat, Josep Sala i Vilanova també va participar en la indústria surera com a exportador de matèria primera. Vàries de les seves propietats tenien alzines sureres, i algunes, com la del Mas Mardreras, disposaven de suros de primera qualitat. A

més, el seu fill, Joan Sala Roca, ja es dedicà a la fabricació de taps de suro a Sant Feliu de Guíxols. Segons el padró de la contribució territorial de 1854, Sala i Vilanova contribuïa, a Santa Cristina, per valor de 1070 rals en concepte de propietats urbanes, 60 per cases i 1130 per producte anual. La seva quota de contribució era la pròpia d'un propietari mitjà, al menys en aquest municipi, atès que mentre alguns membres de l'Ajuntament el superaven, com Rafael Aulet, altres es quedaven per sota: el cas de Joan Lloveras o Melcior Palmada¹⁶³. Pel què fa al seu pare, Josep Sala i Salamó, el 1859 pot ser considerat com un dels grans propietaris rurals, ja que pagava 4138 rals en concepte de contribució territorial. Tanmateix, la família Sala no estava entre les dels grans propietaris rurals, atès que masos com els Malvet, la Barraca o Mordenyac eren explotacions força més grans.

¹⁶³ SGDAASCA, Fons 01, G113 (censos de població), cens de població del municipi de Santa Cristina d'Aro (1857), ui 0081; SGDAASCA, Fons 01, F115 (padrons de contribució territorial i urbana), padró de contribució territorial (1854), ui 0108; SGDAASCA, Fons 01, F114 (padrons de l'impost de béns rústics), llistats del repartiment individual de la contribució per immobles, cultius i ramaderia (1859), ui 0020.

Cartografia: plànol geomètric de Solius

En aquestes pàgines es publiquen quatre parts del plànol dibuixat per l'agrimensor Miquel Pumarola i Brugat -avui en podríem dir topògraf o perit agrícola- que fa referència als antics límits del terme de Solius, la configuració de les seves finques rústiques, masies construïdes, la seva propietat i toponímia del sector. Per tant, com a documentació tècnica i gràfica, aquest plànol es converteix en una petita joia de la planimetria del darrer terç del segle XIX per a aquesta vall.

Malgrat que l'esmentat document no porta l'any de la seva confecció, l'hem de situar pels voltants dels anys 1876-1879, precisament quan Pumarola va aprofitar per aixecar el plànol de la finca particular del mas Auladell de Solius, o més concretament el 1879, quan se'l contractà per realitzar els treballs de l'amillament.

Abans de continuar amb la descripció de l'esmentat plànol, caldria puntualitzar que en diversos arxius comarcals existeixen plànols dels segles XVIII i XIX, que fan referència, en part, als seus termes municipals. Són, en canvi, aixecaments puntuals de topografia, xarxa de camins i zones de defensa i reagrupament, realitzats generalment per cossos d'enginyers de l'exèrcit, a unes escales gràfiques molt grans i que mai configuren delimitacions de propietats agràries o urbanes.

De fet, fins a l'aprovació de la llei que regulava els Plànols Geomètrics de mitjan segle XIX, amb la R. O. de 27 de juliol de 1846 i ampliada amb la Llei d'Eixampla de 1864 -llevat de puntuals excepcions en zona urbana d'algun poble de la costa- en aquella època encara no s'havien aixecat plànols gràfics per al creixement urbanístic de les poblacions. Per aquest motiu, i perquè les actuacions tècniques dels facultatius se solien realitzar en les zones d'eixampla urbà de les poblacions, a partir del tercer terç del segle XIX, aquest plànol de Solius es converteix en un document cadastral en el seu apartat de finques rústiques, i s'avança en els anys al concepte que

regirà en les administracions provincials de mitjan segle XX.

L'esmentat document fa 217 cm de llargària per 116 cm d'amplària, és confeccionat amb tela i està dibuixat a una escala d'1/4.000. S'hi diferencien els seus conceptes gràfics amb tintes de colors. Llegendada: "*Plano Geométrico del termino de Solius. Superficie total parcelaria dos mil treinta hectáreas, sesenta y dos áreas, trece centiáreas, equivalentes a nueve mil setecientas cuarenta y dos vesanas, veintiún céntimos; las vesanas de 900 canas², a 21'87 m², escala de 1 por 4.000 metros. El Agrimensor, Miguel Pumarola y Brugat*".

Gerard Bussot i Liñón

[MAPA 1]

Església de Santa Agnès

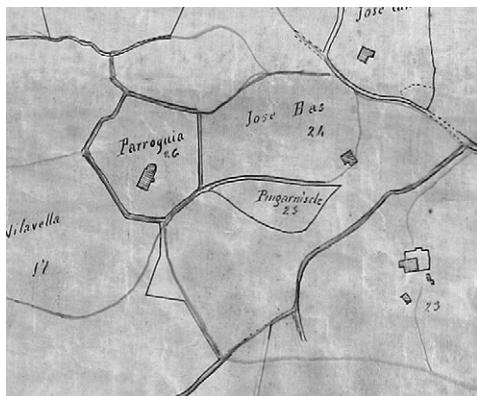
Els seus orígens daten dels segles XI i XII. Sembla que es tractava d'una petita església. Es derruí i es va tornar a aixecar entre el 1773 i el 1782. Aquesta vegada l'església s'amplià, construint-hi una nau central amb quatre capelles als laterals, decorades amb retaules d'estil neoclàssic. Tant sols es conservà la base del campanar, d'estil romànic, que també fou aixecat de nou durant el període 1829-1839. L'any 1967 s'hi annexà el monestir cistercenc de Santa Maria.

[MAPA 2]

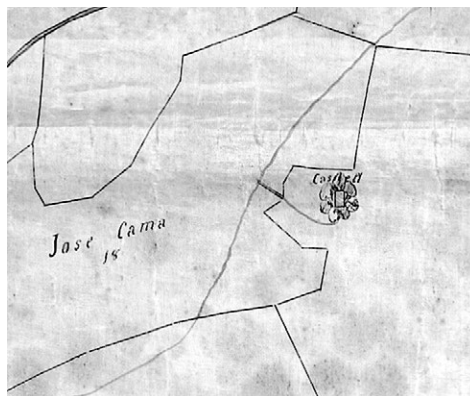
Castell de Solius

El segle XI es posaren els seus fonaments i els segles XII i XIII hauria estat ja una fortalesa. Està situat sobre una penya des de la qual es controla visualment tota la Vall d'Aro. Durant el període medieval va dependre de la Seu de Girona. Els habitants de Solius estaven obligats a participar en la seva defensa en cas d'atac. Durant la guerra civil catalana del segle

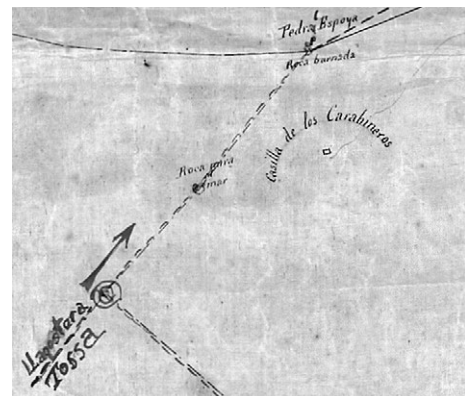

[MAPA 1]

[MAPA 2]

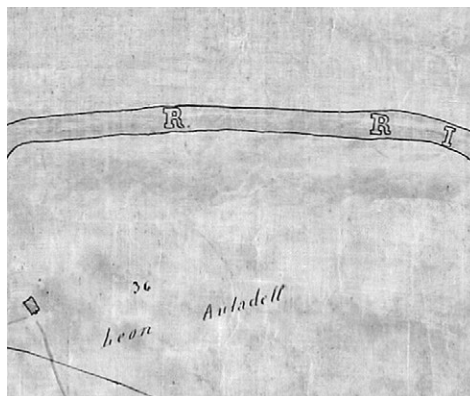
[MAPA 3]

XV fou escenari d'enfrontaments, en ser ocupat temporalment per un grup de pagesos remences dels voltants. Més tard, fou reforçat durant les guerres carlines -1830- per part del propietari del Mas Dalmau. La major part de les restes que es conserven actualment són d'aquestes últimes obres. La zona sud-est del castell va caure a conseqüència d'una forta tramuntanada l'any 1969.

[MAPA 3]

Pedra Espolla

Aquest topònim ja es menciona en la confirmació dels límits de Solius amb Llagostera l'any 1057. Pedra Espolla apareix també en una modificació dels límits que va efectuar-se des de Santa Cristina, en la que l'ajuntament va traçar una nova línia divisòria des d'aquesta fita fins al capçal de la branca principal del Ridaura, fet que va provocar la queixa del municipi veí.

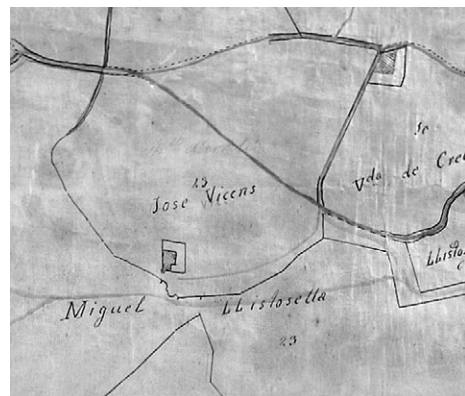
[MAPA 4]

tre treballadors i servents. A la imatge, un dels masos Auladell de Solius.

[MAPA 4]

Mas Creixell, Auladell i Dalmau

Aquests són els tres masos més importants de Solius durant aquest període. Segons el *Empadronamiento general*¹⁶⁴ efectuat l'any 1857, els tres masos comptaven amb 30, 24 i 23 persones, respectivament, en-

[MAPA 5]

[MAPA 5]

Mas Vicens

Residència històrica de la família Vicens. La segona meitat del segle XX es va vendre i, actualment, és el convent de les germanes de Sant Josep, que recentment ha estat restaurat i ampliat.

Document: la unió i concòrdia de 1374

El privilegi del qual us presentem la traducció tracta el tema de la unió dels pobles de la Vall d'Aro amb la vila de Sant Feliu de Guíxols, l'any 1374, fet que va comportar que Santa Cristina, Solius, Bell-lloc i Romanyà passessin a formar part de Sant Feliu i, de retruc, de la batllia reial de Girona, ja que Sant Feliu n'era part.¹⁶⁵

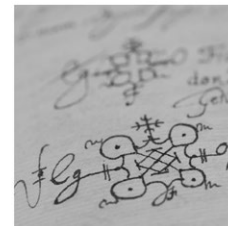
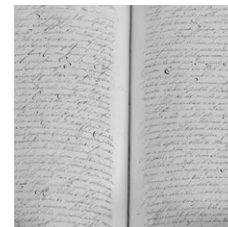
"Transumpto de la Unió i Concòrdia entre la Universitat de la Vila de Sant Feliu de Guíxols i la Universitat de la Vall i parrochias de Arou.

Aquest és un exemplar, bo i lleial, extret a la vila de Sant Feliu de Guíxols, de la diòcesi de Girona, el dia i l'any a baix anotats, d'un document públic de la transacció i acord entre la Universitat de la vila de Sant Feliu de Guíxols d'una part, i la Universitat de la Vall i la parròquies d'Aro de l'altra. El document està conclòs i firmat, no corrumput ni cancel·lat, ni tampoc és suspecte en cap de les seves parts, sinó que tot ell està absolutament mancat de tota corrupció i sospita al llarg del pergamí redactat, el sentit general del qual se segueix en aquestes paraules. En el nom del Senyor i de la seva gràcia, que així sigui.

Sàpiga tothom que va tenir lloc el dijous dia vint del mes d'abril, a l'any mil tres-cents setanta-quatre des del naixement del Senyor, en presència meva, Jaspert Rubí, el notari a baix anotat, i també dels testimonis següents: el capellà Ramon de Valldemia, Nicolau Martí, Ramon Martí i Antoni Ciura, presbiteres de l'església del monestir de la vila de Sant Feliu de Guíxols. Cadascun dels citats hi ha estat convocat i congregat, com és de costum, amb l'anunci fet amb la veu del pregoner, al so d'una tuba per l'esmentada vila de Sant Feliu i al toc de la campana de la capella de Sant Nicolau, construïda en l'esmentada vila de Sant Feliu. En presència dels que l'han de dur a terme, a baix anotats, amb la Universitat dels homes de l'esmentada vila de Sant Feliu, o més ben dit, de la major i més vella part de l'esmentada Universitat

en l'esmentada capella de Sant Nicolau, en la qual l'esmentada Universitat va manar que es reunissin i es congreguessin amb motiu dels seus treballs i negocis comuns d'antic i llarg costum. En aquesta convocació i congregació de l'esmentada Universitat també hi assistiren i hi foren presents, davant dels que l'havien de dur a terme i l'havien de firmar, a baix anotats, Arnald Llamuini i Pere Aret, de la parròquia de Santa Cristina d'Aro, nomenats de manera legítima i inèdita síndics, actors i procuradors, per dur a terme el que s'anota més a baix i d'altres coses, per part de les universitats dels homes dels territoris i de les parròquies de Santa Cristina d'Aro, Santa Agnès de Solius, Sant Martí de Romanyà, Santa Maria de Bell-lloc i Santa Maria de Fanals, designats a la veïna vila ja esmentada de Sant Feliu tal i com consta de manera legítima al llarg del document de l'esmentat sindicat i de la procuració, redactat allà mateix, a l'esmentat territori d'Aro, en presència meva, l'esmentat notari Jaspert Rubí, el dia quinze del mes de febrer que ara ha acabat. Considerant, sabent i reconeixent

Detall de les cobertes i l'interior del *Llibre Vermell* de la universitat de Sant Feliu de Guíxols (SGDAASCA, Col. 31).

¹⁶⁴ SGDAASCA, Fons 01, G116 (Padrons municipals d'habitants), 1857, ui 0081.

¹⁶⁵ Text traduït -parcialment- del llatí, procedent de: AMSFG, *Llibre Vermell*, p. 137. Tots els su-bratlats del text són nostres.

l'esmentada universitat de la vila ja esmentada de Sant Feliu i els esmentats síndics, procuradors i actors de les universitats dels territoris i les parròquies ja esmentades que les ja esmentades universitats dels territoris i les parròquies ja esmentades d'Aro, de Solius, de Romanyà, de Bell-lloc i de Fanals proposen pagar o acaparar la jurisdicció per mitjà del sereníssim senyor nostre, el rei, pare i legítim administrador de l'il·lustre i magnífic senyor infant Joan, el mateix primogènit del senyor rei, duc de Girona i comte de Cervera, el qual l'ha venuda en els territoris i les parròquies ja esmentades a l'honorable i religiós home, senyor, el germà Francesc, per gràcia de Déu abat del ja esmentat monestir de Sant Feliu; en vista del fet que l'esmentat sereníssim senyor rei uneix perpetuament la ja esmentada jurisdicció i els terrenys i les parròquies ja esmentades a la ja esmentada vila de Sant Feliu i a la batllia d'aquesta mateixa vila, la vila de Sant Feliu és territori regi i port i membre de la ciutat de Girona. Considerant, a més, l'esmentada universitat de la ja esmentada vila i els esmentats síndics, procuradors i actors de les esmentades parròquies que en raó del pagament i la unió de l'esmentada jurisdicció i entorn a la llicència, l'acord i l'autorització de l'esmentat senyor rei, van ser i han estat ordenats, fets i concedits entre els jurats i la universitat de l'esmentada vila de Sant Feliu d'una part, i els esmentats síndics, actors i procuradors de les universitats dels territoris i les parròquies ja esmentades de l'altra part, uns certs capítols que contenen el sentit i l'ordenació següent.

Convinences entre la vila de sant Feliu de Guixols de la una part e los sindichs dels llochs e parroquias de areu, de Solius, de Belloch, de Romanya e de Fanals dela altre part. Primerament quels dits sindichs i procuradors de les dites parrochias rahembram la jurisdicció de les dites parroquies laqual lo senyor rey havia venuda al regent abat del monastir de Sant Feliu ab conditio que lo senyor rey ad unesca e aprist perpetuament les dites parroquies a la ballia e vila de Sant Feliu de Guixols e que les dites parrochies els habitants de aquelles sien exercits per balle de Sanct Feliu axi com los habitants de la dita vila e

encara per veguer sotsveguer e jutje e lloctinent de veguer de Gerona en semblant forma e manera que son los habitants dela dita vila de Sant Feliu axi com a part e membre que es de la ciutat de Gerona. Item quel dits llocs e parrochias de Areu, de Solius, de Belloch de Romanya, e de Fanals, no sien tenguts de pagar en nengunes obres e, majoraments de places de murs de valls de murs de carrer, de camins, e de ponts ni encara en altres carrechs messions despeses taies de la dita vila de Sant Feliu o, la universitat de aquella per conseguint no sie tenguda de pagar en nengunes mesions despeses carrechs, e, contributions de les dites parroquias. Ans quescun de la dita vila e, dels dits llocs sien franchs, e, quitis dels dits carrechs e, contributions e, de les dites coses axi com eren abans que las dites parroquies fossen ad hunidas a la dita vila e ballia de sant feliu de Guixols. Declarat empero e, entes que en cas quels jurats de la dita vila de Sant Feliu vest mesien hosts en quela dita vila e, parrochias fossen tingudas anar que en aytais rehemions de hosts hagen e sien tenguts en contribuir llur part les dites parrochias e, llochs e que si en la dita vila de Sant Feliu trametia fora la dita vila algunes personas per rahembra o, fer romaner les dites hosts en aquell cas los jurats de Sant Feliu haguessen requerir hu dels jurats de areu de anar ab aquell o aquells que y exercien per la dita vila. E si noii volian anar o trametre quels dits llochs, e parrochias els habitants de aquelles haguesen a seguir tot ço quels jurats e, prohomens de Sant Feliu o aquell o, aquells quel dits jurats i prohomens si trametrien e, ordinarien ne haurien fet e ço que costaria de romaner o rehembre las dites hosts se hagues a pagar per la dita vila e, parrochias so es segons mes o menys per nombre dels fills de aquella vila e, parrochias. Item que la dita vila de Sant Feliu els habitants de aquella no degen ne sien tenguts de anar o, leir a son de viafocs de las ditas parrochias e llochs ni las ditas parrochias o, los habitants de aquelles a son de la dita vila sino a son de viafocs de la mar al qual hagen e sien tenguts axir e anar los habitants e habitants dels dits llochs e parrochias per deffendre la dita vila de Sant Feliu de la fee, e dels enemics

de senyor rey com ne sien requests. Entes emperere, declarat que com los habitants de les dites parrochias fossen venguts e haguessen en la dita vila per deffendre aquella axi com dites no haguessen ne fossen tenguts de guaytar ne fer guayta nenguna en la dita vila car assats basta quels homens de la dita vila fossen les dites guaytes.

Efectivament, nosaltres, Guillem de Podiata, Nicolau Oliver i Pere Sanci hem estat designats jurats de l'esmentada vila de Sant Feliu a l'any actual, que ha començat al mes de gener que ara ha acabat, i també l'esmentada universitat de la ja esmentada vila de Sant Feliu, per tal d'anunciar la convocatòria i la congregació; de la mateixa manera, nosaltres, els esmentats Arnald Llamuini i Pere Aret, hem estat designats actors i procuradors de manera inèdita i legítima per anunciar-les. Ho hem estat designats per les universitats dels territoris i de les ja esmentades parròquies. També nosaltres, Pere Matas de la ja esmentada vila de Sant Feliu i Arnald Saguer de les esmentades parròquies d'Aro, hem estat designats procuradors de manera inèdita i legítima per Guillem Barceló, Bernat Pujol, Pere Forner, Berengari Douçà, Berengari Cosp, Francesc Cibalur, Miquel Mola, Bernat Martí, Pere Nadal, Pere Oliver, Cels Terrats, Llorenç dels Terrats, Ramon Vila, Andreu Vidal, Romeu Pol, Pere Carbonell, Francesc Matas, Pere Palau, Nicolau Sunyer i Pere Gruart, tots ells de la ja esmentades parròquies d'Aro, en la mesura en què amb la nostra procuració declarada donem fe expressa a través del document públic redactat en les esmentades parròquies d'Aro, el dia tres de l'esmentat mes de Gener que ara ha acabat, i que ha estat acabat per Pere Pi, notari de Girona. Considerant, sabent i informats que en el conjunt de territoris i parròquies i en cada un d'ells s'ha canviat la validesa i el pagament així com també l'augment de les universitats de l'esmentada vila i dels territoris i les parròquies ja esmentades i en cada un d'ells. A més, tots els que hem estat esmentats amb els nostres propis noms, no només per nosaltres, sinó també per tots els nostres successors en les ja esmentades universitats de la ja esmentada vila de Sant feliu dels territoris i les parrò-

quies ja esmentades, i també pels esmentats constituents més amunt anomenats, i per tots els hereus i els nostres i els seus successors presents i futurs en les esmentades universitats, per tots ells, doncs, prometem i convenim que per tal que, tant d'una banda com de l'altra, tots i cadascun dels punts que s'han ratificat abans de manera satisfactòria i ferma sempre es tinguin, es conservin i s'observin inviolablement, es considerin i s'acompleixin, i que de cap manera es faci, s'infringeixi, es procedeixi o es revoqui en contra seva per cap jurament o pel pacte de totes les esmentades universitats de la vila i dels territoris i de les esmentades parròquies de tot arreu, prometem i convenim, doncs, que el va dur a terme l'esmentada universitat i els venerables jurats de l'esmentada vila de sant Feliu, o la major i més gran part de l'esmentada universitat de la ja esmentada vila, i els esmentats Arnald Llamuini i Pere Aret, síndics, actors i procuradors de manera inèdita de les universitats dels territoris i les parròquies ja esmentades, i l'esmentat Pere Matas, procurador de manera inèdita juntament amb l'esmentat Arnald Saguer, designats per cada una de les persones d'Aro ja esmentades, anomenades més amunt, i que firmen i aproven el document el dia i el lloc i amb els presents testimonis més amunt citats per primera vegada. També l'esmentat Arnald Saguer, procurador que més amunt firma i aprova tots i cadascun dels punts amunt relatats a l'esmentada vila de Sant Feliu, el dia vint-i-dos del mes ja esmentat d'abril de l'any esmentat al començament, amb els testimonis presents i citats aquí, l'esmentat clergue de Sant Feliu, Ramon Martí, i el mercader ciutadà de Girona, Francesc Bels. Signat per mi, Ramon Gayart, autoritat del senyor abat, notari públic de Sant Feliu de Guíxols,

Jo, Francesc Vinyoles, notari públic de Girona per autoritat reial, designat com a substituït per l'hereu don Joan Canierende, alcalde públic de la ciutat i notari substituït."

Traducció del text: Raül Segarra López

Santa Cristina d'Aro fou, en època medieval, un barri de Girona

Arran de la unió de la Vall d'Aro i la universitat de Sant Feliu de Guixols, l'any 1374, Santa Cristina va passar a formar part de la ciutat de Girona com un dels seus barris, tal com ja ho era Sant Feliu.

El secretari feia de carter i donava corda al rellotge públic

A més de les tasques pròpies del secretari, Domingo Pijuan va fer de carter entre 1865 i 1866, fins que va plegar per la impossibilitat de compaginar les dues feines. Dos anys més tard, Joan Baptista Balmaña, també secretari de l'ajuntament, fou l'encarregat de donar corda al rellotge.

Van caldre quatre nuclis de població per poder formar un sol municipi

La raó s'ha de buscar en la llei d'ajuntaments de 1845. En el moment de la segregació, els quatre nuclis de població foren assimilats al municipi de Santa Cristina, ja que, en no arribar als 500 habitants -cap dels altres tres-, no pogueren constituir-se de forma independent, tal com preveia la llei esmentada.

Santa Cristina es disputà els límits del terme amb Llagostera i Castell d'Aro

Al poc temps d'independitzar-se, el municipi va entrar en un seguit de disputes territorials amb Llagostera i Castell d'Aro, que es van resoldre a favor dels dos municipis veïns.

Ho sabíes?

Es posaven multes de trànsit a carretons i tartanes per no portar el far encès

Les multes de trànsit ja eren presents en ple segle XIX. De fet, l'ajuntament n'imposava als carros, tartanes i carruatges per no portar el far encès o per no dur la targeta d'identificació.

La mala relació entre els nuclis de la Vall d'Aro va ser una de les causes de la segregació

En l'informe que va presentar l'ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, l'any 1857, es feia esment a la clara "antipatia" que hi havia entre els habitants de Castell d'Aro i els de Santa Cristina.

L'ajuntament contractà un famós advocat de Girona

Durant el litigi que es va mantenir amb Llagostera per establir els límits d'ambdós municipis, l'Ajuntament va recórrer als serveis del famós advocat gironí Narcís Heras de Pui, considerat un dels primers autors de l'excursionisme científic a Catalunya amb la sèrie d'articles *Excursión a la montaña de la provincia de Gerona*.

Les xifres

 TEMPS	 DINERS	 PERSONES	 PRODUCCIÓ	 ÀREES
<p>1.127 anys d'antiguitat té el primer document que menciona explícitament la Vall d'Aro.</p>	<p>20.000 sous va haver de pagar la universitat de la Vall d'Aro l'any 1374 per tal de lliurar-se de la jurisdicció del monestir de Sant Feliu de Guíxols.</p>	<p>500 habitants havien de tenir els municipis que es volien independitzar, segons la llei d'ajuntaments de 1845.</p>	<p>8 fàbriques de suro funcionaven a la Vall d'Aro entre els anys 1846 i 1849.</p>	<p>1.090 m² tenia la parcel·la que s'adquirí per poder edificar-hi les escoles públiques de nenes.</p>
<p>175 anys varen compartir batlle la universitat de la Vall d'Aro i la de Sant Feliu de Guíxols.</p>	<p>3.412,53 rals de dèficit tenia l'Ajuntament en el pressupost de 1860.</p>	<p>278 persones habitaven a Solius el 1857.</p>	<p>8 tartanes hi havia a Santa Cristina l'any 1867 segons el padró de l'impost de tracció animal.</p>	<p>173 municipis varen ser suprimits a la província de Girona amb la aprovació de la llei d'ajuntaments de 1845.</p>
<p>34 anys després de la formalització del municipi, Santa Cristina disposa d'estació de tren.</p>	<p>2.200 rals anuals era el sou de la mestra de nenes Cayetana Ortoneda.</p>	<p>73 focs tenia la Vall d'Aro a mitjan segle XIV.</p>		<p>24 peus feia d'amplada la carretera inaugurada el 1864 de Girona a Sant Feliu de Guíxols.</p>
<p>4 anys va durar el procés de la tercera i definitiva segregació, de 1854 a 1858.</p>	<p>174 duros varen haver d'avançar alguns cristinencs per a la remodelació de l'ajuntament el 1857.</p>	<p>47 electors hi havia censats a les eleccions municipals del 1857, per part del municipi de Santa Cristina.</p>		<p>4 pobles limitaven amb la Vall d'Aro l'any 881: Tossa, Llagostera, Romanyà i Calonge.</p>
<p></p>	<p>48 rals valia la lliura de cigars peninsulars l'any 1860.</p>	<p>15 vots va obtenir Felicià Aymerich quan va ser designat alcalde.</p>		<p>4 pobles es varen segregar, a la província de Girona, durant la dècada dels anys cinquanta del segle XIX.</p>
<p></p>	<p>6 rals es pagaven per un jornal de peó en la prestació personal l'any 1865.</p>			
<p></p>	<p>2 rals amb 30 cèntims valia la llicència del servei militar l'any 1860.</p>			

[TAULA 21]

ANY	SANTA CRISTINA / BAIX EMPORDÀ / GIRONA	CATALUNYA / ESPANYA / MÓN	
881	Diploma de Carlemany pel qual es donava la Vall d'Aro a la Seu Episcopal de Girona		
1354	Unió de les universitats de Sant Feliu de Guíxols i de Girona		
1374	Unió de la Vall d'Aro a la universitat de Sant Feliu de Guíxols		
1543	Primer testimoni documental de la universitat de la Vall d'Aro		
1718	Primer batlle propi de la Vall d'Aro		
1808-1814		Guerra del Francès. Corts i Constitució de Cadis (1811-1814)	
1814-1823		Retorn de Ferran VII i de l'absolutisme	
1820-1823	Primera segregació del municipi de la Vall d'Aro (1822-1823)	Trienni Liberal	REGNAT DE FERRAN VII
1823-1833	Supressió de la duana del port de Sant Feliu (1829) Protestes de la Teulera per l'exportació del Suro (11-1830)	Dècada Ominosa	
1833		Primera Guerra Carlina o Guerra dels Set Anys (1833-1839). Lleis desamortitzadores (1837)	
1834			REGÈNCIA DE MARIA CRISTINA
1835	Exclaustració dels monjos benedictins de Sant Feliu de Guíxols i desamortització dels seus béns		
1836	Segona segregació del municipi de la Vall d'Aro		REGNAT D'ISABEL II - REVOLUCIÓ LIBERAL
1837	Sant Feliu de Guíxols demana la construcció d'un moll a la seva badia (1839)		
1838			
1839			
1840			
1841			
1842			
1843			
1844			
1845		Nova llei d'ajuntaments	
1846		Segona Guerra Carlina o Guerra dels Matiners (1846-1849)	
1847			
1848	A la Vall d'Aro funcionen 8 fàbriques relacionades amb la indústria del suro	Revolució Social a França Proclamació fracassada de la República espanyola pel figurenc Abdó Terrades	
1849			
1850			
1851	Fundació del Casino La Constància de Sant Feliu de Guíxols	Cop d'Estat de Napoleó III a França	
1852			
1853			

CRONOLOGIA		
ANY	SANTA CRISTINA / BAIX EMPORDÀ / GIRONA	CATALUNYA / ESPANYA / MÓN
1854	Un grup de veïns dels 4 nuclis del districte visita al Governador per demanar la segregació de Santa Cristina (març)	S'enderroquen les muralles de Barcelona per afavorir l'expansió urbana de la ciutat
	Festa en honor d'Espartero a Sant Feliu de Guíxols	Petició de la restitució dels Jocs Florals des del <i>Diario de Barcelona</i>
	Constitució de l'Ajuntament de Santa Cristina (novembre)	
1855		Projecte de llei del Treball Infantil
		Segona vaga general a Catalunya
		Madoz inicia la segona gran desamortització dels béns eclesiàstics, béns comunals i municipals
1856	Unes fortes pluges provoquen una gran riuada a Sant Feliu de Guíxols	Inici de l'etapa moderada d'Odonnell (1856-1868)
	A Girona, el diputat Forgas promou una Junta Revolucionària per evitar la caiguda dels progressistes	
1857	Primer avançament efectuat pels majors contribuents per iniciar les obres de remodelació de la Casa Consistorial	Llei Moyano sobre ensenyament
1858	Fi de la tercera i definitiva segregació de Santa Cristina respecte de la Vall d'Aro	Decret d'abolició de les societats obreres
1859	Finalització de les obres de condicionament de l'edifici de l'Ajuntament	Guerra d'Àfrica
1860	A Sant Feliu de Guíxols, vaga dels triadors de taps	
1861	Primers límits de terme entre Santa Cristina i Llagostera, a Solius, fixats pel governador civil, favorables al primer municipi	15.000 obrers catalans demanen a les Corts el dret d'associació per als treballadors
		Unificació italiana
1862	Es funda a Sant Feliu de Guíxols la "Sociedad de Seguros Mutuos de Quintas" per a la remissió del servei militar	Primer ferrocarril Barcelona-Girona
	Primeres expropiacions de terrenys a Santa Cristina per construir l'últim tram de la carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols	
1863		Construcció del Metro de Londres
1864	El governador civil de Girona adverteix als propietaris de les fàbriques i als responsables de l'estació del FF.CC que tenen l'obligació de facilitar als obrers el temps necessari per anar a missa els diumenges (1 de juliol)	Ministeri de Narváez, amb dures repressions
1865	Posada en marxa del servei de Correus de Santa Cristina	Aprofitament dels cursos d'aigua per part de la indústria tèxtil cotonera (Llobregat i Ter)
		Fi de la Guerra Civil americana

BIENNI PROGRESSISTA

ETAPA CONSERVADORA

REGNAT D'ISABEL II - REVOLUCIÓ LIBERAL

CRONOLOGIA		
ANY	SANTA CRISTINA / BAIX EMPORDÀ / GIRONA	CATALUNYA / ESPANYA / MÓN
1866		Crisi econòmica i financera
		Nova llei municipal i projecte de reducció del nombre de municipis
		Primer congrés de “La Internacional” a Ginebra
1867	Carta de justificació de la independència del municipi de Santa Cristina	El govern prohibeix l'estrena d'obres de teatre en català
1868		Revolució “La Gloriosa”, dirigida per militars liberals i progressistes
		Campanyes proteccionistes
1869	A la Bisbal, revolta dels republicans baixempordanesos	
1870	Construcció de la Plaça de la Teulera Fixació dels límits de terme entre Santa Cristina i Llagostera, a Romanyà, acordat per ambdós municipis	Inici del regnat d'Amadeu de Savoia
		Avalots contra les quintes
1872	Nous i definitius límits de terme entre Santa Cristina i Llagostera, a Solius, favorables al segon municipi	

ETAPA CONSERVADORA

SEXENNI DEMOCRÀTIC

REGNAT D'ISABEL II - REVOLUCIÓ LIBERAL

[TAULA 22]

Per saber-ne més

Recursos bibliogràfics

1. AUDIOVISUALS

1. *La consolidació d'un poble. Santa Cristina d'Aro (1854-1874)*. Testimonis. DVD. Ed. Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, 2006.

2. REVISTES

1. *Estudis del Baix Empordà*. Del vol. 1 al 27.
2. *Gavarres*. Del vol. 1 fins al 12.

3. LLIBRES RELACIONATS AMB EL TEMA PRINCIPAL

1. ALBÀ I ESPINET, Marta; TORRES I LLINÀS, Lluís. *El terminal de Llagostera*. Ed. Ajuntament de Llagostera, 2001.
2. ALBERCH I FUGUERAS, Ramon. *125 anys de Policia Municipal a Girona. Antecedents i evolució*. Girona: [Ajuntament de Girona], 1981.
3. ALVARADO, Joaquim. *Suros, carracs i taps. Llagostera, 1753-1934*. Llagostera: Col·lecció Beca Esteve Fa Tolsanas, 2004.
4. AYMAR I RAGOLTA, Jaume. *Els secrets de sa bardissa*. Sant Feliu de Guíxols: Gràfiques Bigas, Calonge, 1995.
5. BARREDA, Pere. "La segregació", dins *Platja d'Aro*. Girona: Diputació de Girona; Caixa de Girona, 1996.
6. BARREDA, Pere. *Set segles de govern municipal a la Vall d'Aro*. Castell-Platja d'Aro: Ed. El Carrilet Edicions, 2007.
7. BURGUENO, Jesús; LASSO DE LA VEGA, Ferran. *Història del mapa municipal de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002.
8. BUSSOT I LIÑÓN, Gerard. *Recull d'imatges i comentaris*. Santa Cristina d'Aro: Ed. Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, 1991.
9. BUSSOT, Gerard; JIMÉNEZ, Àngel. "Segle XIX", dins GAIX MOLTÓ, Jordi (coord.). *El Port. Recorregut històric en motiu del seu centenari*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 2004.
10. CALZADA I OLIVERAS, Josep. "La contenció de la Vall d'Aro", dins *Estudis del Baix Empordà*, 1, 1981.
11. CERVERA I BERTA, Josep M. *Història del monestir de Sant Feliu de Guíxols*. Girona: Ed. Caixa d'Estalvis Provincial de Girona, 1981.
12. CONGOST, Rosa. "El poble d'Ollers i el veïnat d'Espàsens, a final del segle XVIII" dins *Revista de Girona*, núm. 192, 1999.
13. ESPINÀS I PINYOL, Noemí. *Apropament a la història*

de l'escolarització de Solius i el seu districte [Triball inèdit], 1985.

14. ESPINÀS I PINYOL, Noemí. "La formació del districte escolar de Santa Cristina d'Aro (1858-1903)", dins *Revista de Girona*, 121, 1987.
15. ESTEVA I CRUAÑAS, Lluís. "Adéu al Castell de Solius", *Ancora*, 8-1-1970.
16. ESTEVA I CRUAÑAS, Lluís. "Escuts de Castell i Sta. Cristina d'Aro", dins *Caliu*, 11, 1984.
17. ESTEVA I CRUAÑAS, Lluís; PALLI I BUXÓ, Lluís. *Els llocs de la Vall d'Aro, Gissalis i el monestir guixolenc (881-1199)*. Sant Feliu de Guíxols: Institut d'Estudis del Baix Empordà, 1995.
18. GUILLEM, Aristipo. *Prontuario Alfabético-Geográfico-Estadístico y Administrativo de los Ayuntamientos de España*. Madrid: Imprenta de J. Sol Torrens y Diego G. Navarro, 1877.
19. JIMÉNEZ, Àngel. *Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols i Diputació de Girona, 1997.
20. MALLORQUI GARCIA, Elvis. *Les Gavarres a l'Edat Mitjana: poblament i societat d'un massís del Nord-est Català*, Girona: Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 2000.
21. MEDIR, Ramiro. *Historia del gremio corchero*. Barcelona: Editorial Alhambra SA, 1953.
22. REIXAC, Baldiri. *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, Vic: Eumo editorial, 1992.
23. VILAR, Albert. "Formigues de Palamós", dins *El Punt*, 27-10-2006.
24. VICENS I TARRÉ, Joan. "La casa Sans o Falguera de Tossa de Mar", dins *Revista de Girona*, 1999.
25. VICENS I TARRÉ, Joan. "Els Vicens de Solius", dins *Turissa*, 3, 2005.

4. LLIBRES D'HISTÒRIA GENERAL

1. AA.DD. *Història de Catalunya. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. 6. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997.
2. BARBAZA, Yvette; *El paisatge humà de la Costa Brava*. Vol. 1. Barcelona: Edicions 62, 1988.
3. DE FLUVIA, Armand. *Els símbols dels ens locals de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2001.
4. MESTRE I GODES, Jesús. *Breu història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1998.
5. PLA CARGOL, Joaquín. *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*. Girona: Dalmáu Carles, Pla, 1953.
6. PUIG, Jordi; PAGÈS JORDÀ, Vicens. *El Baix Empordà*. La Bisbal d'Empordà: Ed. Consell Comarcal del

- Baix Empordà; Triangles Postals SL, 2003.
7. RISQUES, Manel (dir). *Història de la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Ed. Pòrtic, 1999.
 8. SAGUER I HOM, Enric (Coord.). *Els últims hereus. Història oral dels propietaris rurals gironins, 1930-2000*. Temes d'Etnologia de Catalunya. Vol. 10. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005.
 9. SAURÍ, M. Concepció; SOLER, Santi; *Història del Baix Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines. Vol. IV. Girona: Ed. Diputació de Girona, 2006.
 10. TERMES, Josep. *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil. 1868-1939*. Col·lecció Història de Catalunya, dirigida per Pierre Vilar. Vol. VI. Barcelona: Edicions 62, 1987.

Recursos documentals

FONS DE L'AJUNTAMENT DE SANTA CRISTINA D'ARO (01)¹⁶⁶

Govern

- ❖ **A151 - Llibres d'actes del Ple de l'Ajuntament**
 - Llibre d'actes de l'Ajuntament (1856-1871), ui 1966, D001-A017-P222
- ❖ **A182 - Registre general de multes governatives i municipals**
 - Multes imposades per l'Ajuntament (1857-1938), ui 0004, D001-A017-P221
 - Correccions governatives: multes a carros (1865-1865), ui 0004, D001-A017-P221
 - Multes governatives municipals per infracció de l'ordenança o el reglament de carreters (1867-1868), ui 0004, D001-A017-P221

Administració general

- ❖ **B182 - Autoritzacions i denegacions**
 - Permís d'aprofitament i transport a favor de Pere Dalmau per a una fanega de sal (renda de salines) (1847), ui 0090, D001-A018-P229
- ❖ **B233 - Correspondència rebuda i emesa**
 - 1828, ui 0017, D001-A017-P217
 - 1831-1915, ui 0109, D001-A018-P230
 - 1838-1839, ui 0017, D001-A017-P217
 - 1850-1899, ui 0004, D001-A017-P221
 - 1854-1914, ui 0001, D001-A017-P221
 - 1856-1859, ui 0017, D001-A017-P221
 - 1857-1880, ui 0004, D001-A017-P221
 - 1858-1861, ui 0005, D001-A017-P221
 - 1859-1914, ui 0002, D001-A017-P221

- 1860-1866, ui 0011, D001-A017-P221
- 1860-1869, ui 0012, D001-A017-P221
- 1861-1864, ui 0008, D001-A017-P221
- 1861-1880, ui 0010, D001-A017-P221
- 1861-1892, ui 0007, D001-A017-P221
- 1861-1900, ui 0002, D001-A017-P221
- 1861-1917, ui 0003, D001-A017-P221
- 1865, ui 0013, D001-A017-P221
- 1865-1867, ui 0006, D001-A017-P221
- 1865-1892, ui 0109, D001-A018-P230
- 1867, ui 0034, D001-A018-P231
- 1867, ui 0016, D001-A017-P217
- 1867-1868, ui 0018, D001-A017-P217
- 1867-1939, ui 0018, D001-A017-P217
- ❖ **B307 - Fulls d'inspecció d'ús de paper oficial**
 - Fulls d'inspecció d'ús de paper timbrat (1850-1870), ui 0017, D001-A017-P217

Gestió dels béns, el patrimoni i els recursos materials

- ❖ **D133 - Obtenció de béns i patrimoni per expropiació o cessió**
 - Actes d'ocupació de diversos immobles per part de l'Ajuntament (1860-1910), ui 0004, D001-A017-P221

Gestió dels recursos econòmics

- ❖ **E111 - Pressupost municipal**
 - 1855-1896, ui 0031, D001-A018-P231
 - 1862, ui 0017, D001-A017-P217
 - 1867-1881, ui 0108, D001-A018-P230
 - 1868-1871, ui 0108, D001-A018-P230
 - 1868-1880, ui 0108, D001-A018-P230
- ❖ **E132 - Liquidació del pressupost extraordinari i d'inversions**
 - Rebuts de documents expedits (1859-1873), ui 0108, D001-A018-P230
- ❖ **E151 - Ordres d'ingrés**
 - Relacions de càrrec (1864-1868), ui 0004, D001-A017-P221
- ❖ **E152 - Ordres de pagament**
 - 1859-1873, ui 0108, D001-A018-P230
 - 1864-1865, ui 0004, D001-A017-P221
- ❖ **E157 - Llibre diari de caixa d'ingressos i despeses**
 - 1861, ui 0004, D001-A017-P221
 - 1864-1865, ui 0004, D001-A017-P221
- ❖ **E162 - Manaments d'ingrés de valors**
 - Relació de censos, accions, drets i arbitris que produeixen ingressos al fons municipal

¹⁶⁶ S'han seleccionat només els documents que poden ampliar el tema tractat en aquest llibre. S'especifica la secció a la que pertanyen, la sèrie documental, el seu nom i data i la seva localització física.

(renda Estat) (1865), ui 0109, D001-A018-P230

- ❖ **E166 - Reintegraments**
 - Reintegraments fets per l'Ajuntament res te a faltes comeses en l'ús del paper timbrat (1851-1867), ui 0004, D001-A017-P221
 - ❖ **E167 - Operacions de tresoreria**
 - Hisenda (1854-1938), ui 0034, D001-A018-P231
- ## Recaptació de recursos econòmics
- ❖ **F113 - Amillaraments**
 - 1860-1874, ui 0109, D001-A018-P230
 - 1863, ui 0024, D001-A017-P218
 - ❖ **F114 - Padrans de l'impost de béns rústics**
 - 1847, ui 0020, D001-A017-P217
 - 1859-1891, ui 0020, D001-A017-P217
 - ❖ **F115 - Padrans de l'impost de contribució territorial i urbana**
 - Padró de contribució territorial (1854), ui 0108, D001-A018-P213
 - Padró de contribució territorial, urbana (1846), ui 0017, D001-A017-P221
 - ❖ **F116 - Padrans de llicències fiscals**
 - 1860-1869, ui 0025, D001-A017-P218
 - 1867-1868, ui 0025, D001-A017-P218
 - ❖ **F119 - Padrans de l'impost sobre vehicles**
 - Padrans de vehicles (1867-1889), ui 0037, D001-A018-P231
 - Padrans de l'impost sobre vehicles - Tracció animal (1867-1868), ui 0037, D001-A018-P231
 - ❖ **F123 - Padrans de l'impost de cèdules personals**
 - 1865-1886, ui 0109, D001-A018-P230
 - ❖ **F127 - Padrans de l'impost de consums**
 - 1860-1902, ui 0030, D001-A018-P231
 - 1864-1865, ui 0004, D001-A017-P221
 - 1865-1899, ui 0109, D001-A018-P230
 - ❖ **F175 - Reclamacions, recursos i devolució d'ingressos indeguts**
 - Reclamacions al repartiment agrícola (1857-1938), ui 0004, D001-A017-P221
 - Reclamacions a l'amillament (1865), ui 0004, D001-A017-P221

Gestió de la població

- ❖ **G113 - Censos de població**
 - 1856, ui 0081, D001-A018-P228
 - 1857, ui 0081, D001-A018-P228

➢ 1860-1890, ui 0108, D001-A018-P230

- ❖ **G116 - Padrans municipals d'habitants**
 - Padró d'habitants de Solius (1857), ui 0081, D001-A018-P228
- ❖ **G118 - Estadístiques del padró d'habitants**
 - Nombre de parròquies i habitants (1860), ui 0108, D001-A018-P230
- ❖ **G119 - Fells d'alta del padró d'habitants**
 - 1867, ui 0110, D001-A018-P230
- ❖ **G130 - Gestió de l'allistament militar**
 - 1856-1891, ui 0071, D001-A018-P226
 - 1867-1926, ui 0016, D001-A017-P217
 - 1868-1880, ui 0007, D001-A017-P221
- ❖ **G132 - Expedients generals de lleva**
 - 1856-1912, ui 0071, D001-A018-P226
 - 1862-1916, ui 0073, D001-A018-P227
 - 1864-1937, ui 0091, D001-A018-P229
 - 1865-1896, ui 0075, D001-A018-P227
 - 1867-1920, ui 0072, D001-A018-P227
 - 1867-1940, ui 0070, D001-A018-P226

Gestió dels processos electorals

- ❖ **H100 - Gestió dels processos electorals**
 - Eleccions per a la renovació biennal de la meitat dels ajuntaments (1860-1874), ui 0109, D001-A018-P230
- ❖ **H114 - Actes dels processos electorals**
 - Actes de la Junta Local del Cens Electoral (1862-1931), ui 0065, D001-A018-P226

Gestió del sector agropecuari i del medi ambient

- ❖ **I113 - Censos, estadístiques i declaracions agràries**
 - 1840, ui 0109, D001-A018-P230
 - 1865-1867, ui 0004, D001-A017-P221
 - 1865-1939, ui 0107, D001-A018-P230
- ❖ **I115 - Censos de bestiar**
 - 1864, ui 0108, D001-A018-P230
 - 1865-1955, ui 0087, D001-A018-P229
 - 1866, ui 0107, D001-A018-P230

Gestió de les infraestructures i l'urbanisme

- ❖ **J177 - Estat dels edificis municipals**
 - Estat dels edificis públics destinats a serveis municipals (1866-1866), ui 0004, D001-A017-P221

❖ **J205 - Llicències d'obertura d'establiments innocuus**

- Establiments d'espectacles i diversions públiques de 1869, [1870], ui 0108, D001-A018-P230

Seguretat ciutadana

❖ **L135 - Registres, permisos i requisos d'armes**

- Permisos i llicències d'armes (1857-1858), ui 0017, D001-A017-P217

❖ **L158 - Registres de població penal**

- Presó; dipòsit municipal de detinguts (1856-1906), ui 0017, D001-A017-P217

Atenció sanitària

❖ **M111 - Actes d'organismes municipals sanitaris**

- 1867, ui 0109, D001-A018-P230

Gestió dels serveis educatius

❖ **P100 - Ensenyament**

- 1864-1938, ui 0091, D001-A018-P229

❖ **P117-EP - Expedients generals dels serveis educatius**

- Escoles de primària (1876), ui 0089, D001-A018-P229

COL·LECCIÓ DE DOCUMENTS TEXTUALS SOLTS (02)

- ❖ Capítols matrimonials entre Joan Sala Roca i Maria de la Concepció Esteva i Esteva (13-02-1871), ui 2170, D001-A018-P238
- ❖ Disposicions hereditàries ordenades per Nicolau Esteva Mundó i Cecília Esteva i Mañà, derivades del capítol matrimonial entre Joan Sala Roca i Maria de la Concepció Esteva i Esteva (20-10-1882), ui 2170, D001-A018-P238

Estudis**Cristinencs**

El naixement del municipi de Santa Cristina d'Aro (1854-1868)

El municipi de Santa Cristina d'Aro va fer la seva aparició definitiva en el mapa local l'any 1858. No obstant això, no era la primera vegada que ho feia: ja havia estat una entitat independent en anys anteriors.

Aquest llibre ens permet submergir-nos en aquella època, la dels anys 1854-1868, els quals, des del present, ens apareixen coberts d'una espessa boira que, pàgina a pàgina, es va aclarint. Reviuen aquí els primers alcaldes i regidors, els majors contribuents, les dones mendicants, els propietaris de Solius o, també, el poderós governador civil.

Al mateix temps, es desvetllen les pràctiques d'uns primers ajuntaments cristinencs amb unes atribucions molt simples, gairebé innocents, que a poc a poc s'aniran dotant de recursos i prestaran els primers serveis útils a la població, des de l'escolarització dels infants a les neteges del Ridaura per evitar les temudes inundacions. També trobarem aquí l'organització interna de l'ajuntament, la seva subjugació a la Diputació provincial i la manera com va intentar eixamplar, infructuosament, els seus límits de terme, a còpia de manllevar territori als seus veïns de Llagostera i Castell d'Aro.

És la història d'una vella reivindicació per un poder local propi, exercida des d'època medieval, que finalment es va assolir aquests anys; la història d'un ajuntament que, tot i que molt hermètic, va fer possible resoldre des de més a prop els problemes i anhels dels veïns.

Ajuntament de
Santa Cristina d'Aro

EstudisCristinencs

ISBN 849353985-6

9 788493 539856

